

Univerzitet Crne Gore
Institut za strane jezike

Tanja Luburić

PREVOĐENJE LEKSIKE IZ OBLASTI RODNE
RAVNOPRAVNOSTI
-MAGISTARSKI RAD -

Podgorica, 2011. godine

PODACI I INFORMACIJE O MAGISTRANTU

Ime i prezime: Tanja Luburić

Datum i mjesto rođenja: 28. 04. 1972. godine, Nikšić, Crna Gora

Naziv završenog osnovnog studijskog programa i godina diplomiranja:

Odsjek za engleski jezik i književnost, Filozofski fakultet u Nikšiću, 1994.

INFORMACIJE O MAGISTARSKOM RADU:

Naziv postdiplomskog studija: Magistarski studij iz oblasti prevodilaštva

Naslov rada: Prevođenje leksike iz oblasti rodne ravnopravnosti

Fakultet/Akademija na kojem je rad odbranjen: Institut za strane jezike

UDK, OCJENA I ODBRANA MAGISTARSKOG RADA

Datum prijave magistarskog rada: februar 2009.

Datum sjednice Vijeća univerzitetske jedinice na kojoj je prihvaćena tema: februar 2009.

Komisija za ocjenu teme i podobnosti magistranta: prof. dr Slavica Perović, doc. Dr Vesna Bulatović, prof. dr Igor Lakić

Mentor: prof. dr Slavica Perović

Komisija za ocjenu rada: prof. dr Slavica Perović, doc. dr Vesna Bulatović, prof. dr Igor Lakić

Lektor:

Datum odbrane: 18. 04. 2011.

Datum promocije:

Predgovor

Predmet ovog istraživanja je analiza procesa prevođenja, prevodilačkih odluka i rješenja, sprovedena prilikom prevođenja sa engleskog jezika *Preporuke 2007(17) Savjeta Evrope*. Interesovanje za prevođenje leksike iz oblasti rodne ravnopravnosti poteklo je iz ranijih konkretnih prevodilačkih zadataka i susreta sa pitanjima i dilemama o tome kako na prirodan i prihvatljiv način prevesti specifičnu leksiku iz ove oblasti, koja je prenosila nove koncepte, ali i nove stavove i viđenje društvene prakse. Za potrebe ovog rada, praktični zadatak je predstavljalo prevođenje leksički reprezentativnog teksta *Preporuke 2007(17) Komiteta ministara državama članicama o standardima i mehanizmima za rodnu ravnopravnost*.

Analiza procesa i njegovih rezultata oslanja se na teoretska poimanja koncepata roda, diskursa, jezika/teksta i prevođenja, sa ciljem da osvijetli prevodilački proces i dovede do zaključaka o organizaciji izvornog teksta i teksta prevoda i doprinese analizi raspoloživih prevodilačkih rješenja za konkretan leksički materijal.

Ovim putem želim da izrazim zahvalnost mentorki prof. dr Slavici Perović na dragocjenoj pomoći i smjernicama tokom pripreme ovog rada.

Autorka

Izvod iz rada

Ovaj rad se bavi procesom i rezultatima prevođenja leksike iz oblasti rodne ravnopravnosti, koji se sagledavaju u svjetlu teoretskih uvida koje pružaju analiza diskursa, teorije roda i prevođenja. Analiza se posebno bavi izborom jezičkih sredstava koja služe da se konstituišu značenja u tekstu, obrascima kohezije u izvornom tekstu i tekstu prevoda i pomjeranjima do kojih dolazi kada prevodilac ima za cilj da ostvari tekstualnu ekvivalenciju i obezbijedi adekvatnu komunikaciju sa ciljnom publikom.

Istraživanje je imalo za cilj da pruži odgovore na specifične izazove utvrđene prilikom prevođenja *Preporuke 2007(17) Savjeta Evrope* i prevodne ekvivalente za ključni leksički materijal zastupljen u tom tekstu.

Ključne riječi: diskurs, analiza diskursa, feminizam, rod, rodna ravnopravnost, tematska struktura, kohezija, pomjeranja u prevođenju.

Abstract

The present Thesis is focused on the process and outcomes of translation of lexis from the field of gender equality. These are considered in the light of the theoretical insights provided by discourse analysis, gender and translation theories. The analysis addresses in particular the selection of linguistic means employed to constitute meanings in the text, patterns of cohesion in source text and target text and translation shifts taking place when the translator aims to achieve textual equivalence and ensure adequate communication with the target audience.

The objective is to respond to the specific challenges identified in the course of translation of the Council of Europe *Recommendation 2007(17)* and identify translation equivalents for the key lexis contained in the given text.

Key words: discourse, discourse analysis, feminism, gender, gender equality, thematic structure, cohesion, translation shifts.

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Prevod dokumenta	6
3. Analiza.....	46
3.1 Rod.....	46
3.2 Rod i jezik	49
3.3 Diskurs	53
3.4 Analiza diskursa – obilježja komunikacijske situacije	54
3.5 Analiza diskursa – ideaciono i interpersonalno značenje	58
3.6 Lingvističke osobenosti teksta	60
3.7 Tematska struktura	64
3.8 Kohezija	67
3.8.1 Diskursni markeri	68
3.8.2 Referencija	69
3.8.3 Leksička kohezija	70
3.8.4 Kolokacije	72
3.9 Pomjeranja u prevođenju	75
3.10 Prevođenje ključnog leksičkog materijala	78
4. Zaključak	82
5. Glosar	85
6. Dodatak radu – izvorni tekst dokumenta.....	115
7. Bibliografija	155

1. Uvod

Rodna ravnopravnost je globalna tema i princip na čijem ostvarivanju već decenijama rade brojni akteri. Ovaj princip utemeljen je u značajnim međunarodnim dokumentima, počev od Opšte deklaracije o ljudskim pravima Ujedinjenih nacija (*Universal Declaration of Human Rights*)¹ iz 1948. godine, kojom se zabranjuje svaki oblik diskriminacije, preko Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (*International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights*) i Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima (*International Covenant on Civil and Political Rights*)², kojima se priznaje jednako pravo žena i muškaraca na uživanje navedenih prava, do Konvencije Ujedinjenih nacija o elimisanju svih oblika diskriminacije žena iz 1979. godine (*Convention on the Elimination of all Forms of Discrimination against Women*)³, koja poziva na stvaranje uslova za ostvarivanje ravnopravnosti u svim oblastima života i propisuje obavezu država potpisnica da obezbijede te uslove i garantuju jednaka prava. Na nivou Savjeta Evrope, Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (*Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms*)⁴ u članu 14 zabranjuje diskriminaciju po osnovu pola, Evropska socijalna povelja (*European Social Charter*)⁵ ističe pravo žene na zaštitu materinstva, dok Deklaracija o jednakosti žena i muškaraca (*Declaration on Equality between Women and Men*)⁶ dodatno utvrđuje i oblasti u kojima je potrebno djelovati kako bi se postigla rodna ravnopravnost. Deklaracija o jednakosti žena i muškaraca kao osnovnom kriterijumu za demokratiju (*Declaration on Equality between Women and Men as a fundamental criterion of democracy*)⁷,

¹ <http://www.un.org/en/documents/udhr/index.shtml>

² <http://untreaty.un.org/cod/avl/ha/iccpr/iccpr.html>

³ www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/

⁴ <http://conventions.coe.int/treaty/Commun/QueVoulezVous.asp?NT=005&CL=ENG>

⁵ <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Html/035.htm>

⁶ http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/equality/01ataglace/declaration_en.asp

⁷ http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/equality/05conferences/ministerial-conferences/4th-Ministerial%20Conference/index_en.asp

usvojena na Četvrtoj evropskoj ministarskoj konferenciji o jednakosti između žena i muškaraca 1997. u Istanbulu, povezuje postizanje rodne ravnopravnosti sa postizanjem istinske demokratije. Brojne preporuke Komiteta ministara i Parlamentarne skupštine Savjeta Evrope posvećene su različitim aspektima rodne ravnopravnosti, poput onih o uravnoteženom učešću žena i muškaraca u odlučivanju, usklađivanju rada i porodičnog života, borbe protiv nasilja nad ženama itd.⁸ Viđenje rodne ravnopravnosti mijenjalo se i nadograđivalo - od početnog vezivanja za borbu protiv diskriminacije, ovaj koncept vremenom dobija dimenziju aktivnog djelovanja na globalnom nivou i u svim sferama društva, koje uzima u obzir kompleksnost rodnih odnosa i teži ostvarivanju promjene u društvu. U novije vrijeme, ovaj koncept se dovodi u tijesnu vezu sa konceptima demokratije, ljudskih prava i socijalne pravde i shvata kao odgovornost kompletnog društva. Tako se na svjetskim konferencijama i samitima u organizaciji UN tokom devedesetih godina ovo pitanje uključuje u bavljenje problemima savremenog svijeta, posebno pitanjem razvoja, dok se od Četvrte svjetske konferencije o ženama u Pekingu 1995. i usvajanja Pekinške deklaracije i Platforme za akciju (*Beijing Declaration and Platform for Action*)⁹ naglasak stavlja na sprovođenje tokom vremena utvrđenih principa i standarda, kako bi se postigla stvarna, suštinska ravnopravnost. Dakle, na nivou međunarodne zajednice, područje rodne ravnopravnosti progresivno dobija na značaju i prostoru, razrađuje se i povezuje sa svim sferama života. Danas se rodna ravnopravnost posmatra kao obaveza svih državnih tijela, koja se ispunjava kroz niz aktivnosti koje se dotiču svih segmenata društva.

Oblast rodnih odnosa, u specifičnom crnogorskom kontekstu, višeslojna je, obilježena prisustvom tradicionalnih vrijednosti, stečenih prava i postignuća na planu ravnopravnosti iz vremena socijalizma, te procesima društvene tranzicije, aktivizmom nevladinih organizacija i naporima vladinih mehanizama (ranije Kancelarija za rodnu ravnopravnost, a sada Odjeljenje za poslove rodne ravnopravnosti¹⁰ u sklopu izvršne vlasti i Odbor za rodnu ravnopravnost u Skupštini¹¹) i djelovanjem međunarodnih organizacija. Crna Gora je potpisnica ključnih

⁸ Iscrpan spisak dokumenata može se naći u: Slavica Bajić, Nada Drobnjak, Ivan Krkeljić, *Komentar Zakona o rodnoj ravnopravnosti*, Podgorica: Kancelarija za rodnu ravnopravnost Vlade Crne Gore, 2008, str.15.

⁹ www.un.org/womenwatch/daw/beijing/platform/index.html

¹⁰ www.minmanj.gov.me/organizacija/odjeljenje-za-poslove-rodne-ravnopravnosti; ranije: www.gender.gov.me

¹¹ www.skupstina.me/index.php?strana=radna_tijela&menu_id=7

međunarodnih dokumenata iz oblasti ljudskih prava, rodna ravnopravnost se garantuje članom 18 Ustava Crne Gore, usvojenog 2007. godine,¹² a u pravni okvir spadaju i Zakon o rodnoj ravnopravnosti¹³ i Plan aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti¹⁴ iz 2008. godine. U savremenom crnogorskom društvu, usljed djelovanja brojnih društvenih mehanizama, odvijaju se promjene na planu rodnih odnosa. Istražuje se položaj žena, rodni stereotipi i uloge, promovišu se prava žena, problematizuju pitanja nasilja, a počinje i izučavanje roda, veze roda i jezika i ispitivanje stepena rodne senzitivnosti jezika¹⁵.

S obzirom da većinu značajnih tekstova u ovoj oblasti proizvode međunarodne organizacije, te da se publika u Crnoj Gori sa njima upoznaje preko prevoda, smatramo da je opravdano istražiti glavne izazove u prevođenju leksike iz ove oblasti na crnogorski jezik. Budući da je riječ o diskursu koji se stalno nadograđuje, širi i specijalizuje, na osnovu njegovog trenutnog okvira moguće je anticipirati i neke smjerove njegovog daljeg razvoja.

Postizanje rodne ravnopravnosti je obaveza koju Crna Gora dijeli sa drugim državama savremenog svijeta. Ta obaveza ima poseban značaj u sklopu usklađivanja sa politikama Evropske unije u procesu približavanja Crne Gore članstvu u Uniji. Ona podrazumijeva i omogućavanje jedne društvene promjene koja bi umnogome promijenila društvenu stvarnost, stavove i odnose u društvu. Rodna ravnopravnost i podrazumijeva razmatranje načina da se promijene one strukture u jednom društvu koje doprinose održavanju nejednakih odnosa moći između žena i muškaraca, da se postigne bolja ravnoteža između vrijednosti i prioriteta pojedinačnih rodova i da se stvori svijest o tome da napredak žena znači napredak svih.

Za potrebe ovog rada odabran je tekst *Preporuke 2007(17) Komiteta ministara državama članicama o standardima i mehanizmima za rodnu ravnopravnost* (u daljem tekstu: *Preporuka*) koju je Komitet ministara Savjeta Evrope uputio državama članicama te organizacije 2007.

¹² *Država jamči ravnopravnost žene i muškarca i razvija politiku jednakih mogućnosti*. Tekst Ustava preuzet u elektronskom obliku sa: www.skupstina.me.

¹³ Slavica Bajić, Nada Drobnjak, Ivan Krkeljić, *Komentar Zakona o rodnoj ravnopravnosti*, Podgorica: Kancelarija za rodnu ravnopravnost Vlade Crne Gore, 2008, str. 155-167.

¹⁴ www.minmanj.gov.me/organizacija/nap

¹⁵ Ilustrativan presjek inicijativa može se naći na: www.osim.org.me.

godine. Riječ je o dokumentu koji se nadovezuje na djelovanje ove organizacije na uspostavljanju standarda i nastojanje da se ubrza rad država članica na postizanju stvarne rodne ravnopravnosti. U skladu sa savremenim viđenjem koncepta, u ovom dokumentu se naglašava da je neophodno kretanje ka stvarnoj ravnopravnosti, što je pitanje koje se tiče svih, i žena i muškaraca, a posebno određenih posebno osjetljivih grupa. Navedeni tekst je odabran kao reprezentativan za datu oblast, pošto se u njemu obrađuju najrelevantniji aspekti savremenog viđenja rodne ravnopravnosti. Tekst je formalnog tipa, a njegova primarna funkcija informativna.

Cilj rada je analiza procesa i rezultata prevođenja odabranog teksta, pri čemu će kao teoretska podloga poslužiti analiza diskursa, teorija roda i teorija prevođenja. Posebna pažnja biće posvećena razmatranju konkretnih prevodilačkih odluka i pomjeranja do kojih, u potrazi za prevodnim ekvivalentom, dolazi u procesu prevođenja. Polazeći od teoretskih uvida Mone Bejker (*Mona Baker*), Borisa Hlebca, Pitera Njumarka (*Peter Newmark*), Džeremija Mandeja (*Jeremy Munday*) i Hatima i Mandeja (*Basil Hatim, Jeremy Munday*), proces prevođenja posmatra se kao proces komunikacije između pošiljaoca i primaoca poruke, gdje prevodilac dekodira izvornu poruku, konfigurira njene komponente i potom je enkodira koristeći sredstva kojima raspolaže jezik cilj. Značenje teksta prevoda ne može se, međutim, shvatiti kao zadato, statično, već podliježe interpretaciji konačnog primaoca poruke. Prevodilac je u tom procesu medijator u procesu konstruisanja značenja, ima ulogu i primaoca i pošiljaoca, ali i kreativnu ulogu stvaranja teksta. U ovom radu u središtu pažnje je analiza konkretne jezičke upotrebe i izbora jezičkih sredstava za tekst prevoda. Ključni koncepti diskursa i roda posmatraju se kao društveno konstruisane kategorije, koje se uobličavaju i potvrđuju u određenim društvenim praksama i odnosima moći, koje takođe imaju moć da povratno djeluju na društvo, odnosno utiču na oblikovanje i građenje društvenih odnosa. U poimanju diskursa oslanjamo se na teoretske postavke Patlridža (*Brian Paltridge*), Braunove i Jula (*Gillian Brown, George Yule*), kao i na način na koji Mona Bejker koristi rezultate analize diskursa u dolaženju do prevodilačkih rješenja. Kada je riječ o pojmu roda i odnosu roda i jezika, teoretsku podlogu prvenstveno čine radovi Ekert i Mekonel Žine (*Penelope Eckert, Sally McConnel-Ginet*), Debore Kameron (*Deborah Cameron*) i Slavice Perović. Jezik se posmatra kroz prizmu konkretne upotrebe u interakcijama u društvenom životu, uz pomoć sredstava sistemske funkcionalne lingvistike

(*Systemic Functional Linguistics*, u daljem tekstu SFL)¹⁶. SFL je odabrana zato što posmatra jezik kao sredstvo za ostvarivanje značenja u određenom kontekstu, a tekst kao nivo na kome se istovremeno realizuju tri vrste značenja (ideaciono, interpersonalno i tekstualno). Na analizu diskursa, koja uzima u obzir karakteristike i učesnike u komunikacijskoj situaciji, nadovezuje se analiza obrazaca tranzitivnosti, modaliteta, tematske strukture i kohezije, te leksičkog materijala. Metod primijenjen u ovom radu podrazumijeva kretanje od nivoa teksta, preko nivoa rečenice i klauze, do nivoa lekseme, sa ciljem da se dođe do rezultata koji će pomoći prevodiocu i potkrijepiti odluke koje se donose u procesu prevođenja. Polazna hipoteza jeste da će se, kroz ukrštanje aktuelnih poimanja roda, diskursa koji promovise i generise ideje o rodu i rodnim odnosima i vrši uticaj na društvenu praksu, te značenja koja se odabranim jezičkim sredstvima ostvaruju u tekstu, doći do važnih smjernica koje prevodiocu omogućavaju da postigne prevodnu ekvivalenciju na nivou teksta.

Rad će obuhvatiti, pored ovog *Uvoda*, sljedeća poglavlja: *Prevod dokumenta*, *Analiza*, *Zaključak*, *Glosar*, *Bibliografija* i *Dodatak*, koji sadrži izvorni tekst dokumenta na engleskom jeziku. U sklopu pojedinačnih poglavlja uže teme biće označene podnaslovima, a *Glosar* će biti organizovan kao pregled termina i njihovih prevoda u oba smjera.

¹⁶ Utemeljivač SFL je Majkl Halidej (*Michael Halliday*). U ovom radu oslanjamo se na postavke SFL razrađene u: Suzanne Eggins, *An Introduction to Systemic Functional Linguistics*, London: Continuum International Publishing Group, 2004.

2. Prevod dokumenta

Preporuka CM/Rec (2007) 17 Komiteta ministara državama članicama o standardima i mehanizmima za rodnu ravnopravnost

(usvojio Komitet ministara 21. novembra 2007. godine na 1011. sastanku zamjenika ministara)

Komitet ministara, na osnovu odredbe iz člana 15b Statuta Savjeta Evrope,

Imajući na umu da se uživanje prava utvrđenih u Konvenciji za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i njenim protokolima, kao i prava utvrđenih u izmijenjenoj Evropskoj socijalnoj povelji, mora obezbijediti bez diskriminacije po bilo kom osnovu kao što je pol, i da Protokol br. 12 uz navedenu Konvenciju garantuje uživanje svih zakonom utvrđenih prava bez diskriminacije po bilo kom osnovu kao što je pol, a uzimajući u obzir druge konkretne instrumente kao što je Konvencija Savjeta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima;

Podsjećajući na svoju Deklaraciju o jednakosti žena i muškaraca, usvojenu 16. novembra 1988. godine, potvrđuje da je ravnopravnost žena i muškaraca princip ljudskih prava i uslov *sine qua non* za demokratiju i imperativ socijalne pravde;

Podsjećajući da je Deklaracija o jednakosti žena i muškaraca kao osnovnom kriterijumu demokratije, usvojena na 4. evropskoj ministarskoj konferenciji o ravnopravnosti žena i muškaraca (Istanbul, 13-14. novembar 1997. godine), konstatuje da je postizanje ravnopravnosti između žena i muškaraca sastavni dio procesa koji vodi istinskoj demokratiji, da se kao preduslov tome mora u potpunosti obezbijediti učešće svih članova društva, žena i muškaraca, u svim oblastima života, i da demokratija mora postati rodno osviještena i rodno senzitivna;

Podsjećajući da Rezolucija o postizanju rodne ravnopravnosti: izazov za ljudska prava i preduslov za ekonomski razvoj, usvojena na 6. evropskoj ministarskoj konferenciji o ravnopravnosti žena i muškaraca (Stokholm, 8-9. jun 2006. godine), konstatuje da postizanje *de*

facto rodne ravnopravnosti mora biti jedan od glavnih ciljeva svakog demokratskog društva i da je održivi ekonomski razvoj nemoguć bez punog učešća žena, i imajući na umu da dodatak uz navedenu rezoluciju sadrži strategije za postizanje rodne ravnopravnosti u svim sferama društva;

Imajući na umu Deklaraciju i Akcioni plan, usvojene na 3. samitu šefova država i vlada Savjeta Evrope (Varšava, 16-17. maj 2005. godine), u kojima države članice izjavljuju da je jednako učešće žena i muškaraca ključni element demokratije i time potvrđuju svoju posvećenost postizanju stvarne ravnopravnosti između žena i muškaraca;

Podsjećajući na sve relevantne preporuke Komiteta ministara državama članicama Savjeta Evrope, posebno na sljedeće: Preporuku br. R (84) 17 o ravnopravnosti žena i muškaraca u medijima, Preporuku br. R (85) 2 o pravnoj zaštiti od polne diskriminacije, Preporuke br. R (85) 4 o nasilju u porodici, Preporuku br. R (90) 4 o eliminisanju seksizma iz jezika, Preporuku br. R (96) 5 o usklađivanju posla i porodičnog života, Preporuku br. R (98) 14 o uključivanju rodne perspektive u politike i programe, Preporuku br. R (2000) 11 o borbi protiv trgovine ljudima u cilju seksualnog iskorišćavanja, Preporuku Rec(2002) 5 o zaštiti žena od nasilja i Preporuku Rec (2003) 3 o uravnoteženom učešću žena i muškaraca u političkom i javnom odlučivanju;

Imajući na umu da se u Opštoj deklaraciji o ljudskim pravima proglašava da se sva ljudska bića rađaju slobodna i jednaka po dostojanstvu i pravima i da svakom pripadaju sva prava i slobode u njoj izložene, bez ikakvih razlika, uključujući razliku na osnovu pola;

Imajući na umu da države potpisnice Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima i Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima imaju obavezu da obezbijede jednako pravo žena i muškaraca na uživanje svih ekonomskih, socijalnih, kulturnih, građanskih i političkih prava koja su u njima utvrđena i uzimajući takođe u obzir neke konkretne instrumente, poput relevantnih konvencija Međunarodne organizacije rada;

Imajući na umu da države potpisnice Konvencije o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena osuđuju diskriminaciju žena u svim oblicima i da su saglasne da svim odgovarajućim sredstvima i bez odlaganja slijede politiku eliminisanja diskriminacije žena i postizanja suštinske rodne ravnopravnosti;

Imajući na umu da Pekinška deklaracija i Platforma za akciju, usvojene na 4. svjetskoj konferenciji Ujedinjenih nacija o ženama potvrđuju da su ljudska prava žena i ženske djece neotuđivi, sastavni i nedjeljivi dio univerzalnih ljudskih prava, i da su napredovanje žena i postizanje ravnopravnosti žena i muškaraca pitanja ljudskih prava i uslov za socijalnu pravdu i da na njih ne bi trebalo gledati zasebno kao na žensko pitanje; podsjećajući da je cilj Pekinške platforme za akciju promovisanje i zaštita punog uživanja svih ljudskih prava i osnovnih sloboda za sve žene tokom njihovog cjelokupnog života i da je u tu svrhu utvrđeno 12 ključnih oblasti od značaja i da su određene strateške akcije za sprovođenje u tim oblastima;

Podsjećajući da je u izvještaju *Ad hoc* komiteta cjelokupne 23. specijalne sjednice Generalne skupštine Ujedinjenih nacija (politička deklaracija i zaključci Peking +5), kao i u političkoj deklaraciji sa 49. sjednice Komisije Ujedinjenih nacija o statusu žena iz marta 2005. godine (Peking +10) razmotren i ocijenjen napredak i utvrđene prepreke i aktuelni izazovi u sprovođenju Platforme za akciju - utvrđeno je da ciljevi i obaveze iz Platforme za akciju nijesu u potpunosti sprovedeni i ostvareni i dogovoreno je da treba preduzeti dalje korake i inicijative kako bi se prevazišle prepreke i postiglo puno i ubrzano sprovođenje Platforme za akciju na svim nivoima i u svim oblastima;

Imajući na umu Milenijumske razvojne ciljeve Ujedinjenih nacija, usvojene na Milenijumskom samitu 2000. godine, u kojima se rodna ravnopravnost razmatra kao osnovni cilj koji prožima više oblasti, a takođe i kao preduslov za postizanje svih ostalih ciljeva, i rezoluciju koju je Generalna skupština Ujedinjenih nacija usvojila o Zaključcima Svjetskog samita 2005. godine, koji su se nadovezali na Zaključke Milenijumskog samita, u kojoj se potvrđuje da su rodna ravnopravnost i promocija i zaštita punog uživanja svih ljudskih prava i osnovnih sloboda za sve od suštinskog značaja za unapređenje razvoja, mira i bezbjednosti i da je napredak žena napredak za sve;

Podsjećajući na odredbe iz Ugovora o osnivanju Evropske zajednice (Ugovor o EZ) koje se konkretno tiču roda, a uvedene su Amsterdamskim ugovorom, kao i na relevantne uredbe, direktive, odluke, preporuke i rezolucije u ovoj oblasti;

Uzimajući u obzir da, iako je princip rodne ravnopravnosti široko prihvaćen i u većini zemalja preduzete mjere, i dalje postoji jaz između principa i prakse, između ravnopravnosti *de jure* i *de facto*;

Uzimajući takođe u obzir da je, kako bi se taj jaz premostio, vrijeme ne samo da se utvrde standardi već i da se obezbijedi njihovo sprovođenje, što vodi uspješnom postizanju suštinske rodne ravnopravnosti, uključujući redovno praćenje i ocjenu tih procesa;

Uzimajući u obzir, sa druge strane, specifičnu prirodu diskriminacije prema ženama, koja je strukturnog i horizontalnog karaktera, prožima sve kulture i zajednice, kao i sve sektore, nivoe i oblasti, tokom cjelokupnog života, te potrebu bavljenja takvom diskriminacijom na sistematski i sveobuhvatan način, u cilju postizanja pune i suštinske rodne ravnopravnosti;

Uzimajući u obzir, u tom pogledu, da vlade treba da podstaknu i nezavisna tijela (fizička lica ili preduzeća, medijske organizacije, autonomne akademske institucije itd.) na poštovanje i punu primjenu principa rodne ravnopravnosti, te da promovišu proaktivne mjere za rodnu ravnopravnost i stvaranje opšte klime koja bi mogla voditi tome cilju,

Preporučuje da vlade država članica preduzmu ili pojačaju neophodne mjere za sprovođenje rodne ravnopravnosti u praksi, u potpunosti uzimajući u obzir sljedeće principe i standarde:

A. Opšti standardi

1. Rodna ravnopravnost kao princip ljudskih prava i obaveza vlada

1. Rodna ravnopravnost je princip ljudskih prava, a ženska ljudska prava su neotuđivi, sastavni i nedjeljivi dio univerzalnih ljudskih prava. Rodna ravnopravnost je takođe i uslov za postizanje socijalne pravde i uslov *sine qua non* za demokratiju.

2. Prihvatanje ovih principa podrazumijeva ne samo eliminisanje svih oblika diskriminacije, pravne ili druge, na osnovu pola, već i ispunjavanje niza drugih uslova koji se moraju smatrati kvalitativnim pokazateljima političke volje da se postigne suštinska rodna ravnopravnost ili *de facto* ravnopravnost.

3. Među elemente koji pokazuju političku volju i posvećenost država rodnoj ravnopravnosti u ovom pogledu spada sljedeće:

i. da se pripreme politike rodne ravnopravnosti i da se uključe u ukupni okvir za zaštitu i promociju ljudskih prava, čak i ukoliko su u određenim oblastima potrebni specifični programi i nadležne institucije;

ii. da se ne prihvata i ne toleriše nijedna kulturna tradicija ili društveni običaj koji negativno utiče posebno na puno uživanje ljudskih prava za žene i djevojke ili na njihovo ljudsko dostojanstvo. Mjere preduzete da se iskorijene takve tradicije ili običaji dopunjavaju se odgovarajućim mjerama u cilju ispunjavanja specifičnih potreba žena u datom slučaju;

iii. da nema pozivanja ni na kakve socijalne, ekonomske ili političke okolnosti kako bi se uskratili ili kako se ne bi ispunili uslovi za rodnu ravnopravnost ili uživanje ljudskih prava za žene;

iv. da se priznaju globalna priroda i horizontalni karakter ciljeva rodne ravnopravnosti i da se radi na njihovom ostvarivanju kroz sveobuhvatne planove akcije i programe koji obuhvataju različite oblasti i nivoe uprave i koji se moraju s pažnjom pratiti i ocjenjivati;

v. da se programima, projektima i inicijativama za postizanje rodne ravnopravnosti i osnaživanje žena dodijele odgovarajući ljudski i finansijski resursi i da se u svim programima u svim oblastima primijeni rodno budžetiranje, kao neophodno sredstvo da se garantuje poštovanje principa rodne ravnopravnosti prilikom raspodjele i dodjeljivanja sredstava;

vi. da se po polu razvrstani podaci i statistike u svim oblastima i za sve politike i programe redovno prikupljaju i analiziraju, kao neophodna sredstva za praćenje napretka na putu ka postizanju suštinske rodne ravnopravnosti.

2. Rodna ravnopravnost kao briga i obaveza društva u cjelini

4. Rodna ravnopravnost nije žensko pitanje, već pitanje koje se tiče i muškaraca i koje utiče na društvo u cjelini. Pored toga što je uslov demokratije i socijalne pravde, rodna ravnopravnost je i

opšte dobro, koje donosi društvenu, političku i ekonomsku korist pojedincima u društvu i društvu u cjelini.

5. Čak i ukoliko se vlade pridržavaju primarne obaveze i posebno su odgovorne u promovisanju rodne ravnopravnosti i osnaživanju žena, svi ostali društveni činioci, javni i privatni, i svi sektori kulturnog, ekonomskog, društvenog i političkog života takođe imaju obavezu i moraju se uključiti u rad na rodnoj ravnopravnosti i njeno postizanje, kao zajedničku obavezu, i u proces društvene i kulturne promjene koju to zahtijeva.

6. Među elemente koji pokazuju političku volju i posvećenost država rodnoj ravnopravnosti u ovom pogledu spada sljedeće:

i. redovno utvrđivanje procenta žena, odnosno muškaraca, u rukovodećim tijelima na svim nivoima organizacije i funkcionisanja društva, uključujući rukovodeća tijela političkih i institucija javne administracije i organizacija civilnog društva (političke partije, socijalni partneri, omladinske organizacije, akademske institucije, organizacije iz privatnog sektora itd.);

ii. postojanje obaveznih/dobrovoljnih planova za rodnu ravnopravnost u političkim i institucijama javne administracije i organizacijama civilnog društva, uključujući organizacije iz privatnog sektora, i usvajanje normi/smjernica za postizanje uravnoteženog učešća žena i muškaraca u njihovim rukovodećim tijelima, uključujući brojčano izražene ciljeve i rokove za sprovođenje;

iii. postojanje i podrška istraživanjima i analitičkim studijama koje se odnose na politike a bave se učešćem žena na različitim nivoima ovih institucija i organizacija, uključujući nivo odlučivanja, preprekama/barijerama koje ženama onemogućavaju pristup odlučivanju i djelotvornim strategijama za unapređenje njihovog učešća.

3. Posvećenost, transparentnost i odgovornost u postizanju rodne ravnopravnosti

7. Zbog toga što je rodna ravnopravnost uslov demokratije i ljudskih prava, vlade država članica imaju jasnu i hitnu obavezu ukidanja diskriminacije i postizanja rodne ravnopravnosti. Posvećenost i transparentnost prilikom usvajanja, sprovođenja i ocjenjivanja politika za rodnu

ravnopravnost uslovi su koje vlade moraju ispuniti, a moraju biti odgovorne i u pogledu rezultata tih politika.

8. Među elemente koji pokazuju političku volju i posvećenost država rodnoj ravnopravnosti u ovom pogledu spada sljedeće:

i. jasno utvrđivanje i priznavanje problema i nedostataka koji opstaju, kada je riječ o položaju žena i postizanju rodne ravnopravnosti, uprkos normi u pogledu ravnopravnosti i prethodnih napora;

ii. utvrđivanje ciljeva i rokova za djelotvorno sprovođenje planova i programa za rodnu ravnopravnost u svim relevantnim oblastima javne politike;

iii. usvajanje i korišćenje jasnih pokazatelja, kvantitativnih kao i kvalitativnih, kako bi se ocijenili rezultati i postignuti napredak;

iv. stvaranje ili jačanje mehanizama za praćenje, kako na centralnom tako i na decentralizovanom nivou, kako bi tekao proces uspostavljanja rodne ravnopravnosti;

v. redovno izvještavanje parlamenta o postignutom napretku i preprekama na koje se naišlo;

vi. redovna ocjena napretka na svim nivoima sprovođenja politika rodne ravnopravnosti;

vii. uspostavljanje formalnih struktura i mehanizama za saradnju i drugih veza sa organizacijama civilnog društva koje rade na promovisanju ljudskih prava i rodne ravnopravnosti;

viii. uspostavljanje redovnih kanala komunikacije sa medijskim organizacijama, kako bi se obezbijedio stalni protok informacija o pitanjima rodne ravnopravnosti i o programima i napretku u toj oblasti;

ix. usvajanje metodologija za sprovođenje strategije uključivanja rodne perspektive u politike i programe, uključujući rodno budžetiranje, analizu zasnovanu na rodu/ procjenu uticaja na rodove, po potrebi uz uporednu provjeru podataka koji se odnose na rod ili pol sa statističkim podacima o socijalno-ekonomskim ili drugim relevantnim ličnim prilikama.

4. Ratifikacija relevantnih sporazuma i primjena svih relevantnih međunarodnih pravnih instrumenata

9. Međunarodni pravni instrumenti o ljudskim pravima uopšte, a posebno o punom uživanju ljudskih prava za žene i djevojke, predstavljaju temeljnu i autoritativnu osnovu i okvir za nacionalne politike za eliminisanje diskriminacije po osnovu pola i promovisanje rodne ravnopravnosti. Njihova ratifikacija je prvi odlučni korak ka ovim ciljevima, a njihova puna primjena se mora obezbijediti i stalno pratiti i ocjenjivati.

10. Osnovni međunarodni instrumenti u ovom pogledu mogu biti opšte prirode, kao što su: Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i građanskim pravima i Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, gdje se u članu 3 priznaje da ženama i muškarcima jednako pripadaju prava utvrđena datim paktovima, Evropska konvencija o ljudskim pravima i izmijenjena Evropska socijalna povelja, koje sadrže slične odredbe u članu 14, odnosno članu E, Protokol br. 12 uz Evropsku konvenciju o ljudskim pravima, koji poštuje isti princip, ali ovu zaštitu proširuje na sva zakonom utvrđena prava, ili izmijenjena Evropska socijalna povelja, koja u članu 20 predviđa izričitu zabranu diskriminacije po osnovu pola u pitanjima zapošljavanja i profesije.

11. Ostali instrumenti, umjesto da sadrže jednu osnovnu i jednu odredbu koja se odnosi na više oblasti, sistematski uključuju princip nediskriminacije po osnovu pola/rodne ravnopravnosti u cjelokupan tekst, kao u slučaju Konvencije Savjeta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima.

12. Konačno, ostali instrumenti, poput Konvencije o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena, mada sveobuhvatni po obimu, bave se konkretno pitanjem diskriminacije žena i postizanjem suštinske rodne ravnopravnosti u različitim sektorskim područjima na osnovu odredaba koje se odnose na više oblasti, kao što su one sadržane u čl. 1 – 5 navedene konvencije.

13. Među elemente koji pokazuju političku volju i posvećenost država rodnoj ravnopravnosti u ovom pogledu spada sljedeće:

- i. ratifikacija, bez rezervi, svih relevantnih instrumenata koji se bave pitanjima koja se tiču eliminisanja svih oblika diskriminacije žena ili diskriminacije zasnovane na polu i postizanja rodne ravnopravnosti, te hitno povlačenje rezervi kada su iste izražene;
- ii. po potrebi, ispunjavanje bez odlaganja relevantnih internih procedura za primjenu odredaba međunarodnih pravnih instrumenata, uključujući usvajanje neophodnih nacionalnih propisa i mjera;
- iii. redovno praćenje sprovođenja međunarodnih obaveza i ocjena na nacionalnom nivou;
- iv. blagovremeno ispunjavanje obaveza u pogledu izvještavanja o primjeni međunarodnih pravnih instrumenata.

5. Usvajanje i djelotvorna primjena zakonodavstva o rodnoj ravnopravnosti i uključivanje rodne perspektive u zakonodavstvo u svim oblastima

14. Nacionalno zakonodavstvo o rodnoj ravnopravnosti je neophodna osnova za djelotvorne mjere na planu politika, u cilju promovisanja rodne ravnopravnosti i ukidanja diskriminacije po osnovu pola, kao i osnovno sredstvo za podizanje nivoa svijesti o rodnoj ravnopravnosti. Vlade treba da daju prioritet pripremi, usvajanju i sprovođenju djelotvornog nacionalnog zakonodavstva o rodnoj ravnopravnosti, kao i uključivanju rodne perspektive u sve oblasti uprave, kako u zakone tako i u politike.

15. Među elemente koji pokazuju političku volju i posvećenost država rodnoj ravnopravnosti u ovom pogledu spada sljedeće:

- i. uključivanje principa nediskriminacije po osnovu pola i principa ravnopravnosti žena i muškaraca u nacionalne ustave ili druge temeljne zakone;
- ii. usvajanje/postojanje zakonodavstva kojim se zabranjuje diskriminacija zasnovana na polu u svim aspektima života i svim oblastima u društvu i obezbjeđuje rodna ravnopravnost *de jure*, uključujući djelotvorne sankcije u slučaju kršenja zakona;

iii. usvajanje/postojanje zakonodavstva kojim se dozvoljava primjena pozitivne akcije/privremenih posebnih mjera, kako bi se prevazišle posljedice strukturne i diskriminacije u prošlosti i ubrzalo postizanje *de facto* ravnopravnosti;

iv. usvajanje/postojanje mehanizama za redovnu i sistematsku provjeru svih domaćih zakona, kako bi se garantovalo da se neće usvojiti ili u postojećem zakonodavstvu zadržati odredbe koje su neposredno ili posredno diskriminatorske na osnovu pola;

v. uspostavljanje/postojanje specijalizovanih institucionalnih mehanizama za primjenu zakonodavstva o rodnoj ravnopravnosti;

vi. uspostavljanje/postojanje specijalizovanih institucionalnih mehanizama kojima je povjeren zadatak da primaju pritužbe pojedinaca i grupa o navodnom kršenju odredaba o rodnoj ravnopravnosti. Podnošenje pritužbe takvom mehanizmu i mišljenje koje na osnovu toga može uslijediti ne smiju spriječiti dalje razmatranje od strane suda;

vii. usvajanje/postojanje i sprovođenje smjernica o uključivanju rodne perspektive u pripremu zakonodavstva i planiranje politika u svim oblastima.

6. Eliminisanje seksizma iz jezika i promovisanje jezika koji odražava princip rodne ravnopravnosti

16. Jezik ima temeljnu ulogu u formiranju socijalnog identiteta pojedinca i u interakciji je sa socijalnim stavovima i kulturom. Upotreba jezika koji jednako odražava prisustvo, ravnopravan status i uloge žena i muškaraca u društvu i pridaje im jednaku vrijednost i dostojanstvo istovremeno je bitan aspekt rodne ravnopravnosti i jedan od pristupa postizanju suštinske ravnopravnosti.

17. Djelovanje država članica mora biti usmjereno na promovisanje upotrebe neseksističkog jezika u svim sektorima, posebno u javnom sektoru i na svim nivoima i u svim oblicima obrazovanja i medija.

18. Među elemente koji pokazuju političku volju i posvećenost država rodnoj ravnopravnosti u ovom pogledu spada sljedeće:

- i. usvajanje/postojanje i primjena normi kojima se javnom sektoru nameće obaveza upotrebe neseksističkog jezika u zvaničnim dokumentima, posebno u pravnim tekstovima, dokumentima javne politike, programima, obrascima i upitnicima;
- ii. postojanje jasnog mandata institucija za rodnu ravnopravnost i drugih relevantnih institucija za praćenje sprovođenja principa upotrebe neseksističkog jezika;
- iii. postojanje/promovisanje rodno zasnovanog istraživanja jezika koji se koristi posebno u sektoru informisanja, uključujući medije, i u obrazovanju;
- iv. postojanje inicijativa koje podstiču eliminisanje diskriminatornih izraza, koji žene i muškarce opisuju prema fizičkom izgledu ili osobinama i rodnim ulogama koje se pripisuju njihovom polu.

B. Standardi u konkretnim oblastima

19. Postizanje suštinske rodne ravnopravnosti zahtijeva da se bez odlaganja usvoje proaktivne politike kojima se garantuje primjena postojećih pravnih odredaba i normi u konkretnim oblastima građanskog, političkog, ekonomskog, socijalnog i kulturnog života.

20. Postupno ostvarivanje cilja rodne ravnopravnosti, *de jure* kao i *de facto*, mora se redovno pratiti i ocjenjivati. To obuhvata proces koji zahtijeva stvaranje i korišćenje sredstava i instrumenata, uključujući kvantitativne i kvalitativne pokazatelje, za ocjenu promjene i mjerenje napretka u dostizanju neophodnih standarda u svim sferama javnog i privatnog života.

21. Važno je konstatovati činjenicu da su mjere i politike u različitim konkretnim oblastima međusobno komplementarne, pri čemu često prožimaju različite sektorske oblasti, te se stoga moraju sprovoditi istovremeno. Na primjer, mjere u oblasti obrazovanja i obuke, uključujući stručnu obuku, utiču na položaj žena i muškaraca na tržištu rada i na njihove mogućnosti u društvenom i političkom životu. Slično tome, mjere koje imaju za cilj uključivanje kvalifikovanije radne snage na tržište rada presudno utiču na pravo na socijalnu zaštitu. U istom smislu, mjere koje imaju za cilj uravnoteženo učešće žena i muškaraca u političkom i javnom životu od ključnog su značaja za demokratskije društvo i upravu koja je spremna da reaguje i odgovorna.

1. Privatni i porodični život

22. Žene i muškarci su jednaki u dostojanstvu i pravima u svim sferama, uključujući privatni i porodični život. Društveni značaj materinstva i očinstva i uloga oba roditelja u podizanju djece moraju se uzeti u obzir kako bi se obezbijedilo puno i jednako poštovanje i ženskih i muških ljudskih prava. Vlada treba da promoviše jednaku podjelu zadataka kad su u pitanju porodične obaveze i da se postara da te porodične obaveze ne budu osnova za diskriminaciju.

23. Među elemente koji pokazuju političku volju i posvećenost država rodnoj ravnopravnosti u ovom pogledu spada sljedeće:

i. ratifikacija i puna primjena relevantnih međunarodnih sporazuma, posebno uzimajući u obzir čl. 9, 15 i 16 Konvencije o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena, uz Opštu preporuku br. 21 o ravnopravnosti u braku i porodičnim odnosima, koju je usvojio Komitet za eliminisanje diskriminacije žena, član 10 Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima i član 23 Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima, čl. 8 i 12 Evropske konvencije o ljudskim pravima, član 5 Protokola br. 7 uz Evropsku konvenciju o ljudskim pravima, i čl. 16, 20 i 27 izmijenjene Evropske socijalne povelje;

ii. puna primjena relevantnih međunarodnih neobavezujućih pravnih instrumenata, posebno člana 16 Opšte deklaracije o ljudskim pravima;

iii. usvajanje/postojanje i primjena pravnih odredaba kojima se ženama i muškarcima obezbjeđuju jednaka prava i obaveze u pogledu braka, porodičnog života i raskida braka, kao i jednako pravo na izbor prezimena i profesije, u skladu sa relevantnim međunarodnim instrumentima koje su ratifikovale države članice;

iv. usvajanje/postojanje i primjena pravnih odredaba kojima se ženama i muškarcima obezbjeđuju jednaka socijalna i ekonomska prava i obaveze u toku braka i zajedničkog života, kao i u slučaju razvoda i razdvajanja, uključujući odredbe kojima se i plaćeni i neplaćeni doprinos – poput brige o djeci i održavanja domaćinstva ili rada u porodičnom preduzeću – mora smatrati vrijednim doprinosom domaćinstvu;

v. usvajanje/postojanje i primjena pravnih odredaba protiv prinudnog i preranog stupanja u brak, kojima se osigurava slobodan i puni pristanak i određuje punoljetstvo od 18 godina kao minimum starosti za stupanje u brak i za žene i za muškarce, te mjera kojima se štite, pomažu i podržavaju djevojke/žene i mladići/muškarci koji su prinudno stupili u takav brak ili im je prijećeno takvim brakom, kao i mjera za podizanje nivoa svijesti, uključujući dijalog sa etničkim i vjerskim zajednicama i njihovim vođama, obrazovnim i zdravstvenim institucijama itd. U slučajevima kada je opravdano napraviti izuzetak u pogledu starosti za stupanje u brak, mora se u potpunosti poštovati princip rodne ravnopravnosti;

vi. usvajanje/postojanje i sprovođenje mjera kako bi se obezbijedilo da se ženama i muškarcima u potpunosti, na osnovu ravnopravnosti, garantuje pravo na slobodno i odgovorno odlučivanje o broju djece i razmaku između njih;

vii. usvajanje/postojanje i primjena odredaba kojima se ženama i muškarcima obezbjeđuju ista roditeljska prava i obaveze, bez obzira na bračno stanje, uključujući odredbe o izdržavanju djece, roditeljskim obavezama i kontaktu sa djecom u slučaju razdvajanja;

viii. usvajanje/postojanje i primjena jednakih odredaba za žene i muškarce o ličnom pravu na sticanje, promjenu ili zadržavanje državljanstva, kao i na njegovo prenošenje na djecu, uključujući norme kojima se ne mijenja automatski državljanstvo bračnog druga, bračni drug ne postaje lice bez državljanstva i ne prisiljava se jedan bračni drug da prihvati državljanstvo drugog;

ix. usvajanje/postojanje i primjena jednakih odredaba za žene i muškarce o pravnoj sposobnosti u građanskim stvarima kao što su vlasništvo, sposobnost za sklapanje ugovora, upravljanje imovinom i nasljedstvom, bez obzira na bračno stanje, kao i jednak tretman u svim fazama postupka u sudovima;

x. postojanje redovnih analiza trošenja vremena, koje pokazuju prosječno vrijeme koje žene i muškarci troše posebno na brigu o djeci ili izdržavanim licima, održavanje domaćinstva i ostale porodične zadatke;

xi. postojanje i redovna primjena mjera kao što su kampanje za podizanje nivoa svijesti, koje imaju za cilj eliminisanje rodni stereotipa o ulogama djevojčica i dječaka, žena i muškaraca u porodičnom životu i prevazilaženje tradicionalnih društvenih i kulturnih barijera koje sprečavaju da djevojčice i dječaci, žene i muškarci podjednako uživaju svoja prava.

2. Obrazovanje, nauka i kultura

24. Odluke i postignuća na planu obrazovanja utiču na profesionalnu karijeru žena i muškaraca i na blagostanje u njihovom pojedinačnom i porodičnom životu, kao i na njihov život u društvu. Vlade imaju obavezu da promovišu pristup obrazovanju kao pravo djevojčica i dječaka, žena i muškaraca, na jednakoj osnovi, na svim nivoima obrazovanja, cjeloživotnog učenja, nauke, istraživanja i kulture.

25. Jednake mogućnosti u pogledu obrazovanja, nauke i kulture od suštinskog su značaja za bolji humani i ekonomski razvoj i predstavljaju pokretačku snagu za socijalnu promjenu. Sa druge strane, jednak pristup žena visokim kvalifikacijama nije samo osnovno pravo, već je i od ključnog značaja za uravnoteženije društvo i za postizanje rodne ravnopravnosti.

26. Među elemente koji pokazuju političku volju i posvećenost država rodnoj ravnopravnosti u ovom pogledu spada sljedeće:

i. ratifikacija i puna primjena relevantnih međunarodnih sporazuma, posebno uzimajući u obzir član 10 Konvencije o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena, čl. 13 - 15 Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, član 2 Protokola br. 12 uz Evropsku konvenciju o ljudskim pravima i čl. 10, 17 i 20 izmijenjene Evropske socijalne povelje;

ii. puna primjena relevantnih međunarodnih neobavezujućih pravnih instrumenata, posebno čl. 26 i 27 Opšte deklaracije o ljudskim pravima, kao i strateških ciljeva i akcija sadržanih u Poglavlju IV Pekinške platforme za akciju, posebno u Odjeljku B (obrazovanje i obuka žena);

iii. izričito uključivanje principa rodne ravnopravnosti u nacionalno okvirno zakonodavstvo o obrazovanju i uključivanje rodne perspektive u sve obrazovne politike;

iv. uključivanje perspektive rodne ravnopravnosti, u okviru ljudskih prava, u osnovnu obuku nastavnog kadra, programe za prekvalifikaciju i obuku na radnom mjestu;

v. uključivanje rodne perspektive u politike i planove za razvijanje i primjenu novih informacionih i komunikacionih tehnologija, uključujući mjere da se pojača izgradnja kapaciteta žena u pogledu navedenih tehnologija;

vi. redovno praćenje obrazovnih programa, predmetnih sadržaja, obrazovnih standarda, resursa za nastavu i učenje, organizacije učionice i škole, kako bi se eliminisali rodni stereotipi na svim nivoima obrazovnog sistema;

vii. primjena pozitivne akcije/privremenih posebnih mjera kojima se djevojčicama i dječacima obezbjeđuje jednak pristup obrazovanju i stručnoj obuci u onim oblastima u kojima je po tradiciji jedan od polova previše zastupljen, kao i jednako razvijanje ličnih vještina, koje su stereotipna viđenja uloga polova obično povezivala sa jednim od polova, kao što su samopoštovanje, timski rad, obraćanje publici ili mirno rješavanje sukoba;

viii. u formalnom i neformalnom obrazovanju, uključivanje principa jednakih prava i jednakog pristupa za djevojčice i dječake, žene i muškarce, uživanju svih ljudskih prava, posebno građanskih, političkih, ekonomskih, socijalnih i kulturnih;

ix. postojanje rodni/ženskih studija i istraživanja na univerzitetima i istraživačkim institucijama, adekvatna podrška i finansiranje takvih studija;

x. redovno praćenje i ocjena učešća djevojčica i dječaka, žena i muškaraca na svim nivoima obrazovnog sistema;

xi. redovno praćenje pristupa žena i muškaraca poslijediplomskim programima i sticanju akademskih zvanja, uključujući pristup novčanoj pomoći i stipendijama na jednakoj osnovi;

xii. redovno procjenjivanje učešća žena u naučno-istraživačkim programima i projektima i njihovom vođenju i koordiniranju;

xiii. kampanje za podizanje nivoa svijesti, namijenjene opštoj javnosti, na temu rodne ravnopravnosti/nediskriminacije kao principa ljudskih prava, u cilju kulturne promjene u pogledu rodnih stereotipa i tradicionalnih uloga žena i muškaraca.

3. Ekonomski život

27. Jednake mogućnosti na tržištu rada i u ekonomskom životu, ekonomska nezavisnost i prilika da se učestvuje u upravljanju strukturama ekonomskog odlučivanja od vitalnog su značaja za postizanje rodne ravnopravnosti. U ovom pogledu još uvijek postoje znatne razlike između žena i muškaraca.

28. Učešće žena u radu za koji se dobija nadoknada manje je od učešća muškaraca, one češće rade nepuno radno vrijeme, njihova prosječna zarada je znatno manja u odnosu na muškarce, a princip jednake zarade za jednak rad ili rad jednake vrijednosti ne poštuje se uvijek u potpunosti. Takođe, žene su slabo zastupljene u ekonomskom odlučivanju, bilo u izradi javnih, ekonomskih i finansijskih politika ili u privatnom sektoru, kao preduzetnice ili na mjestima odlučivanja u ekonomskom životu uopšte.

29. Razlika između rodova kad je u pitanju vrijeme koje se troši na plaćeni i neplaćeni rad, kao posljedica stereotipnih rodnih uloga, nejednake podjele porodičnih obaveza i nedovoljnih službi za brigu i njegu, kao i opstajanje rodno segregisanog tržišta rada, značajna su objašnjenja za ovu situaciju, kojima se vlade moraju pozabaviti.

30. Među elemente koji pokazuju političku volju i posvećenost država rodnoj ravnopravnosti u ovom pogledu spada sljedeće:

i. ratifikacija i puna primjena relevantnih međunarodnih sporazuma, posebno uzimajući u obzir čl. 11 i 13 Konvencije o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena, čl. 7 i 10 Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, Konvencije Međunarodne organizacije rada (MOR) br. 100, 111 i 183, član 1, stav 2, član 4, st. 3, 8, 20, 26 i 27 izmijenjene Evropske socijalne povelje, kao i promovisanje pune primjene standarda sadržanih u zakonodavstvu Evropske unije koji zahtijevaju jednak tretman žena i muškaraca u pogledu zapošljavanja, uključujući pristup, uslove za rad, *inter alia*, fleksibilno radno vrijeme, usavršavanje i

napredovanje na poslu, jednaku platu, otpuštanje, prebacivanje tereta dokazivanja u slučaju diskriminacije po osnovu pola, seksualno uznemiravanje, zaštitu trudnoće, materinstva i očinstva, kao i u ostvarivanju pristupa i snabdijevanju robama i uslugama;

ii. puna primjena relevantnih međunarodnih neobavezujućih pravnih instrumenata, kao i strateških ciljeva i akcija sadržanih u Poglavlju IV Pekinške platforme za akciju, posebno u Odjeljku F (žene i ekonomija);

iii. usvajanje/postojanje nacionalnih i/ili regionalnih i lokalnih planova za rodnu ravnopravnost u radu i zapošljavanju u javnom sektoru, i stvaranje/postojanje institucionalnih mehanizama za praćenje njihove primjene i ocjenu napredovanja, kao i podsticanje izrade takvih planova u privatnom sektoru;

iv. usvajanje/postojanje i sprovođenje zakona i mjera za sprečavanje, borbu protiv i kažnjavanje seksualnog uznemiravanja i drugih oblika viktimizacije na radnom mjestu i za zaštitu žrtava;

v. usvajanje/postojanje i sprovođenje planova/programa za promovisanje stručne obuke žena i njihovo uključivanje u tržište rada, kao i proaktivne mjere namijenjene ženama i muškarcima u cilju prevazilaženja uporne horizontalne i vertikalne segregacije na tom tržištu;

vi. usvajanje/postojanje i sprovođenje pravnih i administrativnih mjera za promovisanje jednakog učešća žena u ekonomskom odlučivanju, uključujući sprovođenje planova za uravnoteženo učešće u odborima i drugim strukturama za odlučivanje u ekonomskim i finansijskim institucijama i privatnim preduzećima;

vii. usvajanje/postojanje i sprovođenje nacionalnih programa, što bi trebalo da uključi instrumente i usluge kao što je pružanje finansijskih savjeta i dostupnost zajmova, u cilju podrške ženskom preduzetništvu;

viii. usvajanje/postojanje programa za obuku i razvijanje kompetencija u oblasti rodne ravnopravnosti za kreatore politika i donosiocice odluka;

ix. kampanje za informisanje i podizanje nivoa svijesti o pravu žena i muškaraca na ravnopravnost na tržištu rada i u ekonomskom životu, namijenjene opštoj javnosti;

x. redovno prikupljanje, analiziranje i distribuiranje statističkih podataka razvrstanih po polu o učešću žena i muškaraca na tržištu rada i u ekonomskom životu, uključujući sektore, hijerarhijske nivoe, usavršavanje, primanja, plate, rad sa punim/nepunim radnim vremenom, uslove iz ugovora o radu itd.

4. Politički i javni život

31. Učešće u političkom i javnom životu je osnovno građansko pravo i žene i muškarci ga moraju uživati na paritetnoj osnovi. Stoga uravnoteženo učešće oba pola na svim nivoima političkog i javnog života, uključujući nivo odlučivanja, predstavlja uslov u pogledu ljudskih prava koji može obezbijediti bolje funkcionisanje demokratskog društva.

32. Postojanje i pravilno funkcionisanje paritetne demokratije je i garancija da se u izradi politika i u upravljanju društvom u potpunosti uvažavaju interesi i potrebe žena i muškaraca. U postizanju cilja jednakog učešća žena i muškaraca, minimalna stopa učešća pojedinačnog pola od 40% smatra se pragom pariteta koji treba doseći.

33. Među elemente koji pokazuju političku volju i posvećenost država rodnoj ravnopravnosti u ovom pogledu spada sljedeće:

i. ratifikacija i puna primjena relevantnih međunarodnih sporazuma, posebno uzimajući u obzir čl. 7 i 8 Konvencije o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena, zajedno sa Opštom preporukom br. 23 o političkom i javnom životu, koju je usvojio Komitet za eliminisanje diskriminacije prema ženama, te član 25 Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima;

ii. puna primjena relevantnih međunarodnih neobavezujućih pravnih instrumenata, posebno člana 21 Opšte deklaracije o ljudskim pravima i Preporuke Rec (2003) 3 Komiteta ministara Savjeta Evrope o uravnoteženom učešću žena i muškaraca u političkom i javnom odlučivanju, kao i strateških ciljeva i akcija sadržanih u Poglavlju IV Pekinške platforme za akciju, koji se tiču izbornog sistema, koje posebno može garantovati Odjeljak G (žene na vlasti i u odlučivanju);

- iii. usvajanje/postojanje i primjena normi, pravnih ili administrativnih, uključujući uravnoteženo učešće žena i muškaraca u skupštinama ili tijelima čiji se članovi biraju;
- iv. usvajanje/postojanje i sprovođenje zakona/propisa ili drugih inicijativa koje imaju za cilj uravnoteženo učešće žena i muškaraca na mjestima koja imenuje vlada;
- v. usvajanje/postojanje i sprovođenje planova za ravnopravnost u tijelima za odlučivanje u političkom i javnom životu, uključujući rukovodeći sloj u državnoj upravi, pravosuđu, diplomatiji itd, te utvrđivanje postupnih rokova;
- vi. redovno procjenjivanje učešća žena i muškaraca u tijelima za odlučivanje, kako biranim tako i imenovanim, uključujući procenat pripadnika/ca pojedinačnih polova u tim tijelima i utvrđivanje prepreka na koje se nailazi i strategija potrebnih da se prevaziđu utvrđene barijere;
- vii. postojanje programa za izgradnju kapaciteta i obuku koji za cilj imaju političko učešće i zastupljenost na paritetnoj osnovi, kako žena tako i muškaraca, a posebno omladinskih grupa i drugih relevantnih ciljnih grupa;
- viii. redovno praćenje napredovanja ka rodnoj ravnoteži unutar političkih partija, posebno kad su u pitanju njihova tijela za odlučivanje, izborne liste i ostali procesi za selekciju kandidata;
- ix. sistematsko uključivanje rodne dimenzije u vođenje kampanja za sve izbore za tijela na nacionalnom, regionalnom ili lokalnom nivou, kao i tijela na međunarodnom nivou;
- x. kampanje u cilju informisanja i podizanja nivoa svijesti o rodno uravnoteženom/paritetnom učešću žena i muškaraca na svim nivoima političkog i javnog života, namijenjene opštoj javnosti.

5. Usklađivanje privatnog/porodičnog i profesionalnog/javnog života

34. Rodni stereotipi i izražena podjela rodnih uloga utiču na socijalne modele, prema kojima su žene obično zadužene za porodični i privatni život (u oblasti neplaćenog rada), a muškarci za javnu sferu i profesionalni rad (u oblasti plaćenog rada). Takva podjela vodi opstajanju

nejednake podjele kućnih i porodičnih obaveza, što je jedan od glavnih razloga za diskriminaciju žena na tržištu rada i njihovo ograničeno društveno i političko učešće.

35. Uravnoteženo učešće žena i muškaraca u profesionalnom/javnom i privatnom/porodičnom životu stoga predstavlja ključnu oblast za rodnu ravnopravnost i od suštinskog je značaja za razvoj društva. Sa druge strane, usklađivanje posla i javnog života sa porodičnim i privatnim životom, kojim se promoviše samoostvarenje u javnom, profesionalnom, društvenom i porodičnom životu, predstavlja preduslov za sadržajan život svih, žena i muškaraca, djevojčica i dječaka, i za puno uživanje ljudskih prava u političkoj, ekonomskoj, kulturnoj i socijalnoj sferi.

36. Među elemente koji pokazuju političku volju i posvećenost država rodnoj ravnopravnosti u ovom pogledu spada sljedeće:

i. ratifikacija i puna primjena relevantnih međunarodnih sporazuma, posebno uzimajući u obzir član 11 Konvencije o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena, Konvenciju MOR-a br. 156 i član 27 izmijenjene Evropske socijalne povelje;

ii. puna primjena relevantnih međunarodnih neobavezujućih pravnih instrumenata, posebno Preporuke br. R (96) 5 Komiteta ministara Savjeta Evrope o usklađivanju posla i porodičnog života, kao i strateških ciljeva i akcija sadržanih u Poglavlju IV Pekinške platforme za akciju, posebno u Odjeljku F (žene i ekonomija);

iii. usvajanje/postojanje i sprovođenje zakonodavstva o zaštiti materinstva i očinstva, uključujući odredbe o plaćenom porodičnom odsustvu, plaćenom roditeljskom odsustvu jednako dostupnom za oba roditelja i plaćenom neprenosivom odsustvu za oca, kao i konkretnih mjera namijenjenih podjednako zaposlenim ženama i muškarcima, kako bi im se omogućilo ispunjavanje porodičnih obaveza, uključujući njegu i pomoć bolesnoj ili invalidnoj djeci ili izdržavanim licima;

iv. postojanje mreže usluga namijenjenih porodici koje država finansira ili podržava – za brigu o djeci i starima, invalidima ili drugim izdržavanim licima – na širokoj osnovi adekvatne pokrivenosti osiguranjem, koje mogu da odgovore na lične i porodične potrebe;

v. usvajanje/postojanje i sprovođenje inicijativa kojima se rukovodstvo u javnom i privatnom sektoru podstiče na uvođenje i razvijanje upravljačkih praksi na poslu koje pogoduju porodici, jednako dostupnih ženama i muškarcima, poput plana fleksibilnog radnog vremena, raznih vrsta ličnih odsustava itd;

vi. usvajanje/postojanje i sprovođenje mjera i inicijativa kojima se podstiče usklađivanje između radnog vremena škola i institucija za staranje o djeci i redovnog radnog vremena;

vii. kampanje za podizanje nivoa svijesti, namijenjene opštoj javnosti, o značaju jednake podjele porodičnih zadataka i obaveza između žena i muškaraca, uključujući potrebu da dječaci i djevojčice doprinose domaćinstvu, što čini značajan element njihovog obrazovanja;

viii. postojanje redovnih analiza trošenja vremena, koje pokazuju koliko žene i muškarci prosječno troše vremena na plaćeni i neplaćeni rad.

6. Socijalna zaštita

37. Socijalna zaštita je osnovno ljudsko pravo i sredstvo za djelotvorno unapređenje socijalne kohezije. Međutim, žene su često u ovom pogledu u nepovoljnijem položaju, usljed niza faktora povezanih sa njihovim položajem na tržištu rada i sa različitim stepenima socijalne ugroženosti na osnovu tradicionalnih rodni uloga i socijalnih normi. Poslovi sa nižim kvalifikacijama, niže zarade, kraća profesionalna karijera ili duži prekidi u karijeri sa negativnim posljedicama po lično pravo na penziju spadaju među faktore koji dovode do takve situacije. Dodatne poteškoće mogu proizaći iz tradicionalnih situacija u kojima žene nemaju pojedinačno pravo na socijalno osiguranje, već zavise od prava svojih muževa/partnera. Stoga bi individualizovanje prava predstavljalo povoljniji sistem u smislu rodne ravnopravnosti.

38. Povećan rizik od siromaštva naročito može da pogodi određene kategorije stanovništva u kojima žene često čine većinu: nezaposleni, samohrani roditelji, starija lica koja žive sama i porodice sa više izdržavanih lica. Takođe, siromaštvo i materijalnu oskudicu često dodatno otežava nemogućnost punog učešća u društvenom životu usljed nedovoljnog pristupa zapošljavanju, obrazovanju i obuci, stambenom prostoru ili zdravstvenoj zaštiti.

39. Prilikom planiranja i sprovođenja politika socijalne zaštite, obaveza je vlada da u potpunosti uzmu u obzir specifičnu situaciju žena i muškaraca na tržištu rada i u društvu uopšte, kao i njihove aktuelne socijalne obaveze, kako bi se garantovala formalna i suštinska ravnopravnost oba pola u ostvarivanju pristupa i uživanju prava na socijalnu zaštitu i davanja u svrhu socijalne zaštite.

40. Među elemente koji pokazuju političku volju i posvećenost država rodnoj ravnopravnosti u ovom pogledu spada sljedeće:

i. ratifikacija i puna primjena relevantnih međunarodnih sporazuma, posebno uzimajući u obzir član 11 i 13 Konvencije o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena, član 10 Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, Konvenciju MOR-a br. 102, čl. 12, 13, 14, 30 i 31 izmijenjene Evropske socijalne povelje i Evropski kodeks o socijalnom osiguranju;

ii. puna primjena relevantnih međunarodnih neobavezujućih pravnih instrumenata, posebno čl. 22 i 25 Opšte deklaracije o ljudskim pravima;

iii. usvajanje/postojanje održivih i adekvatnih programa socijalne zaštite koji uzimaju u obzir specifičnu situaciju žena na tržištu rada i u društvenom i ekonomskom životu, na primjer rad sa nepunim radnim vremenom, prekidi u karijeri, niska prosječna zarada itd;

iv. postojanje penzijskih sistema koji uzimaju u obzir specifične aspekte radnog vijeka i aktuelnu nejednaku podjelu obaveza između žena i muškaraca (briga o djeci, staranje o izdržavanim licima u porodici itd), uključujući, po potrebi, kompenzacione mjere, kako bi se ublažile negativne posljedice postojećih penzijskih sistema po žene;

v. postojanje/organizovanje dopunske socijalne zaštite (pomoć, dodaci, minimalni prihod) na takav način da plaćanje datih naknada nije uslovljeno ponižavajućim uslovima ili dovedeno u sumnju proizvoljnim provjerama;

vi. postojanje rodno senzitivnih programa obuke namijenjenih konkretnim grupama izloženim riziku od siromaštva i isključenosti, u kojima često preovlađuju žene, kako bi se unaprijedilo njihovo uključivanje u tržište rada;

vii. postojanje mjera socijalne zaštite kojima bi se obezbijedilo da raskid braka ili zajedničkog života (razvod, razdvajanje) ni za jedno od partnera, bez obzira da li imaju ili nemaju djece, ne povlači sa sobom nikakve nepodnošljive posljedice u pogledu stanovanja, zaduženosti ili sličnih okolnosti, kako bi se izbjegao rizik od društvene isključenosti;

viii. postojanje mjera socijalne zaštite kako bi se obezbijedilo pravo na stanovanje i pristojne uslove života porodicama sa samohranim roditeljem, koje uglavnom vode žene.

7. Zdravlje, uključujući seksualna i reproduktivna pitanja

41. Jednako pravo žena i muškaraca na zdravlje, uključujući seksualno i reproduktivno zdravlje, obuhvata mnoga druga ljudska prava koja su prepoznata u međunarodnim sporazumima i dokumentima o ljudskim pravima i koja moraju uživati i žene i muškarci na jednakoj osnovi.

42. Na zdravlje žena i muškaraca jasno utiče njihov biološki pol. Međutim, društveno konstruisane rodne uloge i rodne nejednakosti takođe imaju veliki uticaj na blagostanje. Na uzroke tih razlika i, shodno tome, različite potrebe žena i muškaraca povezane sa biološkim razlikama i društvenim kontekstom, mora se obratiti pažnja u pružanju zdravstvene zaštite tokom cjelokupnog života, od djetinjstva do starosti.

43. Rodna ravnopravnost zahtijeva da se ženama i muškarcima pruže jednake mogućnosti da ostvare svoj potencijal za zdravlje, između ostalog kroz jednak pristup uslugama i kvalitet njege.

44. Ovo nadalje podrazumijeva da se zdravlje žena i muškaraca mora smatrati jednako vrijednim i da i žene i muškarci moraju imati neprikosnoveno pravo da odlučuju o svom tijelu, uključujući tu seksualna i reproduktivna pitanja. Takav stav mora se odraziti u razvijanju, pružanju, ostvarivanju pristupa, praćenju i ocjeni zdravstvenih usluga i u prioritetima za istraživanje.

45. Među elemente koji pokazuju političku volju i posvećenost država rodnoj ravnopravnosti u ovom pogledu spada sljedeće:

i. ratifikacija i puna primjena relevantnih međunarodnih sporazuma, posebno uzimajući u obzir član 12 Konvencije o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena, zajedno sa Opštom preporukom br. 24 o ženama i zdravlju, koju je usvojio Komitet za eliminisanje diskriminacije

žena, član 12 Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima i član 11 izmijenjene Evropske socijalne povelje;

ii. puna primjena relevantnih međunarodnih neobavezujućih pravnih instrumenata, posebno člana 25 Opšte deklaracije o ljudskim pravima, kao i Programa djelovanja Međunarodne konferencije o stanovništvu i razvoju (Kairo, 5-13. septembra 1994), strateških ciljeva i akcija sadržanih u Poglavlju IV Pekinške platforme za akciju, posebno Odjeljku C (žene i zdravlje) i I (ljudska prava žena);

iii. postojanje i promovisanje rodno senzitivne edukacije i informisanja o zdravlju, uključujući seksualno i reproduktivno zdravlje, konkretno kroz obrazovni sistem i programe za podizanje nivoa svijesti, te potpuno informisanje opšte javnosti o opcijama za planiranje porodice, između ostalog putem medija i zdravstvenih službi;

iv. postojanje zdravstvenih usluga i za žene i za muškarce, koje su jednakog kvaliteta i rodno senzitivne, a odnose se na zajednička zdravstvena pitanja kao i na ona različita, koja proističu iz bioloških razlika, na primjer reproduktivno zdravlje i socijalno-ekonomske nejednakosti između žena i muškaraca;

v. postojanje punog i jednakog pristupa relevantnim, odgovarajućim, blagovremenim i razumljivim informacijama i savjetovanju, koji su ženama i muškarcima neophodni da bi odlučivali o svom zdravlju, bez obzira na bračno stanje i starost i čak i ukoliko specifični metodi i liječenje nijesu dostupni u datoj zemlji;

vi. postojanje rodno senzitivnog preventivnog, biomedicinskog, bihejvioralnog, epidemiološkog i zdravstvenog istraživanja, uključujući prilikom testiranja novih lijekova i medicinskih tehnologija i onih u pripremi, od čega jednaku korist imaju žene i muškarci;

vii. pružanje obuke o rodnoj ravnopravnosti u toku osnovnog i kontinuiranog obrazovanja zdravstvenog osoblja, što obuhvata uključivanje ove dimenzije kao dijela obuke o etici u zdravstvu, kako bi se obezbijedilo jednako bavljenje interesima i potrebama i žena i muškaraca i postupanje sa poštovanjem, dostojanstvom, uz privatnost i povjerljivost;

viii. postojanje politika i djelotvorno sprovođenje mjera – uključujući obuku stručnog osoblja – koje se odnose na zdravstvene aspekte nasilja, uključujući nasilje u porodici i seksualno nasilje i štetne tradicionalne postupke, posebno sakaćenje ženskih genitalija, prinudno i prerano stupanje u brak, zločine u ime časti itd, u cilju pružanja adekvatne zdravstvene zaštite žrtvama i sprečavanja budućih slučajeva.

8. Mediji

46. U modernim društvima, mediji posjeduju ogroman potencijal za socijalnu promjenu, pošto mogu otežati ili ubrzati strukturnu promjenu u pravcu rodne ravnopravnosti.

47. Uz puno poštovanje nezavisnosti medija i slobode izražavanja, države treba da podstiču djelotvorne mjere kako bi se obezbijedilo da se rodna ravnopravnost, kao princip ljudskih prava, poštuje u medijima, u skladu sa društvenom odgovornošću koja je povezana sa moći koju oni posjeduju u modernim društvima.

48. Među elemente koji pokazuju političku volju i posvećenost država rodnoj ravnopravnosti u ovom pogledu spada sljedeće:

i. potpuno sprovođenje strateških ciljeva i akcija sadržanih u Poglavlju IV Pekinške platforme za akciju, posebno u Odjeljku J (žene i mediji);

ii. usvajanje/postojanje i primjena normi, u skladu sa slobodom izražavanja, protiv prijetnji ljudskom dostojanstvu, nasilja zasnovanog na rodu i negativnog korišćenja slika žena i muškaraca u medijima, uključujući reklame, kao i smjernica za zaštitu ljudskog dostojanstva i projektovanje pozitivnih, uravnoteženih i raznovrsnih prikazivanja slika i uloga žena i muškaraca;

iii. podsticanje, u mjeri koja je u skladu sa slobodom izražavanja, usvajanja i sprovođenja samoregulatornih mjera, smjernica, kodeksa ponašanja ili drugih oblika propisa u medijskim organizacijama koji obuhvataju pitanje diskriminacije zasnovane na polu/rodne ravnopravnosti, promovišu upotrebu neseksističkog jezika i predstavljanje nestereotipnih slika i isključuju upotrebu nasilnih ili ponižavajućih materijala;

iv. redovno procjenjivanje učešća žena na nivoima odlučivanja i upravljanja i u tehničkim službama medijskih organizacija, kako javnih tako i privatnih, kao i u savjetodavnim, regulatornim i tijelima za nadgledanje u sektoru medija;

v. redovno procjenjivanje i podsticanje prisustva žena kao novinarki i učesnica u različitim oblastima po sadržaju u štampanim, radio-difuznim i elektronskim medijima – vijesti, politika, kultura, zabava, reklame itd;

vi. podsticanje istraživačkih projekata o medijskom izvještavanju o učešću žena u obrazovanju, nauci i kulturi, politici, ekonomskom i društvenom životu, kao i uticaju medija u oblikovanju vrijednosti i stavova, potreba i interesovanja žena i muškaraca u toku cjelokupnog života;

vii. podsticanje rodno senzitivne obuke za medijske poslenike/ce, uključujući vlasnike/ce i rukovodstvo.

9. Nasilje nad ženama

49. Nasilje nad ženama prisutno je u našem svijetu u različitim oblicima, kao što su silovanje ili drugi oblici seksualnog nasilja, fizičko i psihičko nasilje unutar i izvan porodice ili kućne zajednice, seksualno uznemiravanje, nasilje za vrijeme i nakon sukoba, nasilje u institucionalnom okruženju, nepoštovanje slobode izbora u pogledu reprodukcije, sakaćenje ženskih genitalija, zločini u ime časti, prinudno i prerano stupanje u brak i uopšte tradicionalni postupci štetni po žene i djevojke.

50. Nasilje nad ženama je jedno od najozbiljnijih kršenja ljudskih prava i osnovnih sloboda žena i prepreka uživanju tih prava i sloboda. Takođe, nasilje nad ženama predstavlja gubitak kapaciteta i resursa za ekonomski i društveni razvoj, kao i jedno od sredstava kojima se žene prisilno stavljaju u podređen položaj u odnosu na muškarce te, prema tome, ključna prepreka postizanju rodne ravnopravnosti.

51. Sprečavanje i eliminisanje nasilja nad ženama su suštinske komponente u zaštiti punog uživanja ljudskih prava za žene i preduslovi za postizanje rodne ravnopravnosti.

52. Među elemente koji pokazuju političku volju i posvećenost država rodnoj ravnopravnosti u ovom pogledu spada sljedeće:

i. ratifikacija i puna primjena relevantnih međunarodnih sporazuma, posebno uzimajući u obzir član 6 i ostale relevantne odredbe Konvencije o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena, zajedno sa Opštom preporukom br. 19 o nasilju nad ženama, koju je usvojio Komitet za eliminisanje diskriminacije prema ženama i član 16 izmijenjene Evropske socijalne povelje;

ii. puna primjena relevantnih međunarodnih neobavezujućih pravnih instrumenata, posebno Deklaracije o eliminisanju nasilja nad ženama (Rezolucija 48/104 Generalne skupštine Ujedinjenih nacija), Jačanja napora na eliminisanju svih oblika nasilja nad ženama (Rezolucija 61/143 Generalne skupštine Ujedinjenih nacija) i Preporuke Rec(2002) 5 Komiteta ministara Savjeta Evrope o zaštiti žena od nasilja, kao i strateških ciljeva i akcija sadržanih u Poglavlju IV Pekinške platforme za akciju, posebno Odjeljku D (nasilje nad ženama) i I (ljudska prava žena);

iii. usvajanje/postojanje i sprovođenje zakonodavstva i djelotvornih sudskih postupaka za sprečavanje nasilja nad ženama, zaštitu žrtava i kažnjavanje počinitelja, kao i zaštitu od odmazde prema žrtvama nasilja ili onima koji nasilje prijave ili pristanu da svjedoče;

iv. usvajanje/postojanje i sprovođenje preventivnih mjera pravne, političke, socijalne, obrazovne i kulturne prirode, konkretno onih namijenjenih potencijalnim žrtvama i potencijalnim počiniocima;

v. usvajanje/postojanje sveobuhvatnih nacionalnih planova akcije, čije se sprovođenje mora redovno pratiti i ocjenjivati;

vi. usvajanje/postojanje odgovarajućih mjera, osnivanje službi i sprovođenje aktivnosti za podršku i zaštitu žrtava nasilja, kao što su skloništa za žene i SOS telefoni, kao i programi za rad sa počiniocima nasilja, i odgovarajuća podrška, uključujući finansijsku podršku, nevladinim organizacijama koje rade u ovim oblastima;

vii. usvajanje/postojanje edukativnih programa i specifične obuke za sve koji se bave bilo kakvom vrstom rada sa žrtvama nasilja, odnosno zaposlene u pravosuđu, zdravstvu i obrazovanju, socijalne radnike/ce, policiju itd;

viii. postojanje jasne političke poruke upućene opštoj javnosti, uključujući medijske radnike, o nultoj toleranciji prema bilo svim vrstama nasilja nad ženama;

ix. kampanje u cilju informisanja i podizanja nivoa svijesti, namijenjene opštoj javnosti, o pitanju nasilja nad ženama kao kršenju ljudskih prava, uključujući konkretne informacije namijenjene mladićima i muškarcima o njihovoj odgovornosti u pogledu sprečavanja i eliminisanja nasilja nad ženama;

x. sistematsko i redovno prikupljanje i analiza podataka i informacija, uključujući statističke podatke razvrstane po polu o vrsti i obimu nasilja nad ženama zasnovanog na rodu, te prosleđivanje tih informacija opštoj javnosti.

10. Trgovina ljudima

53. Kršenja određenih ljudskih prava, uključujući diskriminaciju po osnovu pola, predstavljaju istovremeno i uzrok i posljedicu trgovine ljudima. Ova pojava, koja je u porastu, specifičan je oblik ispoljavanja nasilja i moderni oblik ropstva koji za posljedicu ima teška kršenja ljudskih prava i vrijeđa dostojanstvo i integritet ljudskih bića. Stoga zaštita ljudskih prava mora biti okvir za sve akcije protiv trgovine ljudima.

54. Žene i djevojke su često diskriminirane i njihova ljudska prava se krše čak i prije nego postanu žrtve trgovine, zbog toga što se češće od muškaraca suočavaju sa marginalizacijom, siromaštvom i nezaposlenošću. Nejednakostima između žena i muškaraca mora se sistematski baviti prilikom pripreme i sprovođenja akcija protiv trgovine ljudima.

55. Među elemente koji pokazuju političku volju i posvećenost država rodnoj ravnopravnosti u ovom pogledu spada sljedeće:

i. ratifikacija i puna primjena relevantnih međunarodnih sporazuma, posebno uzimajući u obzir član 6 Konvencije o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena, Protokol Ujedinjenih nacija za

sprečavanje, suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudima, posebno ženama i djecom i Konvenciju Savjeta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima;

ii. puna primjena relevantnih međunarodnih neobavezujućih pravnih instrumenata, posebno Preporuke br. R (2000) 11 Komiteta ministara Savjeta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima u svrhu seksualnog iskorišćavanja, kao i strateških ciljeva i akcija sadržanih u Poglavlju IV Pekinške platforme za akciju, posebno u Odjeljku I (ljudska prava žena);

iii. usvajanje/postojanje i sprovođenje zakonodavstva i djelotvornih pravosudnih postupaka za zaštitu žrtava trgovine i kažnjavanje počinitelja;

iv. usvajanje/postojanje i sprovođenje sveobuhvatnih nacionalnih planova akcije protiv trgovine ljudima, u kojima se rodna ravnopravnost u punoj mjeri uzima u obzir, konkretno u pogledu sprečavanja, uključujući mjere da se suzbije potražnja, u pogledu zaštite, uključujući rehabilitaciju, i u pogledu krivičnog gonjenja;

v. stvaranje/postojanje mehanizama za djelotvornu koordinaciju djelovanja svih sektora čije je učešće od suštinskog značaja za sprečavanje i borbu protiv trgovine ljudima, u kojima moraju učestvovati mehanizmi za rodnu ravnopravnost i ljudska prava, relevantne NVO i ostale organizacije civilnog društva i u kojima se mora obezbijediti rodno uravnoteženo učešće;

vi. postojanje odgovarajuće obuke za sprečavanje i borbu protiv trgovine ljudima i u identifikovanju i pomaganju žrtvama i zaštiti njihovih ljudskih prava, za sve aktere koji u sklopu svog rada dolaze u kontakt sa žrtvama;

vii. usvajanje/postojanje i primjena mjera kojima se podstiču programi za ponovno uključivanje žrtava u društvo, uključujući ponovno uključivanje u sistem obrazovanja i tržište rada;

viii. postojanje odgovarajuće tehničke i finansijske podrške za NVO i druge relevantne organizacije/grupe civilnog društva koje se bave pružanjem pomoći žrtvama;

ix. sistematsko i redovno prikupljanje i analiziranje podataka i informacija, uključujući statističke podatke razvrstane po polu o vrsti i obimu trgovine ljudima, te prosleđivanje tih informacija opštoj javnosti.

11. Sukobi i situacije nakon sukoba

56. Procijenjeno je da žene i djeca čine oko 80% svjetske izbjegličke populacije. Oni su posebno ugroženi u sukobima, zbog čega im se u takvim situacijama mora obezbijediti djelotvorna zaštita, bilo da je riječ o oružanom ili drugom sukobu ili stranoj okupaciji. Njihov glas treba da se čuje u sprečavanju i rješavanju sukoba, a prilikom obnove nakon sukoba treba odgovoriti na njihove specifične potrebe.

57. Prema tome, mora se povećati učešće žena na nivoima odlučivanja u sprečavanju i rješavanju sukoba, budući da žene mogu znatno da doprinesu, posebno u izgradnji mira i sprečavanju daljih oružanih sukoba. Njihovo učešće u institucijama koje donose odluke i mehanizmima za sprečavanje, upravljanje i rješavanje sukoba, uključujući mirovne pregovore, te u demokratizaciji društava nakon sukoba ne smije pasti ispod 40%, što se smatra pragom pariteta.

58. Među elemente koji pokazuju političku volju i posvećenost država rodnoj ravnopravnosti u ovom pogledu spada sljedeće:

- i. ratifikacija i puna primjena relevantnih međunarodnih sporazuma, posebno uzimajući u obzir Rimski statut Međunarodnog krivičnog suda;
- ii. puna primjena relevantnih međunarodnih neobavezujućih pravnih instrumenata, posebno Rezolucije 1325 Savjeta bezbjednosti Ujedinjenih nacija o ženama, miru i bezbjednosti i Rezolucije Savjeta Evrope o ulogama žena i muškaraca u sprečavanju sukoba, izgradnji mira i demokratskim procesima nakon sukoba – rodna perspektiva, usvojene na 5. evropskoj ministarskoj konferenciji o ravnopravnosti žena i muškaraca, kao i strateških ciljeva i akcija sadržanih u Poglavlju IV Pekinške platforme za akciju, posebno u Odjeljku E (žene i oružani sukobi);
- iii. redovno procjenjivanje i širenje informacija o obimu zloupotrebe ljudskih prava žena u sukobima, u cilju njegovog smanjenja, uz aktivno promovisanje nenasilnih oblika rješavanja sukoba;

iv. uvođenje/postojanje mehanizama za adekvatno razmatranje posebnih potreba i doprinosa žena i muškaraca u projektima obnove u društvu nakon sukoba;

v. postojanje aranžmana za uključivanje žena u strukture i mehanizme koji za cilj imaju obnovu društava nakon sukoba, kao što su odbori za mirovne pregovore, kao i u druga tijela za odlučivanje, uz redovnu ocjenu učešća žena u tim tijelima, kako bi se obezbijedilo postupno postizanje rodne ravnoteže;

vi. promovisanje/postojanje inicijativa kojima se podstiče učešće žena u mirovnim misijama, kako bi se obezbijedilo uključivanje pripadnica mirovnih snaga u nacionalne kontingente koji učestvuju u međunarodnim operacijama;

vii. podsticanje /postojanje sistematske obuke učesnika/ca mirovnih operacija, što sprovode vlade/države koje učestvuju u mirovnim snagama, čime se uzimaju u obzir pitanja rodne ravnopravnosti, u cilju sprečavanja posebno nasilja nad ženama i trgovine ljudima;

viii. postojanje mehanizama kojima se obezbjeđuje zaštita, pomoć i obuka ženama izbjeglicama i ostalim raseljenim ženama kojima je potrebna međunarodna zaštita, kao i interno raseljenim ženama;

ix. sistematsko razmatranje rodne dimenzije u svakoj fazi postupaka za azil i prihvrat izbjeglica.

12. Specifičan položaj ugroženih grupa izloženih višestrukoj diskriminaciji

59. Određene grupe žena nalaze se u posebno ugroženom položaju zbog kombinacije pola sa drugim faktorima, kao što su rasa, boja kože, jezik, vjeroispovijest, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, pripadnost nekoj nacionalnoj manjini, imovina, rođenje ili drugi status. Uz diskriminaciju po osnovu pola, one su često istovremeno izložene jednoj ili više drugačijih vrsta diskriminacije.

60. Prema tome, vlade moraju posvetiti posebnu pažnju specifičnim potrebama žena iz tih grupa kad je u pitanju zaštita od diskriminacije i pozitivna akcija u cilju postizanja *de facto* ravnopravnosti.

61. Među elemente koji pokazuju političku volju i posvećenost država rodnoj ravnopravnosti u ovom pogledu spada sljedeće:

i. ratifikacija i puna primjena relevantnih međunarodnih sporazuma, posebno uzimajući u obzir čl. 3g i 6 Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima osoba sa invaliditetom, Protokol br. 12 Evropske konvencije o ljudskim pravima, član 1, stav 2, čl. 16, 19 i 20 izmijenjene Evropske socijalne povelje i Okvirnu konvenciju Savjeta Evrope o zaštiti nacionalnih manjina;

ii. puna primjena relevantnih međunarodnih neobavezujućih pravnih instrumenata, kao i strateških ciljeva i akcija sadržanih u Poglavlju IV Pekinške platforme za akciju, posebno u Odjeljku I (ljudska prava žena);

iii. usvajanje/postojanje i primjena zakonske zabrane diskriminacije po bilo kojem od gorepomenutih osnova;

iv. usvajanje/postojanje i sprovođenje aktivne politike za sprečavanje svih oblika diskriminacije;

v. usvajanje/postojanje i sprovođenje pozitivne akcije za borbu protiv višestruke diskriminacije, u cilju postizanja *de facto* ravnopravnosti;

vi. uspostavljanje/postojanje institucionalnih mehanizama zaduženih za koordiniranje aktivnosti za podizanje nivoa svijesti i borbu protiv diskriminacije po bilo kom osnovu, uvijek uzimajući u obzir rodne specifičnosti takve diskriminacije i potrebu za rodno uravnoteženim učešćem u ovim mehanizmima;

vii. redovno procjenjivanje uključivanja rodne perspektive u politike i programe namijenjene grupama koje su izložene višestrukoj i istovremenoj diskriminaciji;

viii. redovno procjenjivanje uključivanja u politike rodne ravnopravnosti specifičnih pitanja žena koje pripadaju grupama izloženim višestrukoj i istovremenoj diskriminaciji;

ix. redovno prikupljanje i analiza statističkih podataka razvrstanih po polu, kada god je to moguće, dokumentacije/informacija o specifičnim aspektima žena koje pripadaju grupama

izloženim višestrukoj i istovremenoj diskriminaciji i promovisanje istraživanja o višestrukoj diskriminaciji, uvijek imajući na umu njene rodne aspekte;

x. inicijative za informisanje i podizanje nivoa svijesti, namijenjene opštoj javnosti i grupama izloženim izloženim višestrukoj i istovremenoj diskriminaciji, o pitanju višestruke diskriminacije, uključujući njene rodno specifične aspekte i probleme.

C. Strategije, mehanizmi i sredstva za postizanje rodne ravnopravnosti

1. Sprovođenje komplementarnih strategija kao obaveza države u opredijeljenosti za ravnopravnost

62. Utvrđivanje pravnih standarda kako bi se garantovalo uživanje principa rodne ravnopravnosti i nediskriminacije nije dovoljno za postizanje suštinske rodne ravnopravnosti. Da bi ispunile preuzete obaveze, vlade moraju uvesti i efikasno sprovesti proaktivne mjere na nivou politika i različite strategije koje su međunarodne organizacije prepoznale kao neophodne da bi se uspješno slijedio cilj rodne ravnopravnosti. Uobičajen je dvostruki pristup ovim strategijama - s jedne strane, konkretne radnje koje obuhvataju pozitivnu akciju/privremene posebne mjere i, s druge strane, uključivanje rodne perspektive u sve oblasti politika i procese.

63. Obim u kojem se ove strategije pripremaju i koriste u sklopu nacionalne politike za rodnu ravnopravnost različit je od zemlje do zemlje i često zavisi od postojanja niza uslova. Uspješno funkcionisanje institucionalnih mehanizama za rodnu ravnopravnost predstavlja preduslov za uspješnu izradu ovih komplementarnih strategija, koje, ukoliko se na pravi način shvate, pripreme i upotrijebe, imaju ključni značaj.

64. Specifične radnje, uključujući pozitivnu akciju i privremene posebne mjere, namijenjene ženama i društvu uopšte, prepoznate su kao tradicionalni mandat nacionalnih institucionalnih mehanizama za rodnu ravnopravnost; njih, međutim, mora dopunjavati uključivanje rodne perspektive u politike i programe, strategija koja mora uključivati niz različitih aktera odgovornih za politike u svim sektorima i na svim nivoima uprave.

65. Da bi se organizovala efikasna komplementarna i paralelna primjena specifičnih politika za rodnu ravnopravnost i strategije uključivanja rodne perspektive u politike i programe, ključno je postojanje određenih instrumenata za podršku njihovoj pripremi i sprovođenju i organizovanje odgovornosti za sistematski i planski rad na postizanju rodne ravnopravnosti.

66. Strategije za sistematsko informisanje i komunikaciju i nacionalni planovi akcije za rodnu ravnopravnost dodatni su osnovni uslovi za vlade u sklopu zadatka pripremanja i ostvarivanja politike rodne ravnopravnosti u dinamičnom kontekstu naših društava.

67. Među elemente koji pokazuju političku volju država i njihovu posvećenost ispunjavanju ovih obaveza spada sljedeće:

i. ratifikacija i puna implementacija relevantnih međunarodnih sporazuma, posebno uzimajući u obzir čl. 1-5 Konvencije o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena, zajedno sa Opštom preporukom broj 25 o privremenim posebnim mjerama, koju je usvojio Odbor za eliminisanje diskriminacije prema ženama, član 3 Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima i Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima, član 14 Evropske konvencije o ljudskim pravima i član E izmijenjene Evropske socijalne povelje, koji pružaju multisektorsku osnovu za uživanje svih prava utemeljenih u ovim sporazumima, kao i član 20 izmijenjene Evropske socijalne povelje, koji predviđa izričitu zabranu diskriminacije po osnovu pola u domenu zapošljavanja i profesije i obavezuju države da promovišu jednake mogućnosti i jednak tretman;

ii. puna implementacija relevantnih međunarodnih neobavezujućih pravnih instrumenata, posebno Preporuke br. R (98) 14 Komiteta ministara Savjeta Evrope o uključivanju rodne perspektive u politike i programe i Rezolucije o postizanju rodne ravnopravnosti: izazov za ljudska prava i preduslov za ekonomski razvoj, usvojene na 6. evropskoj ministarskoj konferenciji o ravnopravnosti žena i muškaraca (Stokholm, 8-9. jun 2006), kao i strateških ciljeva i akcija sadržanih u Poglavlju IV Pekinške platforme za akciju, naročito u Odjeljku H (institucionalni mehanizmi za napredovanje žena);

iii. postojanje i eksplicitno priznavanje pravne osnove za uvođenje specifičnih radnji, uključujući pozitivne akcije ili privremene posebne mjere, u skladu sa članom 4 Konvencije o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena;

iv. postojanje i sprovođenje obaveze usvajanja i primjene strategije uključivanja rodnog aspekta u glavne tokove, uključujući rodno budžetiranje i rodno zasnovanu analizu/procjenu uticaja na rodove u svim oblastima uprave i jasno utvrđivanje aktera odgovornih za njenu pripremu, sprovođenje i ocjenu;

v. usvajanje/postojanje i djelotvorno sprovođenje periodičnih nacionalnih planova akcije za rodnu ravnopravnost i pokazatelja za mjerenje njihovih rezultata i napretka u njihovom sprovođenju, za podršku sistematskom i redovnom izvještavanju i, ako je potrebno, preispitivanje akcija i strategija, kako bi se bolje postigli ciljevi takvih planova akcije;

vi. izrada i sprovođenje adekvatnih strategija za informisanje i komunikaciju, koje bi imale za cilj razumijevanje i široki konsenzus o izradi nacionalne politike za rodnu ravnopravnost, njenom promovisanju i sprovođenju, kao i podsticanje javnog mnjenja, novih percepcija i kulturnih promjena u javnom mnjenju, između ostalog putem podizanja nivoa svijesti u društvenim organizacijama i medijima.

2. Uspostavljanje ili jačanje institucionalnih mehanizama/nacionalne mašinerije za rodnu ravnopravnost

68. Institucionalni mehanizmi/nacionalna mašinerija bitni su instrumenti koje vlade moraju uspostaviti ili ojačati kako bi ispunile svoju obavezu ukidanja diskriminacije po osnovu pola i postizanja rodne ravnopravnosti.

69. Postoji opšti trend diversifikacije i umnožavanja mehanizama za rodnu ravnopravnost i njihovog postepenog uspostavljanja u raznim oblastima politika i na različitim nivoima vlasti, između ostalog u sklopu parlamenata, regionalnih i lokalnih tijela, te kao nezavisnih institucija.

70. Kad je riječ o institucionalnim mehanizmima u sklopu vladinih struktura, ne postoje idealni, ustaljeni modeli koji važe za sve zemlje. Ekonomske, socijalne, kulturne i političke prilike

razlikuju se od jedne zemlje do druge, a institucionalni mehanizmi, da bi bili djelotvorni i održivi, moraju se uklopiti u nacionalni kontekst i biti senzitivni na date prilike.

71. Pa ipak, moguće je istaći neke osnovne uslove za stvaranje, jačanje ili djelotvorno funkcionisanje ovih mehanizama i predvidjeti ih kao pokazatelje političke volje i posvećenosti i strateških ciljeva država u pogledu postizanja rodne ravnopravnosti.

72. Među te elemente spada:

i. da se u potpunosti sprovedu strateški ciljevi i akcije sadržani u Poglavlju IV Pekinške platforme za akciju, posebno u Odjeljku H (institucionalni mehanizmi za napredovanje žena);

ii. da su mehanizmi za rodnu ravnopravnost smješteni najvišem političkom nivou; preciznije, da jedinica za koordinaciju na nacionalnom nivou bude na najvišem nivou vlade, pod direktnom nadležnošću predsjednika, premijera, ili ministra u vladi, te da se u ministarstvima ili drugim vladinim odjeljenjima ili u sklopu struktura regionalnih ili lokalnih vlasti, na njihovom najvišem nivou, uspostave jedinice ili službenici/e za koordinaciju;

iii. da institucionalni mehanizmi imaju neophodni autoritet, da su vidljivi, prihvaćeni na političkom planu, da imaju potrebna finansijska sredstva i kadar, i da politička vlast u potpunosti podržava njihovo djelovanje na različitim nivoima vršenja te vlasti;

iv. da ukupna struktura mašinerije za rodnu ravnopravnost obuhvata međusektorsku/međuresorsku strukturu sa visokorangiranim predstavnicima ovlašćenim za donošenje odluka iz svih relevantnih oblasti politika, kako bi se osiguralo uspješno funkcionisanje procesa uključivanja rodne perspektive u politike i programe;

v. da mandat institucionalnih mehanizama ima jasnu pravnu osnovu, sa precizno definisanim funkcijama i nadležnostima koje nužno uključuju pristup dvostrukog kolosijeka u radu na rodnoj ravnopravnosti: 1. specifične politike i radnje, po potrebi uključujući pozitivnu akciju, u ključnim oblastima za napredovanje žena i za rodnu ravnopravnost, i 2. promovisanje, praćenje, koordinacija i ocjena procesa uključivanja rodnog aspekta u glavne tokove u svim politikama i programima;

vi. da institucionalni mehanizmi razviju stručna znanja o rodu, kako u svojim okvirima, tako i kroz izgradnju kapaciteta za rodnu ravnopravnost na različitim nivoima vlasti i uprave, i da u tu svrhu razviju metode, instrumente i sredstva za rodnu analizu/procjenu uticaja na rodove i rodno budžetiranje, kao i obuku o rodnoj ravnopravnosti i korišćenju navedenih metoda, instrumenata i sredstava;

vii. da sredstva za osnovne operativne troškove institucionalnih mehanizama – osoblje, prostor, redovno funkcionisanje institucije – budu isključiva obaveza države, čak i kada se sredstva za konkretne radnje i projekte mogu dobiti iz različitih izvora;

viii. da institucionalni mehanizmi uspostave formalnu i neformalnu saradnju sa ostalim javnim institucijama i organima uprave uopšte;

ix. da institucionalni mehanizmi uspostave formalnu i neformalnu saradnju sa širokom lepezom organizacija civilnog društva, konkretno ženskim NVO i NVO koje se bave ljudskim pravima, medijima, istraživačkom i akademskom zajednicom, socijalnim partnerima i drugim relevantnim društvenim akterima, kao i sa međunarodnim i evropskim organizacijama koje rade na ostvarivanju ciljeva rodne ravnopravnosti;

x. da se mehanizmi za rodnu ravnopravnost uspostave na nivou parlamenta, kao i u obliku nezavisnih agencija i drugih tijela, kao što su zaštitnici/e kojima se mogu uputiti pritužbe na diskriminaciju po osnovu pola.

3. Izrada studija i instrumenata za ocjenu položaja žena i muškaraca i mjerenje njegovog napredovanja

73. Mada se formalna rodna ravnopravnost može postići prilično brzo uključivanjem ovog principa u ustave, zakone ili konkretne norme, to nije slučaj kad je riječ o suštinskoj rodnoj ravnopravnosti. Njeno postizanje je složen proces koji se mora redovno pratiti i ocjenjivati.

74. Kao prvi korak, to zahtijeva temeljno poznavanje stvarnog položaja žena i muškaraca u svim životnim oblastima, kao i prepreka i barijera koje stoje na putu rodnoj ravnopravnosti. Drugi korak čini osmišljavanje strategija, planova i programa za prevazilaženje tih prepreka i barijera.

Treći korak je sprovođenje tih strategija i planova i njihova redovna procjena i ocjena, proces koji zahtijeva adekvatna sredstva i instrumente za mjerenje napretka.

75. Među elemente koji ukazuju na političku volju država i njihovu posvećenost ispunjavanju ovih obaveza spada sljedeće:

- i. izrada i usvajanje kvantitativnih i kvalitativnih pokazatelja kako bi se prikazao stvarni položaj žena i muškaraca i mjerio napredak u mijenjanju tog položaja u slučaju kada to zahtijeva postizanje rodne ravnopravnosti;
- ii. redovno prikupljanje i analiza statističkih podataka razvrstanih po polu i drugih podataka neophodnih da se potkrijepe pokazatelji, bilo kroz specijalizovana namjenska istraživanja ili kroz uključivanje redovnih varijabli koje se odnose na rod u standardna, redovna istraživanja; u oba slučaja bitno je uključivanje subjekata nadležnih za statistički sistem;
- iii. uključivanje jasnih brojčanih ciljeva, rokova i repera u politike i programe usvojene kako bi se postigla rodna ravnopravnost i redovno praćenje njihovog sprovođenja;
- iv. usvajanje/postojanje sredstava i instrumenata za rodnu analizu/procjenу uticaja na rodove zakona i politika (kontrolne liste, priručnici, uputstva, statistika, upitnici, specifičan softver, istraživanja, prognoze i druga slična sredstva) i za rodno budžetiranje; ovi postupci moraju postati dio redovnog toka u kreiranju politika, kako prije tako i poslije planiranja i sprovođenja;
- v. postojanje i podrška studijama i istraživanju rodniх odnosa, uključujući ženske studije i rodne studije na univerzitetima i drugim istraživačkim institucijama, i finansiranje tih studija i istraživačkih projekata.

4. Uspostavljanje saradnje i partnerstava

76. Pošto se rodna ravnopravnost tiče svih članova jednog društva, puno uključivanje mladića i muškaraca je od odlučnog i ključnog značaja za postizanje tog cilja, što će imati pozitivnog uticaja na živote i djevojaka i mladića, i žena i muškaraca, i pružiti im dodatnu vrijednost.

77. Uspostavljanje i razvijanje djelotvornih kanala saradnje i partnerstva u sklopu vladinih i administrativnih struktura, u svim oblastima i na svim nivoima, kao i između vlade i organizacija civilnog društva, prepoznato je kao bitna strategija za uspješno promovisanje rodne ravnopravnosti, koja se, s obzirom da predstavlja opšti cilj, tiče društva u cjelini.

78. Ženske NVO i NVO koje se bave ljudskim pravima, socijalni partneri, akademske i istraživačke institucije i mediji su među najrelevantnijim organizacijama civilnog društva, čija je saradnja od temeljnog značaja za postizanje rodne ravnopravnosti.

79. Među elemente koji pokazuju političku volju i posvećenost država ostvarivanju ovog zajedničkog cilja spada sljedeće:

i. uspostavljanje strategija za uključivanje mladića i muškaraca u rodnu ravnopravnost;

ii. stvaranje/postojanje međusektorskih struktura sa visokorangiranim predstavnicima iz svih oblasti politika i na svim nivoima politika nadležnim za planiranje, koordinaciju, sprovođenje i ocjenu uključivanja rodne perspektive u sve politike i programe;

iii. stvaranje/postojanje redovnih kanala institucionalizovanog dijaloga i saradnje sa organizacijama civilnog društva koje djeluju u cilju rodne ravnopravnosti, kao što su ženske organizacije i organizacije koje se bave ljudskim pravima; na primjer, njihovo uključivanje u konsultativna tijela i uspostavljanje redovnih postupaka konsultovanja u vezi politika i planova za ravnopravnost;

iv. stvaranje/postojanje programa za tehničku/finansijsku podršku organizacijama civilnog društva, posebno ženskim organizacijama i organizacijama koje se bave ljudskim pravima, u njihovom radu na rodnoj ravnopravnosti, i redovno procjenjivanje projekata koji se razvijaju u ovom kontekstu;

v. uspostavljanje redovnog dijaloga/saradnje sa drugim organizacijama civilnog društva, uključujući medijske organizacije, socijalne partnere, istraživačke i akademske institucije, profesionalne organizacije i konkretne interesne grupe, u cilju podizanja nivoa svijesti o rodnoj ravnopravnosti;

vi. redovno procenjivanje saradnje i partnerstva sa organizacijama civilnog društva u pripremi i implementaciji programa i projekata u cilju postizanja rodne ravnopravnosti (broj programa/projekata, ciljne grupe, stopa uspješnosti itd);

vii. uspješna saradnja na regionalnom i međunarodnom nivou, između ostalog kroz bilateralne i međunarodne projekte i razmjenu iskustava i primjera dobre prakse.

3. Analiza

3.1 Rod

Za teoriju roda od suštinskog je značaja distinkcija između pola i roda (eng. *sex* i *gender*). Za razliku od pola, koji je biološka kategorija, rod je društveno određen, usvaja se i reprodukuje u društvu i kulturi. Prema tome, rod je relativna kategorija, koju određena kultura definiše u konkretnom vremenskom periodu i za koju vezuje različita očekivanja, uloge, osobine i oblike ponašanja.

Za prirodne, biološki nepromjenljive razlike koristi se termin „pol“ (sex), dok sve ono što je promjenljivo i društveno uslovljeno potpada pod termin „rod“... Uloga žene i muškarca u politici i javnom životu nije, dakle, ni na koji način biološki uslovljena i zato spada u domen „rodnih razlika“, pa se zato i govori o postizanju „rodne ravnopravnosti“...

Termin rod (gender) kao i na njemu bazirane imenice i pridjevi koriste se da označe podjelu na žene i muškarce koja je društvenog karaktera, društveno uslovljena. To je društveno oblikovanje biološkog pola, određeno shvatanjem zadataka, djelovanja i uloga pripisanih muškarcima i ženama u društvu, u javnom i privatnom životu. Drugim riječima, to je kulturološki specifična definicija ženstvenosti i muževnosti, i prema tome je promjenljiva u vremenu i prostoru.¹⁷

Primjećujemo da se u navedenoj definiciji uspostavlja direktna veza između koncepta roda i koncepta rodnih razlika odnosno rodne ravnopravnosti, sa naglaskom na mogućnosti mijenjanja date društvene kategorije. Ova dimenzija definicije sročene u cilju pojašnjavanja jednog zakona koji je usvojen u Crnoj Gori, upućuje nas direktno na ključnu postavku diskursa koji je predmet obrade u ovom radu – potrebu prevazilaženja nejednakosti koja postoji u društvu putem sprovođenja politike rodne ravnopravnosti. To istovremeno služi i kao potvrda o postojanju podloge u crnogorskom društvu za prijem i tumačenje poruke sadržane u *Preporuci*. Na slične potvrde naišli smo u istraživanju kako zakona, vladinih mehanizama, programa međunarodnih i

¹⁷ Bajić *et alia*, *op. cit.*, str.62.

domaćih nevladinih organizacija, medija, prevedenih dokumenata i istraživanja, što se sve tretira kao izvor znanja i očekivanja primalaca novog teksta-poruke Savjeta Evrope.

Razliku između pola i roda uspješno prenose i riječi teoretičarki Ekert i Mekonel-Žine: „hromozomi, hormoni, genitalije i sekundarne polne karakteristike ne određuju nečije zanimanje, način hoda ili upotrebu termina za boje“.¹⁸ Mada se insistira na tome da su pol i rod različite kategorije, u jezičkoj praksi dvije lekseme se često koriste kao međusobno zamjenljive. U tekstu *Preporuke* prisutne su ustaljene kolokacije lekseme *pol*: *polno zasnovana diskriminacija*, *polna diskriminacija*, *diskriminacija po osnovu pola* (*sex-based discrimination*, *sex discrimination*, *discrimination on the grounds of sex*), dok se u tekstovima koje proizvode neke druge međunarodne organizacije nailazi i na *gender discrimination*.¹⁹ U *Preporuci* se, takođe, kao jednake po značenju javljaju fraze *rodne uloge* i *uloge polova* (*gender roles*, *sex roles*).

Savremena feministicka teorija²⁰ kategoriju roda sagledava kroz sljedeće bitne odlike: 1) rod se uči, 2) rod se usvaja u kolaborativnom postupku, 3) rod je performativan, 4) rodnu podjelu karakteriše asimetrija, utoliko što u osnovi podjele leži nejednakost, i 5) rod nije monolitan.

Proces definisanja i usvajanja roda ostvaruje se u društvu kroz primjenu normi, očekivanja, ograničenja i prihvatljivih oblika ponašanja, u šta spada i: način govora, hoda, izbor odjeće ili igračaka, podjela rada, zadaci i vrijednosti koje se na osnovu podjele rada pripisuju ženama i muškarcima, ponašanje u svakodnevnim društvenim interakcijama, način predstavljanja rodova u medijima ili obrazovnom sistemu. Rodni identitet se usvaja u sklopu kolaborativne aktivnosti kojom se uspostavlja spona između individue i društvenog poretka. Razvoj feminističke misli rezultira uvidom da rod na različite načine realizuje, kroz postupke, i naravno kroz jezik (*doing gender*, *accomplishing gender*). Ovu bitnu prekretnicu (*the performance turn*) artikulisala je 1990. Džudit Batler (*Judith Butler*, *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*) kao teoriju performativnosti, a Ekert i Mekonel-Žine je tumače ovako:

¹⁸ *The individual's chromosomes, hormones, genitalia, and secondary sex characteristics do not determine occupation, gait, or use of color terminology.* Penelope Eckert, Sally McConnell-Ginet, *Language and Gender*, Cambridge University Press:2003, str.13.

¹⁹ OSCE, *Glossary on Gender Related Terms*, 2006, preuzet sa adrese: www.osce.org/item/25936.html, vrijeme posljednjeg pristupa 31. 08. 2010., 12:31.

²⁰ Prema: Eckert, McConnell-Ginet, *op. cit.*, str. 10-50.

*... rod ne postoji tek tako, već se stalno produkuje, reprodukuje i mijenja, kada ljudi vrše rodno određene činove, kada projektuju rodne identitete koje traže za sebe, usvajaju ili preispituju identitete drugih i na razne načine podržavaju ili preispituju sisteme rodnih odnosa i privilegija.*²¹

Društvo djeluje tako da izražavanje rodnog identiteta kanališe prema slici odgovarajućih rodnih uloga koja postoji u konkretnoj kulturi, što znači da se dječaci i djevojčice podučavaju prihvatljivim načinima manifestovanja roda, dok se ono što je datoj kulturi neprihvatljivo sankcioniše. Pri tom je prisutna asimetrija koja odražava premoć tj. odsustvo markiranosti muške norme, ponašanja karakterističnog za muškarce – društvo je sklonije da toleriše postupke u kojima žene preuzimaju mušku normu (recimo u načinu oblačenja ili izboru igara kod djece), dok teže nailazi na odobravanje ili toleranciju obratan slučaj, kada muškarac preuzima žensko, implicitno inferiorno ponašanje (muškarac koji odlučuje da nosi žensku odjeću, šminku ili određeni način govora).

Feministička teorija napravila je korak dalje kroz uvid da se svođenjem pitanja roda na dihotomiju između muškog i ženskog postiže generalizacija iskustva samo jedne grupe (određene rase, zajednice, socijalnog statusa), te da se ta grupa uzima kao reprezent cjelokupnog roda i time isključuju iskustva mnogobrojnih podgrupa. Proučavanja koja su išla u ovom pravcu dovela su do diversifikovanja kategorije roda i do identifikovanja različitih pojava oblika muškosti i ženskosti. Otuda se rod ne smatra monolitnom, već višeslojnom kategorijom koja obuhvata i dozvoljava postojanje mnogobrojnih različitih rodnih identiteta. Ovu prekretnicu Debora Kameron²² smješta u okvir u kojem se ukrštaju feminizam i postmoderno viđenje svijeta, koje ženama (i drugim ugnjetenim grupama, takođe) daje odgovor zašto ranije nije bilo moguće da adekvatno predstave svoje ideje i perspektive: iskustvo žena bilo je isključeno iz prikazivanja ljudskog iskustva, pošto su normu konstituisali muškarci bijele rase koji su na raspolaganju imali društvenu moć. Da ne bi ponovio grešku koju nosi takav pristup, da se ne bi iskustvo jedne povlašćene grupe prikazalo kao univerzalno, feminizam je morao dozvoliti pluralitet,

²¹ ... *gender doesn't just exist, but is continually produced, reproduced, and indeed changed through people's performance of gendered acts, as they project their own claimed identities, ratify or challenge other's identities, and in various ways support or challenge systems of gender relations and privilege*, Eckert, McConnell-Ginet, *op. cit.*, str. 4.

²² Vidjeti: Deborah Cameron, *Feminism and Linguistic Theory*, Macmillan: 1992, str. 9-15.

diversifikaciju kategorija kao što su *žene* ili *rod*²³. Rod se proučava u specifičnoj interakciji sa drugim sociološkim faktorima poput rase, etničkog porijekla, starosti ili seksualne orijentacije, čime se jasno prenosi raznolikost i specifičnost iskustva i pluralitet oblika muškosti i ženskosti. Putanju u teoretskom sagledavanju roda koju smo ovdje sažeto prikazali odlikava naslov koji Ekert i Mekonel-Žine dodjeljuju prvom poglavlju prethodno citiranog djela iz 2003. godine: *Constructing, deconstructing and reconstructing gender*.

3.2 Rod i jezik

Jezik je od velikog i višestrukog značaja za feministička ispitivanja načina na koji se konstruišu i mijenjaju odnosi između žena i muškaraca. U bavljenju jezikom, feminizam ostvaruje veze sa nizom lingvističkih pristupa (strukturalizmom, lakanovskom teorijom, sociolingvistikom, etnografijom govora, kognitivnom teorijom), kao i sa semiologijom i antropologijom. Počev od 60-tih i 70-tih godina dvadesetog vijeka, feminizam se bavi načinom na koji se žene i muškarci prikazuju u jeziku i kulturi, osporava upotrebu generičkih imenica (na engleskom to ilustruju lekseme poput *man* ili *mankind* za koje se predlažu alternative: *human being/individual/person* odnosno *humanity*), identifikuje i kritikuje seksističku upotrebu jezika i traži da se zamijene uvredljivi ili androcentrični izrazi (na primjer, *Ms.* kao intervencija u jeziku, alternativa u odnosu na *Miss* i *Mrs.* kojima se nužno specifikuje bračno stanje žene), traži način da se imenuju ili saopšte do tada „nevidljiva“ ženska iskustva, angažuje se na kreiranju novog jezika kojim će se moći prevazići otuđenost (*alienation*) žene od jezika tj. nedostatak jezičkih sredstava za saopštavanje ženske perspektive.

Ključni tekst, začetak problematizovanja odnosa između roda i jezika predstavlja esej Robin Lejkof, *Jezik i ženino mjesto* (*Robin Lakoff, Language and Woman's Place*) iz 1975. godine, koji je pokrenuo brojna dalja proučavanja, a revidiran je i proširen 2004. Njen rad se povezuje sa teorijom dominacije, prema kojoj se asimetrični rodni odnosi tj. muška dominacija i ženska potčinjenost u društvu reflektuju u jeziku (kroz neparalelizam, nedostatak semantičke ekvivalencije, posredno saopštavanje statusa kroz muškarca, isključivanje žena pronominalnom neutralizacijom). Lejkof utvrđuje postojanje „ženskog jezika“ koji se u komunikaciji realizuje i od strane muških sagovornika doživljava kao nedovoljno asertivan, nesiguran, umekšan.

²³*Ibid*, str.12-13. Kameronova pominje „feminizme“, kako bi ukazala na raznovrsne perspektive i prikaze iskustava u sklopu feminističkih proučavanja.

Umekšavanje koje je utvrdila Lejkof dalje se proučava u sklopu feminističkih istraživanja kroz veze jezika i roda, kao što su: naglašena učtivost i poštovanje gramatičkih pravila, pojačano korišćenje jezičkih oblika poput upitnih fraza (*question tags*), umetnutih izraza (*well, sort of, kind of*), ili „praznih“ pridjeva (*charming, divine*), određeni obrasci intonacije (*talking in italics*). „U njenom tumačenju, takav jezik svodi ženin jezik na okolišan, nemoćan i trivijalan izraz. Kao takav, diskvalifikuje je sa mjesta koja zahtijevaju moć i vlast. Na ovaj način sam jezik je sredstvo ugnjetavanja – on se uči kao skup pravila kako biti žena – kao takav nameće se društvenim normama i za uzvrat drži ženu na svom mjestu.“²⁴ Način korišćenja jezika koji žena usvaja u procesu socijalizacije uskraćuje joj asertivnost u iznošenju stava i izražavanju kao ličnosti i zajedno sa načinom kako se ona inače u jeziku opisuje predstavlja oblik njene diskriminacije.

Za razliku od modela dominacije, koji u prvi plan stavlja odnos moći, model razlika vidi socijalizaciju u odvojenim grupama kao uzrok zbog kojeg žene i muškarci razvijaju različite stilove konverzacije i ciljeve interakcije – za muškarce je cilj postizanje statusa, za žene ostvarivanje veza. Takva pozicija dovodi do nerazumijevanja između dvije grupe koje razvijaju dva zasebna „genolekta“, stava prema upotrebi jezika. Poenta je da to nerazumijevanje ne nastaje kao rezultat namjernog uskraćivanja moći, već razlike u načinu upotrebe jezika dvije praktično zasebne kulture. Ovu postavku egzemplifikuje djelo Deборе Tanen *Ti jednostavno ne razumiješ* (*Deborah Tannen, You Just Don't Understand, 1990*²⁵). Autorka registruje razliku između žena i muškaraca u stilu komunikacije, ali oba stila smatra jednako vrijednim izrazima dvije supkulture.

Upravo tu jednakost po vrijednosti problematizuje Debora Kameron²⁶, u zalaganju za nove forme proučavanja odnosa roda i jezika i novo teoretsko sagledavanje roda. Ona sa vremenske distance (devedesete godine dvadesetog vijeka) sagledava model dominacije i model razlike kao specifične momente u razvoju feminističke teorije koji su pružili vrijedne uvide, ali smatra da je neophodno formulisati nove teoretske pozicije koje bi odgovarale novim uslovima. U popularizovanju modela razlika kao izvora nesporazuma Kameronova vidi krajnju konsekvencu feminističke teorije koja ignoriše pitanje nejednakosti, a umjesto toga naglašava tolerisanje

²⁴ Slavica Perović, „Jezik i rod“ u: *Jezik u akciji*, [CID:Podgorica](#), 2009, str. 122. Pregled teorija dominacije i razlike najvećim dijelom zasniva se na ovom izvoru.

²⁵ Kao izvor za ovaj rad korišćen je prevod sa engleskog jezika Slavice Perović, *Ti jednostavno ne razumiješ*, Rijeka Crnojevića: Obodsko slovo, Podgorica: Institut za strane jezike, 1999.

²⁶ Deborah Cameron, „*Rethinking language and gender studies: some issues for the 1990s*“ u: *Language and gender: Interdisciplinary perspectives*, Sarah Mills (ed.), Longman: 1995, str.31-44.

razlika kojima se pripisuje jednaka vrijednost. Time se otvara mogućnost da se ova teorija pretoči u uputstva iz popularnih priručnika (*self-help books*) i časopisa, namijenjenih prevashodno ženama, o tome kako se prilagoditi muškoj normi i izbjeći greške koje prističu iz upotrebe „ženskog jezika“ kakav je označila još Robin Lejkof. Tome je, ističe Kameron, išla na ruku preovlađujuća paradigma na planu lingvističke teorije – lingvistički i kulturni relativizam, koji u prvi plan stavlja tolerisanje različitosti, uz previđanje pitanja suštinske nejednakosti. Budući da razlika između rodova, onako kako se manifestuje u društvenoj praksi, nije neutralna, način na koji se vrši socijalizacija rodova „mogao okarakterisati kao obučavanje dječaka za javni, a djevojčica za privatni život, ili kao obučavanje dječaka za korišćenje moći, a djevojčica za odricanje od autonomije“²⁷. Stoga ona definiše predmet budućih proučavanja odnosa između roda i jezika:

*... feminizam se ne može zaustaviti na potvrđivanju jezičkih strategija tipičnih za žene, već mora postaviti pitanje zašto žene smatraju da neke komunikativne prakse više od drugih odgovaraju njihovoj situaciji: pitanje njihovog pozicioniranja u društvu, društvenih praksi u kojima im je dozvoljeno učešće.*²⁸

Potrebno je izbjeći situaciju u kojoj se do u beskraj razrađuje spisak razlika u manifestovanju roda u jezičkom ponašanju žena i muškaraca. Feminističke teorije moraju pronaći do pitanja nejednakosti i posljedica nejednakosti, „isključenosti žena iz jezika moći“²⁹ i uslova koji to omogućavaju i potkrepljuju. Potreban je i sofisticiraniji teoretski pristup pojmu roda, kao kategorije koja po usvajanju ne ostaje fiksna, već je fluidna i ne predstavlja odgovor na pitanje rodnih razlika. Rod se stalno produkuje u interakciji individue sa normama, pravilima, diskursima, definicijama muškosti i ženskosti u određenom društvu i vremenu, u procesu formiranja rodno određenog subjekta (*gendered subject*) koji se nikad u potpunosti ne dovršava. Čuvena rečenica Simon de Bovoar da se žena ne rađa već postaje, sada dobija dimenziju kontinuiteta - proces se stalno nastavlja³⁰.

²⁷ *could be characterised as a training of boys for public and girls for private life; or as a training for boys in the exercise of power and for girls in the abdication of autonomy, Ibid., str. 41.*

²⁸ *... feminism cannot stop at validating the linguistic strategies typical of women; it must also ask why women find some communicative practices more relevant than others to their circumstances: a question of their social positioning, of the social practices in which they are allowed to participate, Ibid., str.41.*

²⁹ *the exclusion of women from the languages of power, Ibid., str. 42.*

³⁰ *one is never finished becoming a woman, or a man, Ibid., str. 43.*

Kameron formuliše zadatak novih feminističkih proučavanja kada postavlja pitanje mogućnosti feminističke lingvistike i dovodi u vezu pitanje jezičkih razlika i društvenih odnosa:

*Ne samo da je proučavanje razlika među polovima očigledno pitanje za feminističke lingviste, već je to i politički ključno pitanje: tvrdnje o različitosti žena od muškaraca je implicitna a često i eksplicitna osnova na kojoj počivaju seksizam i nejednakost. Stoga je takve tvrdnje važno analizirati, ispitivati, osporavati, nanovo interpretirati i nanovo ocjenjivati, iznad svega razotkriti ih kao političke stavove, što i jesu.*³¹

Osim postavki teorija dominacije i razlike, te savremenog shvatanja roda, za ovaj rad posebno je značajno istaći okretanje diskursu, kada se feministička proučavanja prošire pitanjima vezanim za konkretnu upotrebu jezika, za određivanje konteksta u kome se javlja određeno jezičko sredstvo i time naglasi da jezik djeluje u interakciji koja se odvija u društvu. Analiza diskursa otvara put proučavanju načina na koji se rod i jezik ukrštaju u konkretnoj društvenoj interakciji, kako se upotrebom određenih jezičkih sredstava iskazuju rodni identiteti i kako ideologija i politika mijenjaju jezik i društvenu praksu.

Feminizmu je svojstvena platforma osvajanja i mijenjanja jezika. Feminističke teorije i istraživanja su, kroz insistiranje na vidljivosti žena, formulisanju ženskih iskustava i značenja koja predstavljaju drugačiju percepciju u odnosu na mušku normu, konceptualizovala i leksikalizovala niz pojava koje sada spadaju u domen pretpostavljenog socijalnog, kulturnog i jezičkog znanja (od kojih su neke: *sexism, sexual harassment, phalocentrism, patriarchal, androcentrism*). Takvi pojmovi su rezultat i manifestacija u jeziku promijenjenih društvenih postupaka i odnosa, ideološkog/političkog djelovanja društvenih grupacija i pokreta. Diskurs evoluirao, donosi konceptualne i jezičke promjene i novine, a time i prevodilačke izazove.

Kada se feministička teorija fokusira na diskurs, na upotrebu jezika u konkretnoj interakciji, ključno pitanje postaje koja jezička sredstva potkrepljuju određene rodne norme ili ideologije, te na koji način dolazi do promjene – u društvu, ideologiji, upotrebi jezika. U duhu preporuka Deборе Kameron, zadatak feminizma na polju lingvističkih istraživanja postaje: „*istražiti brojne*

³¹ *Not only is the study of sex difference an obvious concern for feminist linguists, it is a crucial one politically: for assertions of women's difference from men are the implicit and often the explicit foundation on which sexism and inequality rest. It is therefore important for these assertions to be scrutinized, interrogated, challenged, reinterpreted and re-evaluated, above all revealed as the political statements they are,* Debora Cameron, *Feminism and Linguistic Theory*, str. 35.

*načine na koje se rod i rodne razlike konstruišu, orijentišu i u jeziku koriste u smjeru detaljnije analize načina na koje ljudi koriste diskurs da usvoje ili preispitaju specifična shvatanja roda.*³²

*Pretpostavka je da se osvajanjem rodno osetljive upotrebe jezika može uticati na svest onih koji se tim jezikom koriste u pravcu rodne ravnopravnosti. Pri tom se uvažava činjenica da jezik podjednako odražava procese prisutne u prethodnim etapama razvoja društva i anticipira promene u društvu koje bi mogle biti.*³³

Pristup diskursu rodne ravnopravnosti u ovom radu motivisalo je poimanje evolucije, dinamičke prirode diskursa koji biva konstruisan i zauzvrat je i sam konstruktivan. Predmet analize je diskurs koji je zastupljen u datom tekstu, a koji se posmatra kao trenutni presjek (stoga se naglašava da je tekst po tematskom opsegu reprezentativan i aktuelan) u fazi u kojoj ima konstruktivnu ulogu na planu društvenih odnosa (recepција u državama članicama SE), čime otvara put za proizvodnju novih poruka-tekstova i nova prevodilačka rješenja. Diskurs zastupljen u tekstu prevedenog dokumenta potvrđuje se kao integrativan, i potencijalno, ako uzmemo u obzir intencije pošiljaoca poruke i moguće efekte recepcija, uticajan na nivou redefinisanja i mijenjanja stvarnosti i konkretnih odnosa i stavova u društvu. Predmet analize u ovom radu jeste na koji način diskurs rodne ravnopravnosti u ovoj svojoj fazi neke procese odražava a neke anticipira i na koji način i u kojoj mjeri se to prenosi u procesu prevođenja.

3.3 Diskurs

Interesovanje za diskurs znači interesovanje za jezik na nadrečeničnom nivou, jezik na djelu. Paltridž se služi formulacijom Javorskog (*Adam Jaworski*) i Kouplanda (*Nikolas Coupland*) i diskurs određuje kao oblik društvenog djelovanja u kome govornici proizvode značenja.³⁴ Diskurs nastaje u društvu i njime se služe učesnici u činu komunikacije kao društvenom činu. U ovom radu, u središtu pažnje se nalazi jezik u konkretnoj upotrebi u komunikacijskoj situaciji, u

³² ...explore the myriad ways in which gender, and gender difference, are constructed, oriented to and used in language toward a more detailed analysis of the ways in which people use discourse to naturalize or challenge specific understandings of gender, Susan Speer, *Gender Talk: Feminism, Discourse and Conversation Analysis*, Routledge, 2005, str.44.

³³ Svenka Savić et alia (prir.), *Rod i jezik*, Ženske studije istraživanja i Futura publikacije, Novi Sad: 2009, str. 7.

³⁴ *Discourse, then, in the words of Jaworski and Coupland (1999: 49) is 'a form of collaborative social action' in which language users 'jointly collaborate in the production of meanings and inferences' as they communicate with each other in spoken or written discourse.* Brian Paltridge, *Discourse Analysis*, London: Continuum, 2006, str. 55.

skladu sa onim kako diskurs vide Braunova i Jul³⁵ – kao proces u kome je ključna komunikativna funkcija jezika, a jezička forma se opisuje ne kao statična, već kao dinamičko sredstvo da se izrazi namjeravano značenje. Pri tom se u bavljenju diskursom bavimo svrhom upotrijebljenih jezičkih sredstava, te načinom na koji ta sredstva obrađuju pošiljalac i primalac poruke. Za potrebe ovog rada diskurs se definiše, uz prethodno navedene odrednice, i kao „upotreba jezika povezana sa društvenim, političkim i kulturnim formacijama – to je jezik koji odražava društveni poredak ali isto tako i jezik koji oblikuje taj poredak i interakciju pojedinca sa društvom“.³⁶

Diskurs koji konstituiše značenje društvenih struktura i odnosa može se posmatrati na djelu u tekstu *Preporuke*. U njemu je aktiviran diskurs koji ne samo da odražava društvenu stvarnost, već teži i da vrednuje i projektuje određene društvene odnose. Diskurs rodne ravnopravnosti počiva na kritici i promjeni odnosa moći između rodova kao društvenih kategorija, a bitan element poruke koju sadrži tekst koji je predmet ove analize poziv je na mijenjanje nepoželjnih društvenih postupaka i odnosa. Mijenjanje društvenih odnosa (odnosa moći) i društvene prakse povratno utiče na mijenjanje, konstruisanje, tok i grananje diskursa. Analiza diskursa omogućava da se sagleda način na koji diskurs učestvuje u formiranju društvene prakse, način na koji određuje značenje u društvenom životu, a istovremeno posmatra diskurs kao rezultat odnosa u društvu.

3.4 Analiza diskursa - obilježja komunikacijske situacije

Prevođenje posmatramo kao proces komunikacije između pošiljaoca i primaoca poruke koji podrazumijeva promjenu koda, što je uloga i zadatak prevodioca, koji uspostavlja odnos sa izvornom porukom, dekodira i potom enkodira za primaoca. U tom procesu, prevodiocu je neophodno poznavanje jezičke i vanjezičke stvarnosti, svrhe prevoda, te očekivanja primalaca poruke. Analiza diskursa polazi od postavke da se značenje konstituiše i interpretira uzimajući u obzir situaciju i komunikaciju – ko se kome obraća, sa kojim ciljem, koja se jezička sredstva upošljavaju.³⁷ „Analitičar diskursa svoje podatke tretira kao zapis (tekst) jednog dinamičkog

³⁵ Gillian Brown, George Yule, *Discourse Analysis*, Cambridge: Cambridge University Press, 1983, str.24.

³⁶ ... *language use relative to social, political and cultural formations – it is language reflecting social order but also language shaping social order, and shaping individual's interaction with society*, Adam Jaworski, Nicolas Coupland (eds.), *The Discourse Reader*, Routledge, Introduction, str.3.

³⁷ Prema: Basil Hatim, Jeremy Munday, *Translation: An Advanced Resource Book*, Routledge, 2004.

procesa u kojem je govornik/pisac upotrijebio jezik kao sredstvo komunikacije u kontekstu da bi izrazio značenje i ostvario intencije (diskurs).“³⁸ Stoga ćemo sagledati učesnike u procesu, karakteristike poruke i konteksta.

Pošiljalac poruke je Komitet ministara Savjeta Evrope (u daljem tekstu: SE), organizacije koja je nastala 1949. godine, a ima za cilj da na nivou država članica uspostavi zajednički sistem demokratije i prava, te da obezbijedi poštovanje temeljnih vrijednosti ljudskih prava, demokratije i vladavine prava, kao osnove tolerantnog i civilizovanog društva i neophodnog uslova za stabilnost, ekonomski rast i socijalnu koheziju. U rješavanju konkretnih pitanja današnjice, od terorizma do očuvanja životne sredine ili kulturne baštine, ova organizacija se oslanja na saradnju i zajedničko djelovanje država članica. Komitet ministara je tijelo zaduženo za donošenje odluka, koje čine ministri inostranih poslova ili stalni diplomatski predstavnici država članica. Njih je trenutno 47, uključujući Crnu Goru. Komitet ministara služi kao forum koji formuliše zajedničko reagovanje na određene probleme, zastupa temeljne vrijednosti organizacije i prati u kojoj mjeri članice ispunjavaju preuzete obaveze. U okviru Savjeta Evrope djeluje i Evropski sud za ljudska prava, kao mehanizam za zaštitu ljudskih prava ustanovljen na osnovu Evropske konvencije o ljudskim pravima. S obzirom na to da su države članice prilikom učlanjenja preuzele obaveze koje se odnose na poštovanje i poboljšanje situacije na planu demokratskih principa, vladavine prava i ljudskih prava i sloboda, postoje mehanizmi za praćenje ispunjavanja tih obaveza i eventualno sankcionisanje – na nivou Savjeta Evrope pripremaju se izvještaji o tome u kojoj mjeri države članice ispunjavaju preuzete obaveze, a Komitet ministara je zadužen za praćenje ispunjavanja obaveza. Zvanični jezici ove organizacije su engleski i francuski.

Komitet ministara obraća se preporukama raznorodnoj grupaciji država, različitih po mnogo čemu, uključujući karakteristike političkog i sistema upravljanja, istorijsko i kulturno nasljeđe, kulturni i socijalni kontekst, tradiciju, ostvareni stepen poštovanja ljudskih prava i sloboda, mehanizme i činioce koji djeluju u relevantnim oblastima, sa namjerom da poruka dođe do primalaca kojima je namijenjena i služi određenoj svrsi. Pri tom se, na osnovu poznavanja strukture te grupacije, presuponira da će neki djelovi poruke u određenim sredinama imati

³⁸ ...the discourse analyst treats his data as the record (text) of a dynamic process in which language was used as an instrument of communication in a context by a speaker/writer to express meaning and achieve intentions (discours), Brown, Yule, *op.cit.*, str. 25.

drugačiji odjek, veću ili manju snagu, drugačiji značaj i značenje. Preporuka SE nema obavezujući karakter sama po sebi; međutim, domen presuponiranog znanja kod aktera u datoj komunikativnoj situaciji obuhvata spoznaju istorijata, uloge i djelovanja SE, ciljeva i mehanizama kojima raspolaže za njihovo postizanje, kao i za izvještavanje i praćenje učinka. Države članice, kao međunarodni forum, čine diskursnu zajednicu koja posjeduje zajedničke ciljeve, mehanizme za komunikaciju, žanrove i terminologiju, kao i stručno znanje u oblastima kojima se bavi. Ova diskursna zajednica proširuje se relevantnim grupama koje čine publiku za pojedinačne tekstove (i njihove prevode). S obzirom na to da traži angažovanje svih segmanata društva, *Preporuka* za publiku zapravo ima izuzetno širok spektar društveno aktivnih grupa, a ne samo vlade država članica na koje je naslovljena. Presuponirano znanje primalaca poruke obuhvata i poznavanje sličnih prethodnih poruka-tekstova koje je proizveo isti pošiljalac, dakle i poznavanje karakteristika žanra i registra, koncepata kao što su demokratija, socijalna pravda i ljudska prava, pa prema tome i očekivanja pošiljaoca kad je u pitanju data poruka-tekst. Pretpostavljamo, dakle, da je na djelu princip analogije u interpretaciji koji opisuju Jul i Braun:

Mi obraćamo pažnju na ona bitna obilježja koja su konstitutivna za vrstu žanra i očekujemo da periferna obilježja budu onakva kakva su bila ranije...

Iskustva iz konkretnih komunikativnih situacija uče nas šta da očekujemo od te situacije, kako u smislu uopštenog predviđanja (npr. kakvi će stavovi vjerovatno biti izraženi, kakve teme će se vjerovatno pokrenuti) koji vode poimanju „prikladnosti“, tako i u smislu ograničenog predviđanja, koje nam omogućava da interpretiramo jezičke znakove (npr. deiktiske oblike poput ‘ovdje’ i ‘sada’) onako kako smo ih interpretirali ranije u sličnom kontekstu.³⁹

Može se pretpostaviti i da primaoci poruke, na osnovu analogije sa iskustvom iz prethodnih komunikacijskih činova, posjeduju mogućnost da predvide elemente konteksta i ko-teksta u novoj komunikativnoj situaciji. Riječ je o diskursu koji je zastupljen u saopštenjima o djelovanju

³⁹ We pay attention to those salient features which are constitutive of the type of genre, and expect that the peripheral features will be as they have been in the past...

Our experience of particular communicative situations teaches us what to expect of that situation, both in a general predictive sense (e.g. the sort of attitudes which are likely to be expressed, the sort of topics which are likely to be raised) which gives rise to notions of ‘appropriacy’, and in a limited predictive sense which enables us to interpret linguistic tokens (e.g. deictic forms like here and now) in the way we have interpreted them before in a similar context, *Ibid.*, str.63.

vladinih i nevladinih organizacija, medijskim izvještajima, istraživanjima, a na raspolaganju su i konkretni tekstovi SE i drugih relevantnih organizacija. Tako je, recimo, Kancelarija za rodnu ravnopravnost Vlade Crne Gore objavila prevod relevantnih dokumenata Savjeta Evrope (korišćeno kao izvor i za ovaj rad). Može se pretpostaviti da će u procesuiranju/interpretiranju diskursa koji se realizuje u datom tekstu primaoci poruke angažovati svoja očekivanja, prethodno znanje i iskustvo.

Situacioni kontekst koji poznaju učesnici u komunikaciji, uz očekivanja i pravila diskursne zajednice, obuhvata i specifične društvene, političke i kulturne prilike u pojedinim državama članicama. Specifični crnogorski kontekst, u tom smislu, višeslojan je i dinamičan, a karakteriše ga prisustvo tradicionalnih vrijednosti – kako naslijeđeni patrijarhalni obrazac, tako i stečena prava i postignuća na planu ravnopravnosti iz vremena socijalizma, kao i novije pojave kao što su obilježja tranzicije, aktivizam nevladinih organizacija, i naponi vladinih mehanizama (ranije Kancelarija, a sada Odjeljenje za rodnu ravnopravnost u sklopu izvršne vlasti i Odbor za rodnu ravnopravnost u Skupštini), iskustvo rada na promovisanju i zaštiti ljudskih prava uopšte i specifičnih ženskih prava i na kažnjavanju njihovog nepoštovanja, rad međunarodnih organizacija aktivnih u Crnoj Gori u ovoj oblasti. Pravni okvir, uz zvanično prihvaćene međunarodne dokumente, obuhvata i nedavno (2008. godine) usvojene Zakon o rodnoj ravnopravnosti i Plan aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti. Na osnovu nalaza istraživanja⁴⁰, stabilizovanje rodnih odnosa u Crnoj Gori, koji će uključiti istovremeno i veći stepen jednakosti i orijentaciju ka porodičnom životu, vezuje se za prihvatanje evropskih vrijednosti. Uočava se da društveni kontekst u velikoj mjeri obilježava dinamika, transformacija, a perspektiva nakon transformisanja trenutno zastupljenih modela (porodično orijentisani i individualistički) koji su već orijentisani ka većem stepenu rodne ravnopravnosti, formuliše se kao mogućnost „neke vrste novog ‘rodnog ugovora’ koji će ići u pravcu egalitarizma, utoliko prije što mlade žene podrazumijevaju svoju finansijsku nezavisnost.“⁴¹ U daljoj analizi pokazaćemo da se ova perspektiva u potpunosti poklapa sa ključnom porukom *Preporuke*, čime ona postaje posebno značajna za dati kontekst.

⁴⁰ Marina Blagojević, *Rodni barometer u Crnoj Gori: društveni položaj i kvalitet života žena i muškaraca -2007. godine (prvi izvještaj)*, Podgorica: Kancelarija za rodnu ravnopravnost Vlade Crne Gore, 2008, str.178-179.

⁴¹ *Ibid.*, str. 178.

Preporuka 2007(17) istovremeno je objavljena na dva zvanična jezika Savjeta Evrope – engleskom i francuskom. To podrazumijeva da prevod ovog dokumenta ima specifičnu ulogu u komunikaciji sa pojedinačnom državom, gdje je poruka naslovljena na vladu, ali su njeni potencijalni primaoci druge društvene grupacije koje imaju određeni interes za temu rodne ravnopravnosti, a čija se uloga eksplicitno pominje u tekstu: političke partije, obrazovne institucije, zdravstvene institucije, sindikat, organizacije civilnog društva, mediji. Poruka je u ovom slučaju namijenjena i upućena cjelokupnom društvu i pretpostavlja se da će sa njom željeti putem prevoda da se upozna čitav niz aktera. Na osnovu učesnika u komunikaciji i intencije pošiljaoca poruke, možemo zaključiti da original i prevod(i) ovog dokumenta imaju podudarnu svrhu: informisati i pozvati na primjenu određenih mehanizama i standarda u cilju postizanja stvarne rodne ravnopravnosti.

3.5 Analiza diskursa – realizacija ideacionog i interpersonalnog značenja

U prethodnom dijelu, koji je fokusiran na obilježja komunikacijske situacije, primijenjene su i neke postavke SFL o odnosu jezika i konteksta (recimo, mogućnost predviđanja jezičkih sredstava na osnovu poznavanja konteksta), o žanru kao uobičajenoj konfiguraciji u određenoj kulturi (utvrđeno je da tekst pripada pripada specifičnom i učesnicima u komunikaciji poznatom žanru preporuka SE), te su, kroz naznake da je tekst institucionalnog, formalnog tipa i navođenje učesnika u komunikaciji, njihovih uloga i odnosa, opisane registarske varijable kao varijacije upotrebe jezika u određenoj situaciji (*field, tenor, mode*).

Kao predmet diskursa identifikujemo borbu protiv diskriminacije, zaštitu ljudskih prava i rodnu ravnopravnost. Navedene tri teme čine okosnicu komunikacije u sklopu Savjeta Evrope kao diskursne zajednice. Njihova povezanost je proizvod hronološkog nadovezivanja, aktivnosti i međunarodnih dokumenata, što se jasno pokazuje u naglašenoj intertekstualnosti. Određeni elementi teksta *Preporuke* prenose značenje oslanjajući se na druge relevantne tekstove. Tekst omogućava uvid u aktuelni diskurs rodne ravnopravnosti, neke od njegovih korijena i izvora, pravce razvijanja i širenja, kao i naznake pravaca u kojima bi se mogao dalje kretati. Okvir za preplitanje i povezivanje dat je već u preambuli, u kojoj se utvrđuju početni kontekst i ciljevi dokumenta, a tekst se smješta u tokove diskursa koji mu hronološki prethode, kroz pozivanje na Evropsku konvenciju o ljudskim pravima i Evropsku socijalnu povelju. U svakom narednom pasusu pitanje roda i rodne ravnopravnosti sve čvršće se vezuje za postignuća, postavke,

principe, rezultate konkretnih skupova i tekstove. Na taj način se u tekstu ponovno kontekstualizuju određeni koncepti, kako bi se naglasila relevantnost pitanja rodne ravnopravnosti u svim sferama i za sve grupacije, čime se uvodi jedna od bitnih karakteristika prepoznatih u datom diskursu – insistiranje na sveobuhvatnosti, uključivanju svih, na integrisanju i najširoj mogućoj perspektivi.

Kontekstualizovanje obuhvata evociranje tekstova koji su proizvod iste diskursne zajednice: Deklaracija o jednakosti iz Istanbula, Rezolucija o postizanju rodne ravnopravnosti iz Stokholma, Deklaracija i Akcioni plan iz Varšave, te tekstovi koji pripadaju istom žanru preporuka Komiteta ministara. Prisutna je „horizontalna“ intertekstualnost u odnosu na temeljne tekstove iz diskursa ljudskih prava, recimo kroz prisustvo fraza *all human beings are born equal* ili *everyone is entitled to all the rights and freedoms set out therein without distinction*.⁴² Diskurs rodne ravnopravnosti ima bitne korijene u procesu formulisanja Opšte deklaracije nakon II svjetskog rata i čuvenoj intervenciji Eleonore Ruzvelt kojom se izraz *men*, do tada generički (i seksistički) korišćen da označi oba pola mijenja u *human beings*. U *Preporuci* je citirana i formulacija iz Deklaracije Savjeta Evrope o jednakosti žena i muškaraca: *equality between women and men is a principle of human rights, and a sine qua non of democracy and an imperative of social justice*.⁴³ Ona čini dio definicije rodne ravnopravnosti zastupljene u ovom tekstu, koja se na više mjesta u tekstu proširuje i pojašnjava u cilju kumulativne kohezije (a time i koherentnosti) teksta. Upotreba glagola *reaffirm* jasno ukazuje na proces građenja diskursa kroz preuzimanje fraza ili odlomaka iz ranijih dokumenata, poput: *inalienable, integral and indivisible part of universal human rights*.⁴⁴ Na intertekstualnosti se insistira i kada se u pasusima koji imaju podudarnu strukturu upućuje na konkretne odredbe navedenih i drugih tekstova. U ovakvim slučajevima upadljive horizontalne intertekstualnosti, s obzirom na značaj citatnih veza, u prevodu su, kada god su takve veze detektovane, korišćeni odlomci zvaničnih prevoda dokumenata, kako bi citatnost bila jednako prepoznatljiva i u jeziku cilju. Ovo

⁴² *Universal Declaration of Human Rights*, čl. 1 i 7, preuzeto sa adrese:

www.un.org/en/documents/udhr/index.shtml, vrijeme posljednjeg pristupa 31.08. 2010, 13:03.

⁴³ *Declaration on Equality of Men and Women*, prema *Gender Equality Standards and Mechanisms, Recommendation CM/Rec (2007)17 of the Committee of Ministers and Explanatory Memorandum*, str. 36.

⁴⁴ *Beijing Declaration*, st.9, preuzeto sa: www.un.org/womenwatch/daw/beijing/platform/index.html, vrijeme posljednjeg pristupa 06.09.2010., 12:21.

prevodilačko rješenje motivisano je namjerom da se osigura „ekvivalentni efekat“⁴⁵ kod čitalaca originala i prevoda.

Preambula evocira obaveze koje su preuzele države koje su istovremeno i potpisnice Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima i Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima, te konvencija Međunarodne organizacije rada, dok su članice EU prihvatile i odredbe iz njenog zakonodavstva. Time se odražava da je riječ o diskursu koji dijeli i podržava niz značajnih međunarodnih organizacija, koji je generisan i aktivan u nizu obavezujućih sporazuma i planova djelovanja. U literaturi i u samom tekstu dokumenta su identifikovani i primjeri specifične institucionalne terminologije: tako *trafficking in persons*, što je izraz koji koriste Ujedinjene nacije, i *trafficking in human beings*, što koristi Savjet Evrope, imaju jedan prevodni ekvivalent - „trgovina ljudima“⁴⁶. Intertekstualnost u preambuli evocira ključne koncepte koje sadrži poruka, za koje će se u daljem tekstu vezati konkretni zahtjevi i zadaci i tako relaizovati kumulativni efekat na planu diskursa.

Preambula sadrži i najznačajniju opoziciju na kojoj počiva svrha poruke i diskurs rodne ravnopravnosti u aktuelnoj fazi – riječ je o jazu između „principa i prakse, rodne ravnopravnosti *de jure i de facto*“. Ova opozicija je značajna odlika konteksta i jezičko sredstvo na planu konteksta, s obzirom da u velikoj mjeri služi kao okvir za izbor i namjeravano značenje leksičkog materijala. Prevazilaženje navedene opozicije „u cilju postizanja pune i stvarne rodne ravnopravnosti“ je ključna poruka i intencija datog teksta.

3.6 Lingvističke osobenosti teksta

Na tekst koji je u centru pažnje ovog rada primijenjeno je ključno pitanje SFL - na koji način se jezik organizuje kako bi se realizovalo značenje (*meaning making*). Ispituje se na koji način je tekst semantički organizovan, što ima značaj za proces prevođenja, i koja su jezička sredstva odabrana za dati tekst.

Na osnovu SFL, sagledaćemo koji su izbori prisutni na tri plana koji se istovremeno ostvaruju u tekstu: a) ideacionog značenja, gdje istražujemo obrazac tranzitivnosti, b) interpersonalnog

⁴⁵ Prema odlomku iz: Eugene A. Nida, *Toward a Science of Translating* (1964) u: Hatim, Munday, *op. cit.*, str. 164-167.

⁴⁶ Uporediti, na primjer: *UN Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children* i *Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings*.

značenja, gdje istražujemo strukture modaliteta, c) tekstualnog značenja, gdje istražujemo tematsku strukturu.

Analiza sistema tranzitivnosti prema SFL pokazuje kako je organizovan predmet diskursa (*field*), a utvrđuje koje su vrste procesa zastupljene u tekstu, koji su učesnici i okolnosti. U konkretnom tekstu utvrđeno je da obrazac tranzitivnosti karakterišu:

- a) nominalizacija procesa (primjeri dati u nastavku);
- b) posesivni procesi izraženi glagolom *to have*;
- c) dominacija glagola *to be*, koji se koristi za egzistencijalne, atributivne i intenzivne procese identifikacije;
- d) akcija pošiljaoca poruke realizuje se performativom *recommend* - to je centralni glagol u tekstu koji se, na makro-planu, može posmatrati kao jedna jedina rečenica, pri čemu sve što slijedi iza navedenog performativa funkcioniše kao komplement.

Na osnovu prikazanog obrasca tranzitivnosti dolazi se do zaključka da je „ono o čemu se u tekstu govori“ organizovano kroz opisivanje stanja, definisanje i uspostavljanje relacija. Prelazak sa jedne teme diskursa na drugu eksplicitno je najavljen sistemom naslova i podnaslova, dok u nabranju obaveza, očekivanja i zahtjeva ključno sredstvo predstavlja nominalizacija. Nominalizacija je najupadljiviji izbor, kao u sljedećim primjerima: *identification and acknowledgement of problems; establishment of targets and time frames; adoption and use of clear indicators; creation or reinforcement of monitoring mechanisms; ratification and full implementation; existence of mandatory/voluntary gender plans*. Nominalizacija je upotrijebljena kao sredstvo za ključni dio organizacije teksta – nabranje zahtjeva i obaveza, dok su procesi upotrijebljeni u stavovima koji prethode nabranju, a u kojima se opisuje stanje i vrši definisanje. Progresija teksta je pravolinijska – smjenjuju se zasebne identično organizovane cjeline najavljene na makro planu naslovima i podnaslovima.

Jezička sredstva koja su najzastupljenija u tekstu egzemplifikuje stav 2:

Acceptance of these principles implies not only the elimination of all forms of discrimination, legal or otherwise, on the basis of sex, but also the fulfilment of a number of other requirements that must be seen as qualitative indicators of political will to achieve substantive gender equality or de facto equality.

U jednoj propoziciji prisutni su: naglašena nominalizacija (podvučeni oblici), jedan od najfrekventijih konektora (aditivno *not only...but also*), pasivna modalna fraza (*must be seen*) kojom se izražava zahtjev prema primaocu poruke, ublažen odsustvom agensa i glavnim glagolom *imply*, leksička varijacija kroz korišćenje sinonimnih fraza *substantive gender equality* i *de facto equality*. Ova obilježja ukazuju na to da se značenjske jedinice protežu na odlomke teksta, na šta je prilikom prevođenja potrebno obratiti posebnu pažnju kako bi se na najbolji način organizovao jezički materijal u jeziku cilju.

Dimenzija koja se u SFL naziva *tenor* uzima u obzir ko učestvuje u komunikacijskoj situaciji, kakav je njihov odnos i kakvo se značenje konstituiše u interpersonalnoj metafunkciji. Ova metafunkcija je važna u dokumentu, a ostvarena je kroz stav pošiljaoca poruke prema onome što se porukom saopštava. Diskurs rodne ravnopravnosti sadrži vrijednosti i stavove, težnju da se promoviše i zastupa, naglasak na svijesti i osjetljivosti na niz pojava i odnosa. Ključna poruka pošiljaoca sadržana je u stavu broj 7:

Zbog toga što je rodna ravnopravnost uslov za demokratiju i ljudska prava, vlade država članica imaju jasnu i hitnu obavezu ukidanja diskriminacije i postizanja rodne ravnopravnosti. Posvećenost i transparentnost pri usvajanju, sprovođenju i ocjeni politika za rodnu ravnopravnost uslovi su koje vlade moraju ispuniti, a moraju biti odgovorne i u pogledu rezultata tih politika.

U sklopu „gramatike interpersonalnog značenja“ ključno sredstvo zastupljeno u tekstu je modulacija - stavovi ili očekivanja pošiljaoca poruke realizovani su u tekstu najčešće modalnim frazama različitog stepena modulacije:

- a) budući da je cilj komunikacije podsticanje primjene određenih mehanizama i standarda, a preporuke ovog tijela nijesu pravno obavezujuće, samo se jednom u tekstu koristi *shall* sa značenjem obaveze;
- b) preovlađuje upotreba modalnog glagola *must* sa značenjem obaveze u sklopu pasivne modalne fraze, čime se izbjegava tematizovanje agensa: *these objectives and their implementation must be ensured; actions of member states must be targeted at; rights must be enjoyed;*

- c) u slučajevima kada se eksplicitno navodi ko treba da bude vršilac radnje ne izražava se obaveza, već preporuka ili savjet: *governments should give priority; government should promote the equal sharing of tasks; state should encourage effective measures;*
- d) modalne fraze se koriste i sa značenjem mogućnosti: *media can...; formal equality can be achieved;*
- e) zabrana se izražava kad je u pitanju procedura: *must not preclude further consideration by the courts*, dok se u rijetke primjere kada je agens eksplicitno utvrđen svrstavaju: *governments must pay special attention to the specific needs; governments must put in place.*

Za saopštavanje očekivanja upotrijebljen je konjunktiv (*Subjunctive Mood*), glagolski način koji izražava stav (očekivanje/zahtjev/uslov) pošiljaoca poruke⁴⁷. Odnos između učesnika u komunikaciji isključuje mogućnost formulisanja eksplicitnog zahtjeva, pa se stoga jezik koristi da se implicira i ponavlja zahtjev da vlade pokažu svoju političku volju. Implikacija se postiže klauzom: *elements indicating the states' political will...include*, koja u svim cjelinama kao formula prethodi nabranju očekivanja (ponavlja se 21 put u tekstu). *Elements* kao opšti izraz omogućava grupisanje stavki koje slijede u nabranju. Na indirektan način saopštava se kako će se utvrditi koje će to pokazatelje Komitet ministara razmatrati prilikom ocjenjivanja da li vlade ispunjavaju očekivanja. Izbor konjunktiva omogućava ublažavanje težine zahtjeva i pridržavanje pravila koja se tiču uloga učesnika u komunikaciji i odnosa koji ne može biti pravno obavezujući ali ipak počiva na autoritetu i ovlaštenjima.

Pojedinačnim vladama, kao primaocima poruke, ostaje da primjenom inferencije protumače preporuke i djeluju u skladu sa preporučenim u sferama u kojima je to potrebno. To je još jedno obilježje konteksta – raznorodna grupa država podrazumijeva da se, mada su ukupni pristup i poruka isti, konkretne teme u različitoj mjeri relevantne za pojedinačne primaoce. Prevodiocu u analizi diskursnih elemenata ovo služi kao signal da se koncentriše na realizaciju interpersonalnog značenja u tekstu. S obzirom na to da se u kontrastiranju dva jezička sistema ovdje utvrđuje razlika, odnosno jezik cilj ne raspolaže podudarnom kategorijom, u prevodu je neizbježno pomjeranje. Konjunktiv je preveden uobičajenim ekvivalentom u jeziku cilju, da-

⁴⁷ Prema: Radmila Đorđević, *Gramatika engleskog jezika*, treće izdanje, Beograd, 2002, str. 483.

klauzom i prezentom glagola: *that gender equality policies be devised and included in the overall framework* - da se politike rodne ravnopravnosti osmisle i uključe u ukupni okvir.

3.7 Tematska struktura

Tema (*theme*) po Halideju predstavlja ono od čega se polazi u klauzi (*departure point of a clause*), dok rema (*rheme*) predstavlja ono što slijedi i što je po informacijskom sadržaju obično novo. Ova postavka počiva na strukturi engleskog jezika, gdje je tekstualno značenje u velikoj mjeri određeno redoslijedom konstituenata. Za potrebe ovog rada analiziraćemo tematsku strukturu teksta kako bismo ispitali njen značaj za proces i pristup u prevođenju.

Tematska struktura datog teksta višeslojna je i organizovana po principu kretanja od opšteg ka specifičnijem. U analizi tematske strukture usredsredićemo se na sadržinski dio dokumenta, koji je formalno podijeljen u tri eksplicitno slovno i numerički označene cjeline, sa neprekinutim redoslijedom pojedinačnih stavova iz cjeline u cjelinu. Tematska organizacija ima jasan tok, a smjene tema su jasno naznačene. Makro-temu (*macro-theme*) saopštava naslov teksta, teme nižeg reda (*hyper theme*) saopštavaju podnaslovi poglavlja A, B i C (*Opšti standardi, Standardi u konkretnim oblastima, Strategije, mehanizmi i sredstva za postizanje rodne ravnopravnosti*), a još uže podnaslovi uklopljenih cjelina. Na taj način se tekstualno značenje ostvaruje putem smjenjivanja tematskih nivoa koji zahvataju različite segmente teksta.

Na nivou pojedinačnih poglavlja, početni stavovi su organizovani kao eksplikacija i elaboracija i obezbjeđuju koherentnu sponu sa nabranjem. Početni stavovi služe kao referent za formulaciju *in this regard* koja slijedi u tekstu – tako se raščlanjuje hiper tema data u podnaslovu i uvode teme nižeg nivoa koje služe osiguranju kohezije i koherencije. Ilustrativan primjer je cjelina sa podnaslovom *Gender equality as a concern and responsibility of society as a whole*. Ako podnaslov određuje nadređenu temu, ispitaćemo na koji način je ta tema razložena u stavovima koji prethode nabranju. Početna klauza prve rečenice ima predmetnu temu (*topical theme*), polaznu frazu (*gender equality*), naredna klauza ima tekstualnu i predmetnu temu, kao i ona iza nje. Rečenica koja slijedi počinje tekstualnom temom i ponavlja predmetnu temu iz prethodne rečenice, čime se omogućava dalja elaboracija. Treća rečenica takođe počinje tekstualnom temom, a potom uvodi novu predmetnu temu *governments* koja je elidirana u narednoj klauzi, dok se na kraju uvodi još jedna, završna predmetna tema za datu cjelinu. Zaključujemo da je

tematizovan ključni pojam, čije se značenje elaborira, te agensi koji će biti zaduženi za ostvarivanje elemenata koji slijede.

Gender equality	is not a women's issue	but
(tema)	(rema)	(tekstualna tema)
One	that concerns men as well	and
(predmetna tema)	(rema)	(tekstualna tema, predmetna tema izostavljena)
affects society as a whole.		
(rema)		

Besides	being a requirement of democracy and social justice	gender equality
(tekstualna tema)	(rema)	(predmetna tema)
is also a public good providing social, political and economic benefits to the individuals in society and to society as a whole . (rema)		

Even if	Governments	hold primary responsibility
(tekstualna tema)	(predmetna tema)	(rema)
And	are particularly accountable in the promotion of gender equality and women's empowerment	all other social actors, public and private, and all sectors of cultural, economic, social and political life
(tekstualna tema, predmetna tema izostavljena)	(rema)	(predmetna tema)
are also responsible	And	must be involved in the pursuit and achievement of gender equality, as a common responsibility, and in the process of social and cultural change that it requires.
(rema)	(tekstualna tema)	(rema)

U kompleksima klauza koji služe za elaboraciju pojedinačnih elemenata tj. indikatora, mikro-teme su prvenstveno nominalizacije (poput *assessment*, *existence*).

U odjeljku broj 11 zapažamo isti način konkretizovanja teme: od nadređene teme *conflict and postconflict situations* preko polazne teme *women and children*, ponovljene pomoću referencije *they*, do nove teme u parataksičnoj klauzi *effective protection*. U narednoj rečenici tematizovana je referentna grupa *their voice*, koja se proširuje narednom *their specific needs*. Potom su tematizovane fraze *women's participation-women-their participation*.

U prevodu je reprodukovana identična organizacija na makro-planu, sa sistemom označavanja i interpunkcijom koja predstavlja kompromis u odnosu na standardnu praksu jezika cilja. Znak interpunkcije „dvije tačke“ nakon performativnog glagola je reprodukovan jer je procijenjeno da bi se drugačijim pristupom žrtvovao njegov značaj kao žanrovskog obilježja koje ima kataforičnu funkciju i obezbjeđuje cjelovitost teksta.

Međutim, na nižim nivoima tematske strukture dolazi do raznih pomjeranja, uslovljenih ili strukturom jezika ili prevodilačkom odlukom motivisanom težnjom za maksimalnom koherencijom i prihvatljivošću teksta prevoda. U analizi pomjeranja do kojih dolazi u prevodu, u skladu sa sugestijom Mone Bejker⁴⁸, uviđamo da tematizovani elementi u tekstu bivaju istaknuti lokalno, dok rema zapravo čini srž poruke i time biva istaknuta na nivu cjelokupnog teksta/diskursa. Tematizovanjem neki element biva naglašen na nivou klauze, dok element u poziciji reme saopštava ono što tvorac poruke ima da saopšti. Do pomjeranja u prevodu dolazi kada se tematska struktura na izvornom jeziku sukobljava sa sintaksičkom organizacijom jezika cilja, gdje se prednost daje ovoj drugoj zarad prihvatljivosti prevoda.

U prevodu drugog navedenog odlomka u prvom stavu bilježimo strukturno pomjeranje – promjenu gramatičke strukture rečenice zbog koje je tematizovan drugi element. Prevodilačka odluka u ovom slučaju je uslovljena strukturom jezika cilja, te tako obavezna. Kod naredne teme, međutim, prevodilačka odluka da se izmijeni struktura rečenice motivisana je težnjom da se postigne kohezija i koherencija u prevodu, tako da dolazi do pomjeranja: bira se hipotaksa umjesto paratakse i ističe u prvi plan kohezivna veza između dvije klauze. Do strukturnog pomjeranja je došlo i u drugoj klauzi poslednje rečenice ovog stava, gdje više nije tematizovana imenička grupa-subjekt već priloška odredba. U prevodu prve rečenice narednog stavua,

⁴⁸ Mona Baker, *In Other Words: A Coursebook on Translation*, London and New York: Routledge, 2001, str. 131.

odabrano je da se naglasi kohezivna veza između dva stava, čime se prednost daje tekstualnoj temi (u izvornom tekstu tematizovan je subjekat).

Procjenjuje se da žene i djeca čine oko 80% svjetske izbjegličke populacije. Oni su posebno ugroženi u sukobima, zbog čega im se u takvim situacijama mora obezbijediti djelotvorna zaštita, bilo da je riječ o oružanom ili drugom sukobu ili stranoj okupaciji. Njihov glas treba da se čuje u sprečavanju i rješavanju sukoba, a prilikom obnove nakon sukoba mora se odgovoriti na njihove specifične potrebe.

Prema tome, mora se povećati učešće žena na nivoima odlučivanja u sprečavanju i rješavanju sukoba, budući da žene mogu znatno da doprinesu, posebno u izgradnji mira i sprečavanju daljih oružanih sukoba. Njihovo učešće u institucijama koje donose odluke i mehanizmima za sprečavanje, upravljanje i rješavanje sukoba, uključujući mirovne pregovore, te u demokratizaciji društava nakon sukoba ne smije pasti ispod 40%, što se smatra pragom pariteta.

3.8 Kohezija

Na planu tekstualne organizacije postavlja se pitanje kako je strukturisano poznato i novo, kako se postižu kohezija i koherencija i kako to određuje organizaciju teksta prevoda. Prema Braunovoj i Julu, tekst posmatramo kao verbalno svjedočanstvo o komunikaciji⁴⁹. Tekst se konstituiše kroz postojanje kohezivnih veza, koje čine njegovu teksturu. „Da li će se prevodilac pridržavati obrazaca kohezije u izvornom tekstu ili se potruditi da se približi obrascima jezika cilja zavisiće u krajnjem od svrhe prevoda i toga koliko prevodilac smatra da ima slobode u **preraspoređivanju** informacija i/ili mijenjaju signala za veze između odlomaka“⁵⁰. Pretjerano odstupanje od obrazaca kohezije jezika cilja nosi sa sobom opasnost od prevoda koji zvuči neprirodno i ne ide na ruku koherentnosti a time ni interpretaciji teksta. Kohezivna sredstva koja će biti predmet analize su: diskursni kohezivni markeri, leksička kohezija, referencija i kolokacije.

⁴⁹ Brown, Yule, *op.cit.*, str. 26.

⁵⁰ *whether a translator conforms to the source text patterns of cohesion or tries to approximate to target language patterns will depend in the final analysis on the purpose of translation and the amount of freedom the translator feels entitled to in **rechunking** information and/or altering signals of relations between chunks*, Mona Baker, *op.cit.* str. 201.

3.8.1 Diskursni kohezivni markeri

Veznici i rečenični prilozi kao formalni markeri kohezivnih veza označavaju eksplicitne odnose između djelova teksta. Njihova upotreba signalizira kako treba uspostaviti vezu između onog što slijedi i onog što je prethodno saopšteno. S obzirom da su veze između segmenata teksta koje se ostvaruju na taj način značajne i za koheziju i za postizanje koherentnog teksta prevoda, prevodilac ih ne može prenebreći. Ova vrsta markera upošljava se i na nadrečeničnom i na rečeničnom nivou, na način karakterističan za formalne, institucionalne tekstove kao što je tekst prevedenog dokumenta. Upotreba veznika usmjerava tumačenje teksta, te prema tome pomjeranja na ovom nivou utiču i na linearni raspored i na sadržaj.

U stavu 12, na primjer, *finally* funkcioniše na nadrečeničnom nivou⁵¹, gdje uspostavlja vezu između svih prethodnih stavova u cjelini označenoj podnaslovom *Ratifikacija relevantnih sporazuma i primjena svih relevantnih međunarodnih pravnih instrumenata*:

12. Finally, other instruments like the CEDAW, although comprehensive in scope, address specifically the matter of discrimination against women and the achievement of substantive gender equality in a variety of sectorial areas on the basis of cross-cutting provisions, such as those contained in Articles 1 to 5 of the CEDAW.

12. Konačno, ostali instrumenti, poput Konvencije CEDAW, mada sveobuhvatni po obimu, bave se konkretno pitanjem diskriminacije žena i postizanjem suštinske rodne ravnopravnosti u različitim sektorima na osnovu odredaba koje se odnose na više oblasti, kao što su one sadržane u članovima 1 do 5 Konvencije.

U ovom primjeru kohezivno sredstvo je i tematizovano, odnosno ima početnu poziciju i ulogu tekstualne teme. U tekstu su brojni primjeri kohezivnih markera:

Considering, on the other hand, the specific nature of discrimination against women...

Uzimajući u obzir, sa druge strane, specifičnu prirodu diskriminacije žena...

Considering, in this regard, that governments should encourage...

⁵¹ Vidjeti pod *Prevod dokumenta*, str. 13.

Uzimajući u obzir, u tom pogledu, da vlade treba da podstaknu...

Stav 21⁵² ilustruje tipične kohezivne markere u tekstu – iz rečenice u rečenicu dodatno se konkretizuje informativni sadržaj uz pomoć konektora: elaboracijom pomoću *for instance*, komparacijom pomoću *similarly* i *in the same vein*.

3.8.2 Referencija

U datom tekstu prisutna je endoforična referencija, gdje se referent pronalazi u samom tekstu. Određeni član *the*, determinatori *these*, *that* i *those*, lične zamjenice *it* i *they* koriste se za ostvarivanje kataforične reference, poput *these practices* u stavu 75, tačka iv⁵³ za niz prethodno navedenih postupaka ili *that aim* za referent *gender equality* u stavu 76⁵⁴. Akronimi za brojne međunarodne dokumente i organizacije takođe uspostavljaju referencijalne odnose sa prethodno u tekstu navedenim punim nazivima. Kako bi primaoci poruke mogli da identifikuju reference korišćene u tekstu, u prevodu su umjesto akronima korišćeni tj. ponavljani puni nazivi dokumenata, žrtvujući ekonomičnost zarad pristupačnosti. Žanrovski uobičajeni znak interpunkcije „dvije tačke“ u tekstu služi kao sredstvo za postizanje kataforične referencije koja nalaže da se stavke koje se nabrajaju tumače u odnosu na segment teksta koji im neposredno prethodi. Prilikom procesuiranja teksta, segment koji prethodi ovom znaku ima ulogu referenta. Na makro-nivou organizacije teksta, sve stavke glavnog dijela dokumenta su istovremeno uklopljene kataforičnom referencom znaka „dvije tačke“ koji slijedi nakon performativa *recommend*. S obzirom da su nabranje i ponavljanje bitne odlike analiziranog teksta, kataforična referenca nameće se kao jedna od bitnih komponenti gusto tkane teksture.

Kao ključna spona na planu referencije u tekstu, koja upućuje i na ono što prethodi i na ono što slijedi u tekstu, koristi se formula koja glasi:

Elements indicating states' political will and commitment to gender equality in this regard include the following:...

Među elemente koji pokazuju političku volju i posvećenost država rdonj ravnopravnosti u ovom pogledu spada sljedeće:...

⁵² *Ibid.*, str. 16.

⁵³ *Ibid.*, str. 43.

⁵⁴ *Ibid.*, str. 43.

Ova formula služi da se uspostavi dvosmjerna referencijalna veza između postojećeg stanja u datoj oblasti koje se opisuje u nekoliko prethodnih stavova i nabrojanja zadataka koji iz toga proističu. Fraza *in this regard* predstavlja anaforičnu referencu koja uspostavlja vezu sa propozicijom prethodnog segmenta teksta, dok interpunkcijski znak „dvije tačke“ uspostavlja kataforičnu referencu sa nabrojanim stavkama, svrstavajući ih sve pod tematizovanu leksemu *elements*. Najčešće se u tekstu ponavlja identična formulacija, dok je u malom broju slučajeva umjesto referencijalnog sredstva *in this regard* leksički konkretizovan sadržaj. U stavovu 72, skraćena verzija iste formulacije *such elements include* iskorišćena je kao anaforična referenca na duži segment teksta koji čine prethodna četiri stavova. U njima nije upotrijebljena leksema *elements* već pragmatički sinonimna i u prethodnom dijelu teksta ponavljana leksema *indicators*.

3.8.3 Leksička kohezija

Na nivou leksičke kohezije, tekst počiva na odnosima sinonimije i antonimije⁵⁵. Ključni lanac sinonima – *de facto/substantive/real gender equality* – čini semantičku okosnicu teksta. Isti lanac egzemplifikuje i jedan od ključnih mehanizama u tekstu, a to je ponavljanje leksičkog materijala istog ili sličnog značenja (*reiteration*). Navedeni lanac je uvezan u kohezivnu mrežu antonimijom sa drugim nizom – *de jure/formal gender equality*. Istaknuti odnosi antonimije postoje između parova koji nose semantički ključnu ulogu: *equality – inequality*; *sexist – non-sexist*; *social exclusion – social inclusion/integration*; *discrimination-non-discrimination*. Uloga ove vrste leksičkih odnosa jeste isticanje ključnog elementa poruke, a to je potreba da se napravi pomak od jednog stanja ka drugom. Još jedan ključni mehanizam jeste variranje sinonimnih fraza poput *gender dimension/perspective/aspects*. Prisutna je i približna sinonimija (*near synonyms*): *balanced/equal participation*; *career break/interruption*. Leksička varijacija ponekad koristi prevodiocu: *crimes in the name of honour* upotrijebljeno na jednom mjestu u tekstu specifikuje odnos između dvije lekseme u prethodno upotrijebljenoj frazi *honour crimes* i omogućava da se dođe do prevodnog ekvivalenta *zločini u ime časti*, koji je upotrijebljen u oba slučaja. Sinonimni lanac uspostavlja se i u odnosu termina *specific actions – specifične akcije*, sa značenjem „opravdane i zakonite mjere kojima se sprečava ili nadoknađuje nejednakost između rodova“ i termina *temporary special measures – privremene posebne mjere*. Značenje ovih

⁵⁵ Leksički odnosi sinonimije, antonimije i hiponimije se definišu prema: John I. Saeed, *Semantics*, Blackwell, Malden Ma, Second Edition, 2003, str. 63-71. i prema: Tvrtko Prčić, *Semantika i pragmatika reči*, gdje su svrstani kao paradigmatički odnosi, za razliku od kolokacija kao sintagmatičkih.

termina u određenoj mjeri poklapa se⁵⁶ i sa: *positive actions, affirmative actions, preferential treatment, positive differential treatment, positive discrimination*. Na planu registra, međutim, postoji distinkcija, tako da se termin *afirmativna akcija* vezuje za borbu protiv rasne diskriminacije, a *pozitivna akcija* za borbu za rodnu ravnopravnost⁵⁷.

U našem jeziku leksemi *equality* odgovaraju dvije lekseme – *jednakost i ravnopravnost*, zavisno od toga da li se ističe smisao *jednakost u pravima*, tj. da li se bira smisao *the state of being same in size, quality etc.* ili *the state of having the same rights and opportunities*. Pri istraživanju literature, uočava se arbitrarnost u distribuciji ove dvije lekseme, koje se tretiraju kao međusobno zamjenljive. Za *equality of sexes* sreće se kao prevod *jednakost polova* ili *ravnopravnost polova*, *equality between women and men* se prevodi *jednakost žena i muškaraca*. Prilikom konsultovanja postojećih prevoda dokumenata međunarodnih organizacija uočava se ista pojava: *equality* je prevedeno kao *jednakost* u primjerima *Declaration on Equality between Women and Men, Ministerial Conference on Equality, UN Women 2000: Gender Equality, Development and Peace, Europan Ministerial Conference on Equality between Women and Men*. Prevodilac ima mogućnost da primijeni metod razdvoznačavanja⁵⁸ kako bi došlo do ujednačavanja distribucije i formirale se adekvatne kolokacije. Zaključujemo da je *rodna ravnopravnost* kao ekvivalent za *gender equality* proizvod savremenih tokova diskursa i da označava jasan koncept jednakosti u pravima, te bi stoga *ravnopravnost* bila vjerovatniji ekvivalent u frazama poput *equality in politics/ public life/ economic and social sphere/ family life*.

Kontrastni parovi nominala u tekstu – *creation or reinforcement, establishment or reinforcement, adoption/existence, establishment/existence, introduction/existence, promotion/existence* – odražavaju svijest pošiljaoca poruke da se obraća raznorodnoj grupi primalaca. Ovaj postupak doprinosi i tumačenju teksta, kroz mogućnost da pojedinačni primalac na osnovu sopstvenog znanja o vanjezičkoj situaciji izabere koji je dio para relevantan upravo za tu situaciju.

Kao ilustracija za hiponimiju najbolje može da posluži grupa ko-hiponima koja za nadređeni termin ima *violence: sexual/ /gender-based/physical/psychological/domestic violence*, ili kao

⁵⁶ Vidjeti: *100 Words for Equality, A Glossary of Terms on Equality between Women and Men*, preuzet sa: http://www.wikigender.org/w/wiki/index.php?title=100_words_for_equality, vrijeme poslednjeg pristupa 05.09.2010.

⁵⁷ Bajić et alia, *op.cit.*, str. 73-75.

⁵⁸ Tvrtko Prčić, *Semantika i pragmatika reči*, Novi Sad:Zmaj, 2008, str- 34.

imenička fraza: *violence against women*. U prevodu, međutim, prepozicija nije uvijek zagarantovana: *seksualno, fizičko, psihičko nasilje*, ali *nasilje u porodici*. *Multiple/coexisting discrimination* – *višestruka/istovremena diskriminacija*, kao i *sex-based discrimination* – *diskriminacija po osnovu pola* funkcionišu kao ko-hiponimi u odnosu na nadređeni pojam *discrimination* – *diskriminacija*, a *sexual/reproductive health* u odnosu na *health*.

Rodno specifikovanje takođe predstavlja oblik hiponimije, ostvarene u frazama po modelu imenica + imenica: *women peacekeepers*, *women refugees*, ili pomoću modifikatora: *female entrepreneurship*. Navedeni oblici ilustruju postignuća diskursa na planu jezičke vidljivosti žena, u skladu sa naporima feminističkog pokreta. Prevodni ekvivalenti za navedene primjere na različit način prenose specifikovanje roda. U izrazu *pripadnice mirovnih snaga* nema potrebe da se rod izrazi leksički pošto je izražen gramatički (kao i kod *women workers* - *radnice*) ali je neophodno odrediti padeški odnos i sprovesti leksičku zamjenu. U drugom slučaju neophodno je i u prevodu leksički specifikovati rod, pošto je riječ o kolektivnoj imenici – *žene izbjeglice*, *žene raseljena lica*, *žene žrtve*. Pri prevođenju izraza *female entrepreneurship* koristi se formalni korespondent – *žensko preduzetništvo*.

3.8.4 Kolokacije

Prirodnost prevoda, po Njumarku, zavisi od odnosa između pisca i publike i teme ili situacije – prirodnost formalnog teksta nešto je drugo u odnosu na prirodnost kolokvijalno pisanog teksta. Njumark smješta kolokacije i složenice u grupu jezičkih kategorija gdje očito dolazi do uplitanja i neprirodnosti.⁵⁹ U prevođenom tekstu naglašeno je prisustvo kolokacija, koje definišu mikro-kontekst i ojačavaju prepoznatljivost diskursa kroz intertekstualnu dimenziju i koheziju teksta. Identifikovane kolokacije u tekstu pripadaju različitim leksičkim poljima, što odgovara prethodno utvrđenim predmetima diskursa.

Iz oblasti ljudskih prava prisutne su sljedeće kolokacije: *enjoyment of rights* – *uživanje prava*; *protection and promotion of human rights* – *zaštita i promovisanje ljudskih prava*; *to ensure equal rights* – *obezbijediti jednaka prava*; *human rights violation* – *kršenje ljudskih prava*; *human rights organisations* – *organizacije koje se bave ljudskim pravima*.

⁵⁹Peter Newmark, *op.cit.*, str. 28-29.

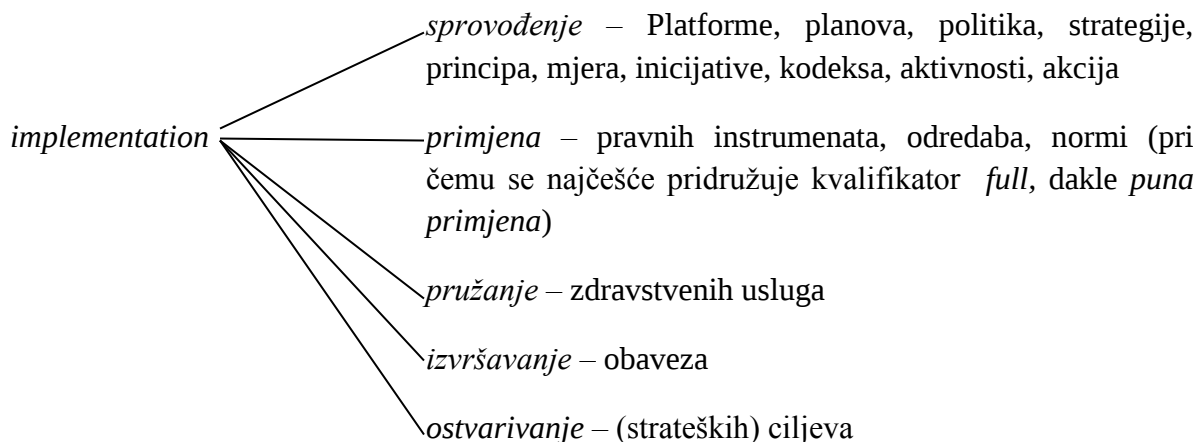
Oblasti borbe protiv diskriminacije pripadaju kolokacije: *eliminate discrimination* – *eliminirati/ukinuti diskriminaciju*; *combat discrimination* – *boriti se protiv diskriminacije*.

Na položaj žena odnose se: *advancement of women* – *napredovanje žena*; *achievement of equality* – *postizanje ravnopravnosti*; *establishment of gender equality* – *uspostavljanje rodne ravnopravnosti*; *empowerment of women* – *osnaživanje žena*; *institutional mechanism* – *institucionalni mehanizam*; *to promote participation* – *unaprijediti učešće*.

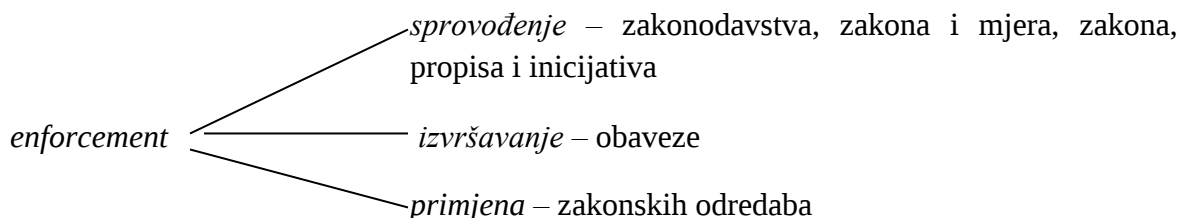
Najčešće su, pak, kolokacije nominala koji služe kao najangažovanije, najfrekventnije tekstualno sredstvo za prenošenje ključne poruke teksta o potrebi prelaska sa formalne na stvarnu ravnopravnost, gdje najveći kolokativni potencijal pokazuje leksema *implementation*:

- 1) *adoption of norms/guidelines/regulations/measures*;
- 2) *implementation of provisions/international obligations/international legal instruments/principles of use/measures/norms/equality plans/strategic objectives and actions/policy/gender equality policies/health care services/obligations*;
- 3) *enforcement of gender equality legislation/legal provisions/laws and measures/laws, regulations and initiatives/legal prohibitions of discrimination*.

Leksema *implementation* i *enforcement* mogu se smatrati sinonimima, iako glagol *enforce* sadrži semantičku komponentu *compel to comply with something*. Uslovljeno kolokacijskim šemama našeg jezika, leksema *implementation* u prevodu uspostavlja odnos višestruke ekvivalencije, sa sljedećim prevodnim ekvivalentima u tekstu:

Zapaža se da su neke od kolokacija identične za dvije navedene engleske lekseme. Neke se poklapaju i u prevodu, pri čemu se kao prevodni ekvivalenti za *enforcement* javljaju:

U postupku prevođenja, dakle, došlo je do semantičkog pomjeranja utoliko što se dvije navedene lekseme iz izvornika u prevodu ne razaznaju, već su upotrijebljeni prevodni ekvivalenti u zavisnosti od kolokata u jeziku cilju. Ova odluka motivisana je težnjom da se obezbijedi prirodnost u prevodu pa je, u procesu prevođenja, diferenciran kolokacioni opseg u jeziku cilju i uspostavljen obrazac koji se razlikuje od onog koji je zastupljen u izvornom tekstu.

Na osnovu analiziranih obilježja, zaključujemo da se u tekstu javljaju leksikalizovani koncepti sa kojima su učesnici u komunikaciji već upoznati na osnovu prethodnih komunikacijskih činova. Ključni koncepti se u tekstu definišu u više navrata, tako što se elaboriraju njihovi aspekti. Leksička varijacija je veoma zastupljena i doprinosi kumulativnom ostvarivanju značenja u tekstu. Tekst karakteriše gusto tkana tekstura koja se ostvaruje kroz različite kohezivne veze: referenciju, leksičku koheziju, formalne markere, kolokacije. Neke od njih se uspostavljaju između dužih ili udaljenijih segmenata teksta, kao na primjer referencijalnost ili antonimija, dok su neke najtješnje moguće, na primjer veze između kolokata. Time se potvrđuje odluka da se u prevodu rukovodi prvenstveno postizanjem ekvivalencije između izvornog teksta i teksta prevoda.

3.9 Pomjeranja u prevodu

U ovom radu prevođenje se shvata kao „proces stvaranja prevoda i sastoji se od prestvaranja i modifikacije. Prevodno prestvaranje je kodiranje kojim se omogućava da se intencije izražene u jednom kodu /izvornika/ ponovo realizuju u poruci izraženoj u drugom kodu /teksta cilja/“⁶⁰.

⁶⁰Boris Hlebec, *Opšta načela prevođenja*, Beograd: Naučna knjiga, 1989, str. 6.

Posebni značaj se pridaje elementima koje u tom procesu prevodilac mora da poznaje u cilju adekvatne interpretacije izvornog teksta a potom i u cilju enkodiranja u novi tekst. Uz pretpostavku o poznavanju jezika izvornika i jezika cilja i međukodovnoj kompetenciji prevodioca, razmotreno je ko učestvuje u komunikaciji, koja je njena svrha, koja su očekivanja i stepen znanja primalaca poruke, kakva se stvarnost u tekstu opisuje, koja je funkcija teksta u kulturi jezika cilja. Na osnovu analize primalaca poruke i poređenja funkcije izvornika i prevoda, gdje je utvrđena podudarnost, prilikom prevođenja težnja je bila postizanje „principijelno orijentisanog prevoda“⁶¹ odnosno poštovanje intencija izvornika i postizanje ekvivalencije na nivou dva teksta.

Kroz analizu jezičkih sredstava upotrijebljenih u izvornom tekstu i prevodu nastojimo da utvrdimo pomjeranja do kojih se dolazi u prevodilačkom procesu, te da li postoje obrasci pomjeranja koji bi mogli uticati na realizaciju diskursa u jeziku cilju. Džon Katford (*John Catford*)⁶² pravi distinkciju između formalne korespondencije i tekstualne ekvivalencije, gdje je formalni korespondent kategorija jezika cilja za koju se može smatrati da zauzima, što je više moguće, isto mjesto u ekonomiji tog jezika koje data kategorija zauzima u izvornom jeziku, dok je ekvivalent tekst ili dio teksta na jeziku cilju koji se u konkretnoj prilici smatra za ekvivalent teksta na jeziku izvorniku. Prema Katfordovom sistematskom prikazu, u prevođenju dolazi do pomjeranja nivoa (nešto što je gramatički izraženo u izvornom jeziku u jeziku cilju je leksički izraženo) i kategorije. U ovu drugu grupu pomjeranja spadaju: strukturna pomjeranja (promjena gramatičke strukture, najčešći oblik pomjeranja), mijenjanje klase (mijenjanje jedne vrste riječi drugom, mijenjanje jedinice ili ranga, na primjer rečenica za klauzu, grupu ili riječ) i intrasistemska pomjeranja (kategorija članova, na primjer, ne postoji u našem jeziku). Vinej i Darbelne (*Jean-Paul Vinay, Jean Darbelnet*)⁶³ su ponudili klasifikaciju prevodilačkih strategija na direktni i posredni prevod, a u sklopu ovog drugog četiri postupka: transpoziciju (promjena vrste riječi bez promjene smisla) kao vjerovatno najčešću strukturnu promjenu u prevođenju, modulaciju (gdje se mijenja semantika i stanovište, može biti obavezna ili proizvoljna, a tipični primjeri su apstraktno za konkretno, uzrok za posljedicu, dio za cjelinu/drugi dio, negacija

⁶¹ *Ibid.*, str. 94.

⁶² Prema: Hatim, Munday, *op. cit.*, i odlomku iz John Catford, *A Linguistic Theory of Translation* (1965) u: Hatim, Munday, *op.cit.* str. 142-148.

⁶³ Prema: Hatim, Munday, *op. cit.*, i odlomku iz Jean-Paul Vinay, Jean Darbelnet, *Comparative Stylistics of French and English*, u: Hatim, Munday, *op. cit.*, str. 148-151.

suprotnog značenja, pasiv za aktiv, mjesto za vrijeme), ekvivalenciju (u prevođenju idioma i izreka) i adaptaciju (korišćenje druge kulturne reference). Boris Hlebec slične postupke naziva transformacijama:

Transformacije koje se vrše prilikom prevođenja a nisu obavezne pripadaju stilskim razmatranjima, dok one koje su obavezne nisu više pitanje stila nego gramatičnosti i leksičke prihvatljivosti. ... Transformacije su najčešće prirodne i spontane posledice prevodiočevih nastojanja da prenesu izvorne intencije uz očuvanje značenjskih komponenti a po cenu udaljavanja od opštih formalnih, gramatičkih i značenjskih kategorija izvornika /red i vrsta reči, veza sa primarnim značenjem, gramatičko vreme i stanje, imenički broj i rod i tome slično/.⁶⁴

Prilikom prevođenja teksta došlo je do niza pomjeranja, gdje je rukovodeći princip bio princip prihvatljivosti sintaktičke konstrukcije u jeziku cilju. Takvu vrstu strukturno motivisanih pomjeranja ilustruje prevod tačke ix stava broj 30: *information and awareness-raising campaigns addressed at the general public on the right of women and men to equality in the labour market and in economic life*⁶⁵, kao i prevod stava broj 76: *Because gender equality is a concern of all members of a society, the full involvement of boys and men is decisive and instrumental to achieve that aim, which will have a positive impact on and bring added value to the lives of both girls and boys, women and men*⁶⁶. Iz istih razloga se u nekim slučajevima mijenja i rang, na primjer promijenjen je redoslijed elemenata i jedna leksema prevedena klauzom: *progress achieved and obstacles obtained – postignuti napredak i prepreke na koje se naišlo*. Modulacije, kako ih definišu Vinej i Darbelne, prisutne su prvenstveno u prevođenju pasivne strukture aktivnom, što podrazumijeva promjenu linearnog slijeda elemenata tj. tematizovanih pozicija i semantičke organizacije. Ovo je očekivan i uobičajen postupak u prevođenju sa engleskog na crnogorski jezik, stilistički motivisan. Primjer je prevod tačke iii stava 72: *that their action is fully supported by political power at the different levels of its exercise*. Modulaciju tipa mjesto-vrijeme srećemo u stavci i stava 13: *where – kada*. Transpozicija se primjenjuje zbog prihvatljivosti teksta prevoda, tako da *there can be no sustainable development* dobija za prevodni ekvivalent *održivi razvoj je nemoguć*, a *relative*

⁶⁴ Boris Hlebec, *op.cit.*, str.175-176.

⁶⁵ Vidjeti pod *Prevod dokumenta*, str. 21.

⁶⁶ *Ibid.*, str. 43.

percentages of women and men se prevodi kao *procenat žena odnosno muškaraca*. Transpozicija, pragmatički motivisana, koja ima za cilj da primaocu olakša praćenje i tumačenje teksta, naročito je prisutna u tretiranju referencije. Tu je neophodno prilagoditi referencijalne veze tekstualnim normama jezika cilja, kao i odabrati žanrovski najprihvatljiviju opciju. Tako se u prevodu umjesto akronima koji je u engleskom tekstu upotrijebljen kao referencija za puni naziv (*the CEDAW, ICTs*) primjenjuje djelimično ponavljanje: *navedena konvencija, navedene tehnologije*. U prevodu stava 4 bilježimo pomjeranje klase: zamjenica *one* koja u izvornom tekstu ima referentnu ulogu, prevedena je ponavljanjem imenice *pitanje*: *Rodna ravnopravnost nije žensko pitanje, već pitanje koje se tiče i muškaraca i koje utiče na društvo u cjelini*.

Prema kategorizaciji Katarine Rajs (*Katharina Reiss*), koja u cilju ocjene kvaliteta prevoda traži ekvivalenciju na nivou teksta, dati tekst po svojoj funkciji spada u grupu informativnih tekstova, čija je svrha prvenstveno da prenese sadržaj – informacije, znanje, mišljenje, a jezička dimenzija je logička ili „referencijalna“. Kao odgovarajući prevodilački metod Rajsova za ovu vrstu teksta predlaže prenošenje u potpunosti referencijalnog sadržaja polaznog teksta, uz eventualnu eksplikaciju po potrebi. Tekst je institucionalnog, formalnog tipa i pripada specifičnom i učesnicima u komunikaciji poznatom žanru preporuka SE. Međutim, tekst sadrži i odlike onoga što Rajs svrstava pod operativni tip⁶⁷, utoliko što poziva i teži da kod primaoca poruke izazove određeno ponašanje kao reakciju.

3.10 Prevođenje ključnog leksičkog materijala

U ovom dijelu fokus je na terminima koji pripadaju tematici ostvarivanja ženskih ljudskih prava i rodne ravnopravnosti. Centralno mjesto na planu leksike pripada grupi složenica koje gradi leksema *gender*, a koja odražava temeljnu razliku u mehanizmima za tvorbu riječi kojima raspolazu dva jezika – dok u engleskom jeziku postoji mehanizam imenica + imenica i daljeg priširenja tako dobijene fraze na isti način, naš jezik zahtijeva specifikovanje odnosa između leksema koje ulaze u sastav složenice. Ova grupa složenica egzemplifikuje višestranu prevodnu

⁶⁷ Prema: Hatim, Munday, *op.cit.*, i odlomku iz Katharina Reiss, *Text-types, Translation Types and Translation Assesment (1977/1989)*u: Hatim, Munday, *op.cit.* str. 183-185.

ekvivalenciju lekseme *gender*. Tako ova leksema stoji naspram sljedećih ekvivalenata u jeziku cilju:

gender equality – <i>rodna</i> ravnopravnost	} pridjev u prepoziciji kvalifikuje imenicu
gender stereotype – <i>rodni</i> stereotip	
gender budgeting – <i>rodno</i> budžetiranje	
gender balance – <i>rodna</i> ravnoteža	
gender roles – <i>rodne</i> uloge	

gender dimension – *rodna* dimenzija, dimenzija *roda* (pridjev ili imenica + genitiv)

gender studies – *rodne* studije, studije *roda* (pridjev ili imenica + genitiv)

Leksički ključno mjesto pripada složenici *gender equality*, koja se u engleskom proširuje dodavanjem sljedećih leksema:

gender equality + objectives/mechanisms and standards/plans and programmes/issues/provisions/ institutions/training

Pri prevođenju ovih složenica neophodno je izraziti padeške odnose između konstituenata, čime prevodni ekvivalenti postaju sintagme različite strukture:

- 1) *ciljevi/mehanizmi i standardi/ planovi i programi/pitanja/odredbe rodne ravnopravnosti* stavljanjem početne fraze u genitiv i uspostavljanjem drugačije pozicije konstituenata
- 2) *obuka o rodnoj ravnopravnosti/ institucije za rodnu ravnopravnost* formiranje predloške fraze.

U nekim slučajevima je u prevodu složenica u kojima učestvuje leksema *gender* neophodno specificirati broj:

gender gap – *razlika/jaz između rodova*

gender balanced participation – *uravnoteženo učešće rodova*.

Pri tom je *gender perspective* *rodna perspektiva* (pridjev u prepoziciji), ali: *gender equality perspective/dimension/aspect* – *perspektiva/dimenzija/aspekt rodne ravnopravnosti* (drugačiji redoslijed konstituenata kao obavezno strukturno pomjeranje).

Leksema *gender* formira i modifikator tako što za sebe veže pridjev ili particip u funkciji pridjeva. Tada kao prevodni ekvivalent za leksemu *gender* služi imenica rod, a odnos konstituenata se se rješava pomoću:

- 1) relativne klauze: *gender-specific provisions* – *odredbe koje se konkretno tiču roda*
- 2) redukovane relativne klauze: *gender-based analysis* – *analiza zasnovana na rodu*; *gender-based violence* – *nasilje zasnovano na rodu*; ili: *rodno zasnovano/rodno motivisano nasilje*, *gender-based research* – *rodno zasnovano istraživanje*; *gender-sensitive training* – *rodno senzitivni programi obuke*
- 3) raspakivanja značenja i specifikovanja padeških odnosa i broja u prevodu: *gender-balanced participation* – *uravnoteženo učešće rodova*.

Kod nekih složenica neophodno je pronaći u konceptu kako bi se utvrdio što precizniji ekvivalent. *Gender impact assessment* je složenica nastala po principu analogije sa diskursom zaštite životne sredine, gdje postoji *environmental impact assessment* – *procjena uticaja na životnu sredinu*. U diskursu rodne ravnopravnosti, ovim terminom se označava jedno od sredstava za postizanje rodne ravnopravnosti koje se može primijeniti na politike ili propise. U Memorandumu sa objašnjenjima koji prati tekst Preporuke objašnjeno je da ovaj termin označava procjenu koja omogućava analiziranje predloga javne politike kako bi se utvrdili različiti efekte po žene i muškarce i kako bi se štetni efekti mogli korigovati prije usvajanja.⁶⁸ Time se uzimaju u obzir potrebe žena i muškaraca i razlike koje u stvarnosti postoje. U prevodu je potrebno zadržati tu vezu sa leksičkim pandanom iz drugog diskursa, te je odabran prevodni ekvivalent *procjena uticaja na rodove*.

Poseban prevodilački izazov predstavlja termin *gender mainstreaming* (ovu imeničku frazu moguće je proširiti: *gender mainstreaming strategy*). Riječ je o pristupu koji je predstavljen u Platformi za akciju sa Četvrte konferencije UN o ženama održane u Pekingu. Vladama je tada upućen poziv da primijene ovaj pristup u svim politikama i programima kao komplementaran djelovanju u pojedinačnim oblastima. Ekonomski i socijalni savjet UN definisao je ovaj pristup 1997, a ostale međunarodne organizacije su ga uvrstile u svoje platforme (Savjet Evrope, OEBS, Međunarodna organizacija rada). Savjet Evrope reagovao je Preporukom R (98)1 Komiteta

⁶⁸ *Gender impact assessment allows for the screening of a given policy proposal, in order to detect and assess its differential impact or effects on women and men, so that these imbalances can be redressed before the proposal is endorsed, Gender Equality Standards and Mechanisms, Recommendation CM/Rec (2007)17 of the Committee of Ministers and Explanatory Memorandum, str. 41.*

ministara iz 1998. Kao sinonimne konstrukcije sreću se *to mainstream gender equality*, *to mainstream gender perspective*, na osnovu čega se zaključuje da leksema *gender* u ovoj složenici ima prošireno značenje „dimenzija rodne ravnopravnosti“. *Gender mainstreaming* čini ključnu postavku na kojoj ideološki počiva aktuelni diskurs rodne ravnopravnosti. Primjena ovog koncepta generisala je nove termine u sklopu diskursa rodne ravnopravnosti – *gender budgeting* je termin koji označava primjenu ovog principa na oblast planiranja i pripreme budžeta. Značenje same složenice je sljedeće: „uključivanje ciljeva rodne ravnopravnosti u sve oblasti redovne javne politike u toku cjelokupnog procesa kreiranja politika“. Na ovom konceptu se insistira od kraja devedesetih godina u dokumentima koji obrađuju različite teme, od nasilja do obrazovanja, ekonomskih politika, učešća u vlasti i odlučivanju ili zdravlja žena. U Memorandumu se ovaj termin definiše na osnovu izvještaja eksperata Savjetu Evrope⁶⁹. U Komentaru Zakona o rodnoj ravnopravnosti termin je definisan za potrebe crnogorske stručne javnosti na osnovu definicija UN i EU i detaljno objašnjen⁷⁰. Kao prevodni ekvivalent za *gender mainstreaming* u Komentaru se predlaže termin *orodnjavanje*, odnosno *orodniti*⁷¹ kao ekvivalent za englesko *to mainstream gender*. Izraz *orodnjavanje* nije dovoljno proziran za čitaoca teksta na crnogorskom jeziku, zbog čega ga obično prate napomene i pojašnjenja. Međutim, budući da je termin *gender mainstreaming* veoma frekventan u tekstovima iz oblasti ženskih prava i rodne ravnopravnosti, on je postao prepoznatljiv za publiku, tako da se uz opisni prevod obično navodi i izvorni termin na engleskom. Smatramo da je takav pristup opravdan, s obzirom da sama strategija nije dovoljno poznata u crnogorskoj javnosti i da postoji potreba da se promoviše i sprovede u domaćem kontekstu.

U literaturi konsultovanoj prilikom izrade ove analize utvrđeni su različiti postupci u prevođenju ovog termina. Ponekad se prenosi njen drugi dio kao *mejnstriming*, moguće rukovodeći se asocijacijom sa anglicizmom *mejnstrim*⁷² u značenju *glavni tok*. Smatramo da to nije adekvatno rješenje, jer nije dovoljno precizno, sem eventualno za uži krug osoba koje bi *rodni mejnstriming*

⁶⁹ *Gender mainstreaming is the (re)organisation, improvement, development and evaluation of policy processes, so that a gender equality perspective is incorporated in all policies at all levels and at all stages, by the actors normally involved in policy-making, Gender Equality Standards and Mechanisms, Recommendation CM/Rec (2007)17 of the Committee of Ministers and Explanatory Memorandum, str. 41.*

⁷⁰ Bajić *et alia*, *op. cit.*, str. 38-39.

⁷¹ Zakon o rodnoj ravnopravnosti u: Bajić *et alia*, *op. cit.*, str.

⁷² *Glavna ili preovlađujuća, i pomalo konvencionalna, struja u nekoj vrsti stvaralaštva, načinu mišljenja i sl. =glavni tokovi*, Vera Vasić, Tvrtko Prčić i Gordana Nejgebauer, *Rečnik novijih anglicizama: Du yu speak anglosrpski*, Novi Sad: Zmaj, 2001, str. 159.

koristile kao tehnički izraz. Pošto je riječ o složenom konceptu koji se odnosi na strateški pristup i određene ciljeve i rezultate, odlučili smo se da kao prevodni ekvivalent upotrijebimo parafrazu *uključivanje rodne perspektive u glavne tokove (javnih politika i programa)*. Prevod-definicija u ovom slučaju obezbjeđuje prenošenje preciznijeg značenja, mada na štetu ekonomičnosti. To je kompromisno rješenje, jer se, upravo zbog jezičke ekonomije, ne može uvijek specifikovati o kojim glavnim tokovima je riječ, već se prepušta kontekstu da nadomjesti taj dio značenja. Smatramo da bi dodatna eksplikacija trebalo da ide u smjeru navođenja izvornog termina, putem napomena uz tekst, kako bi se otklonila dilema u tumačenju i potvrdila očekivanja stručne publike koja poznaje termin na engleskom jeziku.

Gender budgeting – *rodno budžetiranje* je sastavni dio gore opisane strategije, odnosno njena primjena na proces izrade budžeta tako što se budžeti sagledavaju iz perspektive rodova, a prihodi i rashodi se strukturiraju tako da se unaprijedi rodna ravnopravnost. Moguće ga je, dakle, posmatrati i kao hiponim u odnosu na nadređeni pojam *budgeting* odnosno *budžetiranje*. Parafrazom dolazimo do prevoda *budžetiranje koje uzima u obzir rodnu perspektivu*. Smatramo, međutim, da pridjev *rodno* u prepoziciji u dovoljnoj mjeri saopštava navedeno značenje.

4. Zaključak

Analiza spone između diskursa, društva i jezika pruža prevodiocu informacije korisne za pristup i praksu. Usredređenost na to kako se konstituiše značenje daje podlogu za odluke o tome kako pristupiti organizovanju teksta prevoda. Diskurs i rod predstavljaju društveno konstruisane kategorije, koje se uobličavaju i potvrđuju u određenim društvenim praksama i odnosima moći i koje takođe imaju mogućnost povratnog djelovanja, odnosno oblikovanja i građenja društvenih odnosa. Obje kategorije se realizuju u jeziku, koji takođe djeluje u smislu strukturiranja stvarnosti. Analiza diskursa primijenjena na prevedeni tekst pruža niz korisnih informacija za proces prevođenja i analizu rezultata tog procesa. U prevedenom tekstu posmatran je na djelu diskurs rodne ravnopravnosti, koji je fokusiran na promjenu društvenih odnosa i pojava tj. prevazilaženje nejednakosti između rodova. U hronologiji svog razvoja, taj diskurs je prešao dug put od formalnog priznavanja jednakih prava žena u temeljnim međunarodnim dokumentima iz oblasti ljudskih prava do složenih koncepata koji se tiču svih sfera života, poput eliminisanja nasilja nad ženama, osnaživanja i napredovanja žena, uvođenja rodne perspektive u javne politike i programe, posebnih mjera za ukidanje istorijski naslijeđenih diskriminatornih obrazaca ili metaforičnog „staklenog plafona“ (*glass ceiling*) koji ženama ograničava mogućnost napredovanja. Danas ovaj diskurs izražava potrebu angažovanja i obuhvatanja i žena i muškaraca – pitanje roda nije više isto što i žensko pitanje, mada se priznaje istorijski naslijeđena nejednaka pozicija i nejednake šanse koje žene imaju u mnogim kontekstima.

Diskurs, dakle, evoluirao, mijenja se. Jednako je i sa poimanjem roda. Pregled viđenja pojma roda i veze roda i jezika odslikava kretanje od utvrđivanja jezičkih razlika između rodova do savremenih zahtjeva da se u lingvističkim proučavanjima insistira na postavljanju pitanja o nejednakosti, njenim uzrocima i posljedicama i mogućnosti ravnopravnog učešća. Performativnost kao odlika roda podrazumijeva upošljavanje određenih jezičkih sredstava, stoga se u proučavanjima naglasak pomjera sa pitanja muškog i ženskog stila govora. Tako Dženifer Kouts u proučavanju veze između upotrebe jezika i profesionalnog života⁷³ u analiziranju kompetitivnog muškog i kooperativnog ženskog diskursa navodi na analiziranje konkretnih

⁷³ Jennifer Coates, „Language, gender and career“ u: *Language and gender: Interdisciplinary perspectives*, Sarah Mills (ed.), Longman: 1995, str.13-30.

jezičkih sredstava koja se koriste u cilju realizovanja rodnog identiteta, bio on u skladu sa konvencijom ili ne. Ona sugerise pomak sličan onom koji predlaže Debora Kameron kada govori o mogućnosti da pozitivne strane ženskog, kooperativnog stila budu u većoj mjeri prihvaćene u javnoj sferi i da se time uslovi promjena norme koju predstavlja muški, kompetitivni stil.⁷⁴ Norma više nije sigurna, čime se još jednom potvrđuje da je ključno pitanje kako dolazi do promjene – u društvu, ideologiji i jeziku. To je pitanje od posebnog značaja za crnogorski kontekst, gdje se prepoznaje mijenjanje odnosa u pravcu nekog „novog rodnog ugovora“.

Osnovni predmet interesovanja u ovom radu bio je način na koji se diskurs rodne ravnopravnosti realizuje u jeziku, kako u izvornom jeziku tako i u tekstu prevoda. U tekstu se ukrštaju uticaj feminističkih postavki koje su zaživjele u određenim jezičkim rješenjima (*sexism, sexist language*), ideološko-politička nastojanja i svijest o prošlosti, autoritet međunarodnih organizacija i problemi iz stvarnosti, poput nasilja. Tekst se tiče niza oblasti koje su od najvećeg značaja za rodnu ravnopravnost u ovom momentu, definiše aktivnosti i ponavlja potrebu prelaska iz postojećeg u željeno stanje.

U analitičkom postupku odabrano je sužavanje fokusa – sa komunikacijske situacije, preko načina na koji je realizovano ideaciono, interpersonalno i tekstualno značenje, do kohezivnih obrazaca, kolokacija i složenica. Utvrđeno je da obilježja komunikacijske situacije u velikoj mjeri upućuju prevodioca u pogledu svrhe prevoda i definisanja primalaca poruke, njihovih očekivanja i stepena presuponiranog znanja. Predmet diskursa, identitet učesnika u komunikaciji i njihov međusobni odnos, manifestuju se u konkretnoj upotrebi jezika kroz šemu tranzitivnosti koju odlikuje naglašena intertekstualnost, nominalizacija, slabi glagoli, modalne pasivne fraze i upotreba konjunktiva. Nalazi dobijeni ovim istraživanjem potvrđuju Njumarkovo zapažanje da: „što je kohezivniji i formalizovaniji, to više informacija tekst, kao jedinica, pruža prevodiocu“.⁷⁵ Na nivou tekstualnog značenja, prevodilac se može osloniti na praćenje eksplicitno označene tematske strukture koja obuhvata više nivoa i određuje progresiju značenja. Pri tom, prevodilac pribjegava neophodnim strukturnim pomjeranjima koja proističu iz sintaksičkih zahtjeva jezika cilja, žrtvujući tematsku strukturu zarad prihvatljivosti prevoda. Prevodilac se suočava sa zadatkom ostvarivanja čvrste kohezije na nivou teksta prevoda, koja služi uvezivanju i

⁷⁴ *Ibid.*, str. 29-30.

⁷⁵ *The more cohesive, the more formalised a text, the more information it, as a unit, affords the translator.* Peter Newmark, *op. cit.*, str. 55.

akumuliranju značenja. U odlučivanju kako prenijeti referencijalnost i diskursne markere, prevodilac je orijentisan prvenstveno na primaoce poruke i ono što bi njima bilo prihvatljivo i što bi omogućilo maksimalnu koherenciju teksta i što tačniju interpretaciju. Leksička kohezija, gdje se vrši selekcija jezičkih sredstva na paradigmatskom planu, oslanja se na odnose sinonimije, antonimije i hiponimije. Upravo ovi odnosi najsnažnije potkrepljuju ključnu poruku i intenciju teksta i uspješno se prenose u jeziku cilju. Najviše angažmana od prevodioca zahtijevaju jezička sredstva odabrana na sintagmatskom planu - kolokacije i složenice, gdje je potrebno najviše intervencije i odlučivanja. Kao što je pokazano na primjeru kolokata za lekseme *implement* i *enforce*, prednost je i ovdje data obrascima jezika cilja. Na primjeru prevođenja složenica koje gradi prvenstveno leksema *gender*, ilustrovana je potreba da se u jeziku cilju izraze dodatni odnosi poput padeža ili broja, na štetu jezičke ekonomije. Nažalost, pokazalo se da je u prevođenju složenica jezičku ekonomiju u velikoj mjeri neophodno žrtvovati zarad što tačnijeg i jasnijeg prevoda – u prevođenju *gender mainstreaming* pribjeglo se korišćenju definicije.

U glosaru uz ovaj rad sadržani se predlozi prevodilačkih rješenja za termine sadržane u tekstu. Neka od tih rješenja plod su poređenja ili neslaganja sa prevodima koji su identifikovani u materijalu korišćenom za istraživanje. Bliži i intenzivniji kontakt sa tekstovima iz ove oblasti doprinijeće određenoj standardizaciji i diferenciranju najpreciznijih rješenja u našem jeziku. Ne smatramo, dakle, da je zaliha prevodnih ekvivalenata za ove termine u ovom momentu u potpunosti zaokružena – moguće je da se u nekim slučajevima nastavi sa korišćenjem dva ili više rješenja.

Perspektiva na planu leksike ostaje otvorena i zbog produktivnosti diskursa, odnosno anticipiranog leksikalizovanja novih koncepata i semantičkih pomjeranja (kao što je na primjer *gay* u početku imao pežorativno značenje, pa potom prihvaćeno od strane homoseksualnih osoba i evoluiralo u naziv koji za sebe u potpunosti prisvajaju). Već je utvrđeno da je „progresija rodne tolerancije korelirala sa stvarnim promjenama pojma i kategorije roda“⁷⁶. Kao sljedeći korak, diversifikacija koncepta roda se ideološki normira i stvara društveni i kulturni kontekst u kome

⁷⁶ Slavica Perović, „Žensko pismo”, u: *Jezik u akciji*, str. 176.

će tekstovi žanrovski slični prevedenoj *Preporuci* prevodiocima postaviti nove izazove poput, recimo, na primjer, lekseme *transgender*⁷⁷.

⁷⁷ “Forced divorce and sterilization – a reality for many transgender people”, “The Council of Europe Commissioner’s Human Rights Comment”, http://commissioner.cws.coe.int/tiki-view_blog_post.php?postId=7, septembar 2010.

5. Glosar

Englesko-crnogorski glosar

Napomena: Prilikom izrade glosara za ovaj rad korišćeni su prvenstveno dokumenti Savjeta Evrope, *Memorandum sa objašnjenjima* koji prati *Preporuku* i glosar *EU 100 Words for Equality*. Korišćen je i niz drugih izvora koji sadrže definicije termina i koncepata, a koji su navedeni u zasebnom dijelu bibliografije uz ovaj rad. Za neke odrednice u glosaru, gdje je u istraživanju materijala zabilježeno da su u praksi prisutna različiti prihvatljivi prevodi, ostavljena je mogućnost različitih prevodilačkih rješenja, s tim što se prednost daje prvom naznačenom rješenju, koje je korišćeno i u prevodu dokumenta koji čini dio ovog rada.

Termin na engleskom jeziku	Objašnjenje na engleskom jeziku	Prevod termina
Advancement of women	UN-initiated concept, complementary with equal opportunities and empowerment of women, aimed to promote equal rights of men and women, full participation of women and their contribution to the society.	Napredovanje/unapređenje položaja žena
Balanced participation/gender-balanced participation	The sharing of power and decision-making positions (40-60 per cent representation of either sex) between men and women in every sphere of life, which constitutes an important condition for equality between men and women.	Uravnoteženo učešće (rodova)
Career break	Career breaks are an important mechanism for enabling reconciliation of work and family/private life. A career break may relate to maternity leave, assistance to workers with family responsibilities (in the form of	Pauza u karijeri

	paid educational work or vocational training etc.), or to forms of personal or professional development (voluntary work, travel etc.)	
Career interruption	In the text , synonymous with <i>career break</i> , but primarily relates to a break due to child raising, child care, or long-term illness.	Prekid karijere
Discrimination against women	Any distinction, exclusion or restriction made on the basis of sex which has the effect or purpose of impairing or nullifying the recognition, enjoyment or exercise by women, irrespective of their marital status, on a basis of equality of men and women, of human rights and fundamental freedoms in the political, economic, social, cultural, civil or any other field.	Diskriminacija žena
Direct discrimination	Direct discrimination occurs when a difference in treatment relies directly and explicitly on distinctions based exclusively on sex and characteristics of men or of women, which cannot be justified objectively.	Neposredna diskriminacija
Displaced women (internally displaced women)	Displaced persons are those who have fled or been driven from their communities to other localities within their country of nationality. According to the UNHCR, more than 75% of displaced persons are women and their children, who are subjected to physical and sexual violence as much during their flight as when they arrive in the country of asylum.	(interno) Raseljene žene

Violence against women	Any act of gender-based violence, which results in, or is likely to result in, physical, sexual or psychological harm or suffering to women, including threats of such acts, coercion, or arbitrary deprivation of liberty, whether occurring in public or private life, including domestic violence, incest, rape and trafficking in human beings.	Nasilje nad ženama
Domestic violence = family violence	Violence occurring in the family or domestic unit, including, <i>inter alia</i> , physical and mental aggression, emotional and psychological abuse, rape and sexual abuse, incest, rape between spouses, regular or occasional partners and cohabitants, crimes committed in the name of honour, female genital and sexual mutilation and other traditional practices harmful to women, such as forced marriages.	Nasilje u porodici
Equal opportunities	Ensuring the opportunity for full and equal participation of men and women in all aspects of political, social, cultural and civil life. The absence of barriers to economic, political and social participation on the grounds of sex.	Jednake mogućnosti
Early marriage	A form of violence against women/girls where they are made to enter into marriage at a very young age, earlier than the age prescribed in national legislation. Also <i>child marriage</i> .	Rano sklapanje braka

Female genital mutilation	Female genital mutilation comprises all procedures that involve partial or total removal of the external female genitalia, or other injury to the female genital organs for non-medical reasons. It is recognized internationally as a violation of the human rights of girls and women. It is nearly always carried out on minors and is a violation of the rights of children. The practice also violates a person's rights to health, security and physical integrity, the right to be free from torture and cruel, inhuman or degrading treatment, and the right to life when the procedure results in death.	Sakačenje ženskih genitalija
Forced marriage	A form of violence against women/girls where they are made to enter into marriage without full or free consent.	Prisilni brak
Gender	A concept that refers to the social differences between women and men that have been learned, are changeable over time and have wide variations both within and between cultures.	Rod
Gender balance	Gender balance refers to equal representation and participation of women.	Rodna ravnoteža
Gender-based analysis	Gender analysis provides information that recognizes that gender, and its relationship with race, ethnicity, culture, class, age, disability, and/or other status, is important in understanding the different patterns of involvement, behaviour and activities that	Rodna analiza

	women and men have in economic, social and legal spheres.	
Gender budgeting	An application of gender mainstreaming in the budgetary process. It means a gender-based assessment of budgets, incorporating a gender perspective at all levels of the budgetary process and restructuring revenues and expenditures in order to promote gender equality.	Rodno budžetiranje
Gender equality	An equal visibility, empowerment and participation of both sexes in all spheres of public and private life. Gender equality is the opposite of gender inequality, not of gender difference, and aims to promote the full participation of women and men in society. It means accepting and valuing equally the differences between women and men and the diverse roles they play in society. The concept meaning that all human beings are free to develop their personal abilities and make choices without the limitations set by strict gender roles; that the different behaviour, aspirations and needs of women and men are considered, valued and favoured equally.	Rodna ravnopravnost
Gender gap	The gap in any area between women and men in terms of their levels of participation, access, rights, remuneration or benefits.	Rodni jaz, jaz između rodova
Gender impact assessment	The term has its roots in the environmental sector and is a	Procjena uticaja na rodove

	typical example of an existing policy tool that has been adapted for the use of gender mainstreaming. Gender impact assessment allows for the screening of a given policy proposal, in order to detect and assess its differential impact or effects on women and men, so that these imbalances can be redressed before the proposal is endorsed. An analysis from a gender perspective helps to see whether the needs of women and men are equally taken into account and served by this proposal. It enables policy-makers to develop policies with an understanding of the socio-economic reality of women and men and allows for policies to take (gender) differences into account. Gender impact assessment can be applied to legislation, policy plans, policy programmes, budgets, concrete actions, bills and reports or calls for research. Gender impact assessment methods do not only have to be applied to policy in the making, they can also be applied to existing policies.	
Gender mainstreaming	The (re)organisation, improvement, development and evaluation of policy processes, so that a gender equality perspective is incorporated in all policies at all levels and at all stages, by the actors normally involved in policy-making.	Uključivanje rodne perspektive u (javne) politike i programe

	The systematic integration of the respective situations, priorities and needs of women and men in all policies and with a view to promoting equality between women and men and mobilising all general policies and measures specifically for the purpose of achieving equality by actively and openly taking into account, at the planning stage, their effects on the respective situations of women and men in implementation, monitoring and evaluation.	
Gender aspect vs. gender perspective	A ‘gender aspect’ is that dimension or component of an issue which addresses gender specifically and takes this into account. A ‘gender perspective’ is a way of understanding how gender may be addressed or related to a particular issue, and applying this to the design, planning, implementation and evaluation of policies and programs. It is the notion that problems and solutions should be examined with sensitivity to the implications of gender in mind.	Rodni aspekt, rodna perspektiva
Gender roles	Gender roles are learned behaviour in a given society/community, or other special group, that condition which activities, tasks and responsibilities are perceived as male and female. Gender roles are affected by age, class, race, ethnicity, religion and by the geographical, economic and	Rodne uloge

	political environment. Changes in gender roles often occur in response to changing economic, natural or political circumstances, including development efforts. Both men and women play multiple roles in society. Women, in contrast to men, must play their roles simultaneously, and balance competing claims on the time (triple burden).	
Gender awareness	An understanding that there are socially determined differences between women and men based on learned behavior, which affect their ability to access and control resources. This awareness needs to be applied through gender analysis into projects, programs and policies.	Rodna osviješćenost
Gender sensitivity (gender-sensitive education/health care services/training)	Encompasses the ability to acknowledge and highlight existing gender differences, issues and inequalities and incorporate these into strategies and actions. Addressing and taking into account the gender dimension.	Rodna senzitivnost/osjetljivost
Gender stereotypes	Generic attitudes, opinions or roles applied to a particular gender and which function as unjustifiably fixed assumptions.	Rodni stereotipi
Gender studies	An academic, usually interdisciplinary approach to the analysis of women's situation and gender relations as well as the gender dimension of all other disciplines.	Rodne studije, studije roda
Honour crimes	Acts of violence, usually murder, committed by male family members against female family members who are perceived to	Zločini u ime časti

	have brought dishonor upon the family.	
Indirect discrimination	Occurs when a law, policy or programme does not appear to be discriminatory, but has a discriminatory effect when implemented. This can occur, for example, when women are disadvantaged compared to men with respect to the enjoyment of a particular opportunity or benefit due to pre-existing inequalities.	Posredna diskriminacija
Maternity protection	Maternity protection for employed women is an essential element in equality of opportunity. It seeks to enable women to combine their reproductive and productive roles successfully, and to prevent unequal treatment in employment due to women's reproductive role. The elements of maternity protection covered by the most recent standards are maternity leave (the mother's right to a period of rest in relation to childbirth); cash and medical benefits (the right to cash benefits during absence for maternity); protection of the health of mother and child during pregnancy, childbirth and breastfeeding; the mother's right to breastfeed a child after her return to work; and employment protection and non-discrimination (guaranteeing the woman employment security and the right to return to the same job or an equivalent one with the same pay). Convention No. 183 also broadened the scope of coverage to include women working in the informal economy and in atypical forms of dependent work. These women have often not received any legal protection, and it is their	Zaštita materinstva

	maternal health that is most at risk.	
Maternity leave	Maternity leave is the leave from work to which a woman is entitled for a continuous period before and after giving birth.	Porodiljsko odsustvo
Gender equality machinery	A gender equality machinery is an institutional governmental and, in some cases, parliamentary structure set up to promote women's advancement and to ensure the full enjoyment by women of their human rights. Its main function is to monitor and to ensure the implementation of the law, of the principle of non-discrimination and equality between women and men.	Mašinerija za rodnu ravnopravnost
Non-discrimination	Absence of discrimination; the practice or policy of refraining from discrimination.	Nediskriminacija
Parental leave	The individual right to leave for all male and female workers following the birth or adoption of a child, to enable them to take care of that child.	Roditeljsko odsustvo
Parity democracy	The concept of parity democracy is understood to mean full integration of women on an equal footing with men at all levels and in all areas of the workings of a democratic society, by means of multidisciplinary strategies.	Paritetna demokratija
Parity threshold	A minimum participation rate of 40% in the aim of achieving equality.	Prag pariteta
Paternity protection	Measures to enable men workers to fulfill their family responsibilities and reconcile their work and family life, including care for the sick or disabled	Zaštita očinstva

	children, that is paid non-transferable paternity leave and parental leave to take care of children.	
Paternity leave	Usually a fixed amount of leave for the father of a child which may be taken at the time of birth, or fixed amounts of time in any year or period of years which may be taken for reasons concerning the care responsibilities of a father for his child.	Odsustvo za oca
Peacekeeping operations	AN instrument developed by the UN as a way to help countries torn by conflict create the conditions for lasting peace. Today's peacekeepers undertake a wide variety of complex tasks, from helping to build sustainable institutions of governance, to human rights monitoring, to security sector reform, to the disarmament, demobilization and reintegration of former combatants.	Mirovne operacije
Perpetrator of violence	A person who commits an act of violence.	Počinitelj nasilja
Women peacekeepers	Women members of peacekeeping forces.	Pripadnice mirovnih snaga
Positive action = affirmative action = positive discrimination	Measures targeted at a particular group and intended to eliminate and prevent discrimination or to offset disadvantages arising from existing attitudes, behaviours and structures.	Pozitivna akcija
Reconciliation of private/professional life	The introduction of family and parental leave schemes, child and elderly care arrangements, and the development of a working environment structure and	Usklađivanje privatnog i profesionalnog života

	organisation which facilitates the combination of work and family /household responsibilities for women and men.	
Sex-disaggregated data, also gender-disaggregated data	For a gender analysis, all data should be separated by sex in order to allow differential impacts on men and women to be measured. Sex-disaggregated data is quantitative statistical information on differences and inequalities between women and men, as it might reveal, for example, quantitative differences between women and men in morbidity and mortality; differences between girls and boys in school attendance, retention and achievement; differences between men and women in access to and repayment of credit; or differences between men and women in voter registration, participation in elections and election to office.	Podaci razvrstani po polu
Sexual and reproductive health/rights	Women's sexual rights include the right to control their sexuality and the provision of sexual and reproductive health-related services. They include reproductive rights where the number and spacing of children can be chosen in a free, responsible and informed way. The right of any individual or couple to decide freely and responsibly the number, spacing and timing of their children and to have the information and means to do so, and the right to attain the	Seksualna i reproduktivna prava/zdravlje

	highest standard of sexual and reproductive health.	
Sex	The biological characteristics which distinguish human beings as female or male.	Pol
Sexual exploitation	Any abuse of position of vulnerability, differential power, or trust for sexual purposes; this includes profiting momentarily, socially, or politically from the sexual exploitation of another.	Seksualna eksploatacija
Sexism	Actions or attitudes that discriminate against people based solely on their gender.	
Time use survey	A measurement of the use of time by women and men, particularly in relation to paid and unpaid work, market and non-market activities, leisure and personal time.	Analiza korišćenja vremena
Temporary special measures	Aimed at accelerating <i>de facto</i> equality between men and women shall not be considered discriminatory, but shall in no way entail as a consequence the maintenance of unequal or separate standards; these measures shall be discontinued when the objectives of equality of opportunity and treatment have been achieved.	Privremene posebne mjere
Trafficking in human beings, trafficking in persons, human trafficking, trafficking	Defined in the Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children (Trafficking Protocol), supplementing the United Nations Convention Against Transnational Organized Crime, 2000: the recruitment, transportation, transfer, harbouring or receipt of persons, by means of the threat or use of force or other forms of	Trgovina ljudima

	coercion, of abduction, of fraud, of deception, of the abuse of power or of a position of vulnerability or of the giving or receiving of payments or benefits to achieve the consent of a person having control over another person, for the purpose of exploitation. Exploitation shall include, at a minimum, the exploitation of the prostitution of others or other forms of sexual exploitation, forced labour or services, slavery or practices similar to slavery, servitude or the removal of organs.	
Unpaid work	The ILO includes unpaid work carried out in the family and community, often alongside paid work, in its understanding of work. Largely as a result of the recommendations of the Beijing Platform for Action emerging from the Fourth World Conference on Women (1995), there are now international guidelines for estimating the value of unpaid work, which recognize that unpaid work, most of which is carried out by women, has an economic value. Estimating the value of unpaid work remains complex, however. Unpaid family workers, mostly women and children, make up a large proportion of the people working in the informal economy. Productive but unpaid work is often confused with household work. While estimation of the value of some kinds of unpaid work, for instance work carried	Neplaćeni rad

	out by family members contributing to a family enterprise, is included in national accounting in some countries, this is far less common with respect to unpaid care work in the family, which is largely invisible.	
Women's empowerment	Describes both the process and the outcome - women's empowerment means developing their ability to collectively and individually take control over their own lives, identify their needs, set their own agendas and demand support from their communities and the state to see that their interests are responded to. In most cases the empowerment of women requires transformation of the division of labour and of society.	Osnaživanje žena, omoćavanje žena⁷⁸
Zero tolerance to violence against women	Policy to raise the awareness, prevent and combat violence against women, advocated by both the UN and the EU.	Nulta tolerancija (prema nasilju nad ženama
Human rights of women, women's human rights	The rights of women and the girl child as an inalienable, integral and indivisible part of universal human rights and including the concept of reproductive rights.	Ženska ljudska prava

Crnogorsko-engleski glosar

Termin na crnogorskom jeziku	Objašnjenje na crnogorskom jeziku	Termin na engleskom jeziku
-------------------------------------	--	-----------------------------------

⁷⁸ Upotrijebljeno kao prevod termina (u paru sa *disempower- onemoćiti*) u Perović, S., *op.cit.*, str. 125.

Analiza vremena korišćenja	Mjerenje kako žene i muškarci koriste vrijeme, naročito kada je riječ o plaćenom i neplaćenom radu, tržišnim i netržišnim aktivnostima, vremenu za razonodu i lične potrebe .	Time use survey
Diskriminacija žena	Svako razlikovanje, isključivanje ili ograničavanje zasnovano na polu zbog kojeg se ženama, bez obzira na bračno stanje, otežava ili negira priznavanje, uživanje ili ostvarivanje ljudskih prava i sloboda, na osnovu ravnopravnosti žena i muškaraca, na političkom, obrazovnom, ekonomskom, socijalnom, kulturnom, građanskom ili bilo kom drugom polju.	Discrimination against women
Jednake mogućnosti	Obezbjeđivanje mogućnosti za puno i jednako učešće u svim aspektima političkog, društvenog, kulturnog i građanskog života. Odsustvo prepreka po osnovu pola za ekonomsko, političko i društveno učešće. Jednake mogućnosti podrazumijevaju nepostojanje ograničenja po osnovu pola za učešće muškaraca i žena u političkoj, ekonomskoj, društvenoj, kulturnoj i drugim oblastima društvenog života čime se obezbjeđuje ostvarivanje njihovih prava i sloboda. (Zakon o Rodnoj ravnopravnosti CG)	Equal opportunities
Mašinerija za rodnu ravnopravnost	Institucionalna vladina ili, u nekim slučajevima, parlamentarna struktura osnovana u cilju promovisanja unapređenja položaja žena i obezbjeđivanja	Gender equality machinery

	punog uživanja ljudskih prava za žene. Osnovna funkcija mu je praćenje i osiguranje sprovođenja zakona, principa nediskriminacije i jednakosti žena i muškaraca.	
Mirovne operacije	Instrument koji su ustanovile Ujedinjene nacije kao pomoć zemljama rastrzanim sukobima da uspostave uslove za trajni mir. Danas mirovne snage realizuju širok dijapazon složenih zadataka, od pomoći u izgradnji održivih institucija vlasti do praćenja stanja ljudskih prava, reforme sektora bezbjednosti, razoružanja, demobilizacije i reintegrisanja nekadašnjih boraca.	Peacekeeping operations
Napredovanje/unapređenje položaja žena	Koncept koji su pokrenule Ujedinjene nacije, komplementaran sa politikom jednakih mogućnosti i osnaživanjem žena, koja ima za cilj da promoviše jednaka prava muškaraca i žena, puno učešće žena i njihov doprinos društvu.	Advancement of women
Nasilje nad ženama	Svako djelo rodno zasnovanog nasilja koje za posljedicu ima ili može imati fizičku, seksualnu ili psihološku štetu ili patnju žena, kao i prijetnja takvim djelom, prisila ili proizvoljno uskraćivanje slobode, bilo u javnom ili privatnom životu, uključujući porodično nasilje, incest, silovanje i trgovinu ljudima.	Violence against women
Nasilje u porodici	Nasilje do kojeg dolazi u porodici ili porodičnoj zajednici, uključujući, između ostalog, fizičku i mentalnu agresiju, emotivnu i psihičko zlostavljanje,	Domestic violence = family violence

	silovanje i seksualno zlostavljanje, incest, silovanje bračnog druga, redovnog ili povremenog partnera i partnera u vanbračnoj zajednici, zločine u ime časti, sakaćenje ženskih genitalija i seksualno sakaćenje, i druge tradicionalne postupke štetne po žene, kao što su prisilni brakovi.	
Nediskriminacija	Odsustvo diskriminacije; praksa ili politika uzdržavanja od diskriminacije.	Non-discrimination
Neplaćeni rad	MOR u svoje shavatanje rada uključuje neplaćeni rad u porodici i zajednici, često uz plaćeni rad. Uglavnom kao rezultat preporuka Pekinške platforme za akciju koja je proistekla iz Četvrte svjetske konferencije o ženama (1995.), danas postoje međunarodne smjernice za procjenu vrijednosti neplaćenog rada, kojima se priznaje da neplaćeni rad, koji uglavnom obavljaju žene, ima ekonomsku vrijednost. Procjena vrijednosti neplaćenog rada ostaje, međutim, složena. Oni koji obavljaju neplaćeni rad u porodici, uglavnom žene i djeca, čine veliki dio onih koji rade u sivoj ekonomiji. Produktivan ali neplaćeni rad često se miješa sa radom po kući. Dok se procjena vrijednosti nekih vrsta neplaćenog rada, na primjer rada koji se obavljaju članovi porodice koji doprinose porodičnom preduzeću, u nekim zemljama se	Unpaid work

	računovodstveno evidentira, to je rjeđe slučaj kod neplaćenog staranja o porodici, koje velikim dijelom ostaje nevidljivo.	
Neposredna diskriminacija	Javlja se kada različito postupanje neposredno i eksplicitno počiva na razlici zasnovanoj isključivo na polu i karakteristikama muškaraca ili žena, koje se ne mogu objektivno opravdati.	Direct discrimination
Nulta tolerancija (prema nasilju nad ženama)	Politika podizanja nivoa svijesti, sprečavanja i borbe protiv nasilja nad ženama koju zastupaju UN i EU.	Zero tolerance (to violence against women)
Odsustvo za oca	Obično fiksno utvrđeno trajanje odsustva za oca djeteta koje se može iskoristiti u vrijeme rođenja, ili fiksno utvrđeno vrijeme tokom bilo koje godine ili perioda od više godina koji se može iskoristiti za potrebe koje se odnose na brigu oca o djetetu.	Paternity leave
Osnaživanje žena	Termin opisuje i proces i njegov rezultat – osnaživanje žena znači sposobnost žena da kolektivno i pojedinačno preuzmu kontrolu nad svojim životima, utvrde svoje potrebe, odrede svoje programe djelovanja i zahtijevaju podršku svojih zajednica i države kako bi se odgovorilo na njihove interese. U većini slučajeva osnaživanje žena zahtijeva transformaciju podjele rada i društva.	Women's empowerment
Paritetna demokratija	Koncept označava punu integraciju žena na jednakoj osnovi sa muškarcima u sve nivoe i sve oblasti sistema demokratskog društva pomoću multidisciplinarnih strategija.	Parity democracy

Pauza u karijeri	Važan mehanizam kojim se omogućava usklađivanje rada i porodičnog/privatnog života. Može se odnositi na porodijsko odsustvo, pomoć zaposlenima sa porodičnim obavezama (u obliku plaćene edukacije ili stručnog osposobljavanja itd.) ili na oblike ličnog ili profesionalnog usavršavanja (volonterski rad, putovanje itd.).	Career break
Počinitelj nasilja	Osoba koja izvrši čin nasilja.	Perpetrator of violence
Posredna diskriminacija	Do nje dolazi kada se neki zakon, politika ili program ne čini diskriminatornim, ali ima diskriminatorno dejstvo prilikom sprovođenja. To se može desiti, na primjer, kada se žene, zbog prethodno postojećih nejednakosti, nađu u nepovoljnijem položaju u odnosu na muškarce u pogledu ostvarivanja određene mogućnosti ili koristi. Posredna diskriminacija postoji kad propis, drugi akt, kriterijum ili radnja, u istim ili sličnim okolnostima, dovodi u nepovoljniji položaj lice jednog pola u odnosu na lice drugog pola. (Zakon o rodnoj ravnopravnosti CG)	Indirect discrimination
Podaci razvrstani po polu	Za rodnu analizu je neophodno da svi podaci budu razdvojeni po polu, kako bi se omogućilo mjerenje različitog uticaja na muškarce i žene. Podaci razvrstani po polu su kvantitativni statistički podaci o razlikama i nejednakostima između žena i muškaraca, pošto mogu, na primjer, pokazati kvantitativne	Sex-disaggregated data, gender-disaggregated data

	razlike između žena i muškaraca u stopi obolijevanja i smrtnosti, razlike između djevojčica i dječaka u pohađanju nastave, zadržavanju u školskom sistemu i postignućima, razlike između muškaraca i žena u pristupu i otplati kredita, ili razlike između muškaraca i žena u biračkom spisku, učešću u izborima i biranju za obavljanje funkcija.	
Porodiljsko odsustvo	Odsustvo sa posla na koje žena ima pravo u kontinuitetu prije i poslije porođaja.	Maternity leave
Pozitivna akcija, afirmativna akcija, pozitivna diskriminacija	Mjere usmjerene na određenu grupu, namijenjene eliminisanju i sprečavanju diskriminacije ili potiranju nepovoljnosti koje prositiču iz postojećih stavova, ponašanja i struktura.	Positive action = affirmative action = positive discrimination
Prag pariteta	Minimalna stopa zastupljenosti polova od 40% u cilju postizanja ravnopravnosti.	Parity threshold
Prekid u karijeri	Javlja se u tekstu kao sinonim za <i>career break</i> , s tim što se prvenstveno odnosi na pauzu zbog podizanja djeteta, brige o djetetu ili dugotrajne bolesti.	Career interruption
Pripadnice mirovnih snaga	Pripadnice mirovnih snaga.	Women peacekeepers
Prisilni brak	Oblik nasilja nad ženama/djevojčicama gdje se prisiljavaju na sklapanje braka bez potpunog i slobodnog pristanka.	Forced marriage
Privremene posebne mjere	Kako bi se ubrzalo postizanje <i>de facto</i> ravnopravnosti žena i muškaraca, ove mjere se ne smatraju diskriminatornim, već ni na koji način nemaju za posljedicu održavanje nejednakih ili zasebnih standarda; primjena ovih mjera	Temporary special measures

	prestaje kada se postignu ciljevi jednakih mogućnosti i jednakog tretmana.	
Rano sklapanje braka	Oblik nasilja nad ženama/djevojčicama gdje se prisiljavaju da sklope brak vrlo mlade, ranije nego što je propisano zakonima date države. Takođe: <i>child marriage</i> .	Early marriage
Raseljene žene (interno raseljene žene)	Raseljena lica su lica koja su pobjegla ili istjerana iz svojih zajednica nedgdje durgdje unutar države čiji su državljani. Prema UNHCR-u, više od 75% raseljenih lica su žene i njihova djeca, koji su jednako izloženi fizičkom i seksualnom nasilju u toku bijega kao i po dolasku u zemlju azila.	Displaced women (internally displaced women)
Rod	Koncept koji se odnosi na društvene razlike između žena i muškaraca koje su naučene, mijenjaju se vremenom i imaju više varijacija u sklopu jedne kulture i između različitih kultura.	Gender
Rodna analiza	Pruža informacije kojima se utvrđuje značaj roda i njegove povezanosti sa rasom, etnicitetom, kulturom, klasom, starošću, invaliditetom i/ili nekim drugim statusom u shvatanju različitih obrazaca uključivanja, ponašanja i aktivnosti koje posjeduju žene i muškarci u ekonomskoj, društvenoj i pravnoj sferi.	Gender-based analysis
Rodna ravnopravnost	Jednaka vidljivost, osnaživanje i učešće oba pola u svim sferama javnog i privatnog života. Rodna ravnopravnost je suprotnost rodnoj nejednakosti, a ne rodnim razlikama, i ima za cilj da	Gender equality

	unaprijedi puno učešće žena i muškaraca u društvu. Podrazumijeva prihvatanje i jednako vrednovanje razlika između žena i muškaraca i različitih uloga koje oni igraju u društvu. Koncept koji znači da su sva ljudska bića slobodna da razvijaju svoje lične sposobnosti i donose odluke bez ograničenja koja proističu iz strogih rodni uloga, te da različito ponašanje, težnje i potrebe žena i muškaraca jednako uzimaju u obzir, vrednuju i podstiču.	
Rodna osviješćenost	Shvatanje da postoje društveno uslovljene razlike između žena i muškaraca koje se zasnivaju na naučenom ponašanju, koje utiču na njihovu sposobnost da ostvare pristup i upravljaju resursima. Takvu svijest je potrebno primijeniti kroz rodnu analizu u projektima, programima i politikama.	Gender awareness
Rodna ravnoteža	Odnosi se na jednaku zastupljenost i učešće žena.	Gender balance
Rodna senzitivnost/osjetljivost	Obuhvata sposobnost da se uvide i istaknu postojeće rodne razlike, pitanja i nejednakosti i da se uključe u strategije i kacije. Bavljenje rodnom dimenzijom i njeno uzimanje u obzir.	Gender sensitivity <i>(gender-sensitive education/health care services/training)</i>
Rodne studije, studije roda	Akademski, obično interdisciplinarni pristup analiziranju položaja žena i rodni odnosa kao i rodne dimenzije u svim drugim disciplinama.	Gender studies
Rodne uloge	Naučeno ponašanje u određenom	Gender roles

	društvu/zajednici ili drugoj posebnoj grupi, koje uslovljava koje se aktivnosti, zadaci i odgovornosti smatraju muškim i ženskim. Na rodne uloge utiču starost, klasa, rasa, etničko porijeklo, religija i geografsko, ekonomsko i političko okruženje. Promjene u rodnim ulogama često se javljaju kao reakcija na promjene u ekonomskim, prirodnim ili političkim prilikama, uključujući tu razvojne napore. I muškarci i žene imaju višestruke uloge u društvu, pri čemu žene moraju svoje uloge obavljati istovremeno i balansirati raznorodne zahtjeve za posvećivanjem vremena (trostruko opterećenje).	
Rodni aspekt, rodna perspektiva	Rodni aspekt je dimenzija ili komponenta nekog pitanja koja se konkretno bavi rodom i uzima to u obzir. Rodna perspektiva je shvatanje kako se rodom može baviti ili se rod može dovesti u vezu sa određenim pitanjem, i primjena tog shvatanja u izradi, planiranju, sprovođenju i evaluaciji politika i programa. To je shvatanje da bi probleme i rješenja trebalo ispitivati imajući na umu osjetljivost za posljedice po rodove.	Gender aspect vs. gender perspective
Rodni jaz, jaz između rodova	Jaz između žena i muškaraca u bilo kojoj oblasti, u smislu nivoa učešća, pristupa, prava, nadoknade ili koristi.	Gender gap

Rodni stereotipi	Generički stavovi, mišljenja ili uloge koji se dovode u vezu sa pojedinačnim rodom i funkcionišu kao uvriježene pretpostavke koje nemaju opravdanja.	Gender stereotypes
Roditeljsko odsustvo	Individualno pravo svih zaposlenih žena i muškaraca na odsustvo po rođenju ili usvojenju djeteta, kako bi im se omogućilo da se brinu o djetetu.	Parental leave
Rodno budžetiranje	Primjena uključivanja rodne perspektive u proces budžetiranja, označava rodno zasnovanu procjenu budžeta, uključivanje rodne perspektive na svim nivoima procesa budžetiranja i restrukturiranja prihoda i izdataka kako bi se unaprijedila rodna ravnopravnost.	Gender budgeting
Sakaćenje ženskih genitalija	Obuhvata sve postupke koji uključuju djelimično ili potpuno odstranjivanje spoljnih ženskih genitalija, druge povrede ženskih genitalnih organa iz razloga koji nijesu medicinske prirode. Međunarodno je priznato kao kršenje ljudskih prava djevojčica i žena. Skoro uvijek se izvodi nad maloljetnicama i predstavlja kršenje prava djeteta. Ovim postupkom se krši i pravo osobe na zdravlje, sigurnost i fizički integritet, pravo na život bez mučenja i okrutnog, nehumanog ili ponižavajućeg postupanja, te prava na život kada usljed ovog postupka uslijedi smrt.	Female genital mutilation
Seksizam	Postupci ili stavovi kojima se osobe diskriminišu isključivo na osnovu roda.	Sexism

Seksualna eksploatacija	Svaka zloropotreba ugroženog položaja, razlike u moći, ili povjerenja u seksualne svrhe, u šta spada trenutno, socijalno ili političko ostvarivanje koristi od seksualne eksploatacije druge osobe.	Sexual exploitation
Seksualna i reproduktivna prava	U ženska seksualna prava spade pravo na upravljanje sopstvenom seksualnošću i pružanje usluga koje se tiču seksualnog i reproduktivnog zdravlja. Tu spadaju reproduktivna prava na slobodno, odgovorno i informacijama potkrijepljeno odlučivanje o broju djece i intervalima između rađanja. Pravo svakog pojedinca ili para na slobodno i odgovorno odlučivanje o broju djece, razmaku između rađanja i vremenu rađanja djece i pravo na posjedovanje informacija i sredstava za to, i pravo na najviši standard seksualnog i reproduktivnog zdravlja.	Sexual and reproductive health/rights
Trgovina ljudima	Definisano u Protokolu za prevenciju, suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudima, naročito ženama i djecom uz Konvenciju UN protiv transnacionalnog organizovanog kriminala iz 2000. godine: vrbovanje, prevoženje, prebacivanje, skrivanje i primanje lica, putem prijetnje silom ili upotrebom sile ili drugih oblika prisile, otmice, prevare, obmane, zloropotrebe ovlašćenja ili teškog položaja ili davanja ili primanja novca ili koristi da bi se dobio pristanak lica koje ima kontrolu nad drugim licem, u cilju	Trafficking in human beings, also trafficking in persons, human trafficking, trafficking

	eksploatacije.	
Uključivanje rodne perspektive u (javne) politike i programe	(Re)organizacija, unapređenje, razvijanje i evaluacija procesa izrade politike, tako da akteri koji obično učestvuju u kreiranju politika uključe perspektivu rodne ravnopravnosti u sve politike na svima nivoima i u svim fazama. Sistem uključivanje situacija, prioriteta i potreba žena i muškaraca u sve politike i u cilju promovisanja ravnopravnosti žena i muškaraca i mobilisanja svih opštih politika i mjera konkretno u svrhu postizanja ravnopravnosti putem aktivnog i otvorenog uzimanja u obzir, u fazi planiranja, njihovih efekata na položaj žena i muškaraca u sprovođenju, praćenju i evaluaciji.	Gender mainstreaming
Uravnoteženo učešće (rodova)	Podjela moći i mjesta u odlučivanju (zastupljenost pojedinačnih polova od 40-60 odsto) između muškaraca i žena u svim sferama života, koja čini važan uslov za jednakost.	Balanced participation/gender-balanced participation
Usklađivanje privatnog i profesionalnog života	Uvođenje programa porodičnog i roditeljskog odsustva, načina za organizovanje brige o djeci i starima, i kreiranja strukture i organizacije radnog okruženja koja podstiče kombinovanje rada i odgovornosti u porodici/domaćinstvu za žene i muškarce.	Reconciliation of private/professional life
Zaštita materinstva	Suštinski element za jednake mogućnosti za zaposlene žene, kojim se teži da se omogući ženama da uspješno kombinuju svoju reproduktivnu i produktivnu	Maternity protection

	ulogu i spriječe da zbog ženske reproduktivne uloge dođe do nejednakog tretmana u zapošljavanju. Elementi zaštite materinstva obuhvaćeni najnovijim standardima su: porodiljsko odsustvo; novčana i medicinska pomoć; zaštita zdravlja majke i djeteta za vrijeme trudnoće, porođaja i dojenja, pravo majke da doji dijete po povratku na posao, zaštita zaposlenja i nediskriminacija. Konvencija MOR br. 183 proširen je opseg zaštite kako bi se uključile žene zaposlene u svojoj ekonomiji i u atipičnim oblicima staranja o zavisnim licima, koje najčešće ne dobijaju bilo kakvu pravnu zaštitu i njihovo zdravlje u materinstvu je najugroženije.	
Zaštita očinstva	Mjere kojima se zaposlenim muškarcima omogućava ispunjavanje porodičnih obaveza i usklađivanje radnih i porodičnih odgovornosti, uključujući brigu i pomoć bolesnoj ili invalidnoj djeci; obuhvata plaćeno neprenosivo odsustvo prilikom rođenja djeteta i roditeljsko odsustvo u cilju staranja o djeci.	Paternity protection
Zločini u ime časti	Činovi nasilja, obično ubistvo, koje muški članovi porodice čine nad ženama iz porodice za koje se smatra da su osramotile porodicu.	Honour crimes
Ženska ljudska prava	Prava žena i djevojčica kao neotuđivi, sastavni i nedjeljivi dio opštih ljudskih prava, gdje je uključen i koncept reproduktivnih prava.	Human rights of women, women's human rights

Izvori :

International Labor Organization (ILO) –ABC of women workers’ rights and women workers’ rights and gender equality

Mediterranean Institute of Gender Studies- Glossary

Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD), DAC Source Book on Concepts and

Approaches Linked to Gender Equality

United Nations Development Programme (UNDP) Gender Mainstreaming Learning and Information pack

United Nations International Research and Training Institute for the Advancement of Women (INSTRAW)-Glossary

United Nations Education, Scientific and Cultural Office (UNESCO), Gender mainstreaming framework and glossary

World Health Organization (WHO)- Glossary on Gender and Reproductive Rights

6. Dodatak – izvorni tekst dokumenta⁷⁹

Recommendation CM/Rec(2007)17 of the Committee of Ministers to member states on gender equality standards and mechanisms

(Adopted by the Committee of Ministers on 21 November 2007 at the 1011th meeting of the Ministers' Deputies)

The Committee of Ministers, under the terms of Article 15.b of the Statute of the Council of Europe,

Bearing in mind that the enjoyment of the rights set forth in the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (ECHR) and its protocols, as well as the rights set forth in the revised European Social Charter, must be secured without discrimination on any ground such as sex, and that Protocol No. 12 to the ECHR guarantees the enjoyment of any right set forth by law without discrimination on any ground such as sex, and considering other specific instruments such as the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings;

Recalling its declaration on equality of women and men, adopted on 16 November 1988, reaffirms that equality of women and men is a principle of human rights, and a sine qua non of democracy and an imperative of social justice;

Recalling that the declaration on equality between women and men as a fundamental criterion of democracy, adopted at the 4th European Ministerial Conference on Equality between Women and Men (Istanbul, 13-14 November 1997), states that the achievement of equality between women and men is an integral part of the process leading to a genuine democracy, that as a prerequisite the participation of all members of society, women and men, in all walks of life, has to be fully secured, and that democracy must become gender aware and gender sensitive;

⁷⁹ Tekst na engleskom jeziku preuzet sa stranice Savjeta Evrope:
<https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?id=1215219&Site=CM>.

Recalling that the resolution on achieving gender equality: a challenge for human rights and a prerequisite for economic development, adopted at the 6th European Ministerial Conference on Equality between Women and Men (Stockholm, 8-9 June 2006), states that one of the main goals of any democratic society must be to achieve *de facto* gender equality and that there can be no sustainable economic development without the full participation of women, and bearing in mind that the appendix to this resolution draws up strategies for achieving gender equality in all spheres of society;

Bearing in mind the Declaration and the Action Plan, adopted at the Third Summit of Heads of State and Government of the Council of Europe (Warsaw, 16-17 May 2005), in which the member states declare that equal participation of both women and men is a crucial element of democracy, and therefore confirm their commitment to achieving real equality between women and men;

Recalling all the relevant recommendations of the Committee of Ministers to member states of the Council of Europe and in particular the following: Recommendation No. R (84) 17 on equality between women and men in the media; Recommendation No. R (85) 2 on legal protection against sex discrimination; Recommendation No. R (85) 4 on violence in the family; Recommendation No. R (90) 4 on the elimination of sexism from language; Recommendation No. R (96) 5 on reconciling work and family life; Recommendation No. R (98) 14 on gender mainstreaming; Recommendation No. R (2000) 11 on action against trafficking in human beings for the purpose of sexual exploitation; Recommendation Rec(2002)5 on the protection of women against violence; and Recommendation Rec(2003)3 on balanced participation of women and men in political and public decision making;

Bearing in mind that the Universal Declaration of Human Rights (UDHR) proclaims that all human beings are born free and equal in dignity and rights and that everyone is entitled to all the rights and freedoms set out therein, without distinction of any kind, including distinction based on sex;

Bearing in mind that the States Parties to the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (ICESCR) and the International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR)

have the obligation to ensure the equal right of women and men to the enjoyment of all economic, social, cultural, civil and political rights set forth in these covenants, and considering also some specific instruments such as the relevant International Labour Organisation (ILO) conventions;

Bearing in mind that the States Parties to the Convention on the Elimination of all Forms of Discrimination against Women (CEDAW) condemn discrimination against women in all forms, and agree to pursue by all appropriate means and without delay a policy of eliminating discrimination against women and of achieving substantive gender equality;

Bearing in mind that the Beijing Declaration and Platform for Action adopted at the United Nations 4th World Conference on Women reaffirm that the human rights of women and the girl child are an inalienable, integral and indivisible part of universal human rights, and that the advancement of women and the achievement of equality between women and men are a matter of human rights and a condition for social justice and should not be seen in isolation as a women's issue; recalling that the aim of the Beijing Platform for Action is to promote and protect the full enjoyment of all human rights and fundamental freedoms of all women throughout their lives, and that to this end, 12 critical areas of concern have been identified and strategic action to be taken in these areas has been set up;

Recalling that in the report of the Ad Hoc Committee of the whole of the 23rd special session of the United Nations General Assembly (Beijing +5 political declaration and outcome document), as well as in the political declaration from the 49th session of the United Nations Commission on the Status of Women in March 2005 (Beijing +10), progress was reviewed and appraised and obstacles and current challenges identified in the implementation of the Platform for Action: it was recognised that the goals and commitments made in the Platform for Action have not been fully implemented and achieved, and it was agreed upon that further actions and initiatives should be taken to overcome obstacles and to achieve the full and accelerated implementation of the Platform for Action at all levels and in all areas;

Bearing in mind the United Nations Millennium Development Goals, adopted at the Millennium Summit in 2000, which consider gender equality as a fundamental and cross-cutting goal, and

also as a prerequisite for the achievement of all the other goals, and the resolution adopted by the United Nations General Assembly on the 2005 World Summit Outcome, which followed up the outcome of the Millennium Summit, in which it is reaffirmed that gender equality and the promotion and protection of the full enjoyment of all human rights and fundamental freedoms for all are essential to advancing development, peace and security, and that progress for women is progress for all;

Recalling the gender-specific provisions of the Treaty establishing the European Community (EC Treaty) introduced by the Amsterdam Treaty, as well as the relevant regulations, directives, decisions, recommendations and resolutions in this field;

Considering that, although the principle of gender equality has been widely accepted and that measures have been taken in most countries, a gap still persists between principles and practice, between *de jure* equality and *de facto* equality;

Considering also that, in order to bridge that gap, it is time not only to set standards but to ensure their implementation, conducive to an effective achievement of substantive gender equality, including the regular monitoring and assessment of such processes;

Considering, on the other hand, the specific nature of discrimination against women, as having a structural and horizontal character, that pervades all cultures and communities, as well as all sectors, levels and areas, throughout life, and the need to address such discrimination in a systematic and comprehensive way, in order to achieve full and substantive gender equality;

Considering, in this regard, that governments should encourage the respect and full implementation of the principle of gender equality also by independent bodies (private persons or enterprises, media organisations, autonomous academic institutions, etc.), and promote proactive measures for gender equality and the creation of a general climate that may be conducive to that aim,

Recommends that the governments of member states take or reinforce necessary measures to implement gender equality in practice, taking fully into account the following principles and standards:

A. General standards

1. Gender equality as a principle of human rights and a government responsibility

1. Gender equality is a principle of human rights and women's human rights are an inalienable, integral and indivisible part of universal human rights. Gender equality is also a requirement for the achievement of social justice and a *sine qua non* of democracy.

2. Acceptance of these principles implies not only the elimination of all forms of discrimination, legal or otherwise, on the basis of sex, but also the fulfilment of a number of other requirements that must be seen as qualitative indicators of political will to achieve substantive gender equality or *de facto* equality.

3. Elements indicating states' political will and commitment to gender equality in this regard include the following:

i. that gender equality policies be devised and included in the overall framework of human rights protection and promotion, even if specific programmes and responsible institutions are required in particular areas;

ii. that no cultural tradition or social custom that negatively affects, in particular, women's and girls' full enjoyment of human rights or their human dignity be accepted or tolerated. The measures taken to eradicate these traditions or customs shall be complemented by appropriate measures aimed to meet the specific needs of the women concerned;

iii. that no social, economic or political circumstance be invoked to deny or not fulfil gender equality requirements or the enjoyment by women of their human rights;

iv. that the global nature and horizontal character of gender equality objectives be acknowledged and pursued through comprehensive action plans and programmes that encompass different areas and different levels of governance and that must be closely monitored and evaluated;

v. that adequate human and financial resources be allocated to programmes, projects and initiatives for the achievement of gender equality and women's empowerment and that gender

budgeting be used in all programmes in all areas, as a necessary tool to guarantee that the principle of gender equality is respected in the distribution and allocation of resources;

vi. that sex-disaggregated data and statistics in all areas and regarding all policies and programmes be regularly gathered and analysed, as indispensable tools to monitor progress on the way to achieving substantive gender equality.

2. Gender equality as a concern and responsibility of society as a whole

4. Gender equality is not a women's issue but one that concerns men as well and affects society as a whole. Besides being a requirement of democracy and social justice, gender equality is also a public good, providing social, political and economic benefits to the individuals in society and to society as a whole.

5. Even if governments hold primary responsibility and are particularly accountable in the promotion of gender equality and women's empowerment, all other social actors, public and private, and all sectors of cultural, economic, social and political life are also responsible and must be involved in the pursuit and achievement of gender equality, as a common responsibility, and in the process of social and cultural change that it requires.

6. Elements indicating states' political will and commitment to gender equality in this regard include the following:

i. regular assessment of the relative percentages of women and men in leading bodies at all levels of the organisation and functioning of society, including leading bodies of political and administrative institutions and of civil society organisations (political parties, social partners, youth organisations, academic institutions, private sector organisations, etc.);

ii. existence of mandatory/voluntary gender equality plans in political and administrative institutions and in civil society organisations, including private sector organisations, and the adoption of norms/guidelines to achieve balanced participation of women and men in their leading bodies, including targets and timeframes of implementation;

iii. existence of and support to research and policy-related analytical studies on women's participation at the different levels of these institutions and organisations, including at decision-making level, on obstacles/barriers which prevent women's access to decision-making and on effective strategies to promote that participation.

3. Commitment, transparency and accountability in the achievement of gender equality

7. Because gender equality is a requirement of democracy and of human rights, governments of member states have a clear and pressing obligation to eliminate discrimination and achieve gender equality. Commitment and transparency in the adoption, implementation and evaluation of their gender equality policies are requirements that governments must follow; they must also be accountable in regard to the results of these policies.

8. Elements indicating states' political will and commitment to gender equality in this regard include the following:

i. clear identification and acknowledgement of problems and shortcomings that, in spite of equality norms and past efforts, persist in regard to the situation of women and the achievement of gender equality;

ii. establishment of targets and time frames for the effective implementation of gender equality plans and programmes in all relevant public policy areas;

iii. adoption and use of clear indicators, both quantitative and qualitative, to evaluate results and progress achieved;

iv. creation or reinforcement of monitoring mechanisms, both at central and decentralised level, to pursue the process of establishment of gender equality;

v. regular reporting to parliament on progress achieved and obstacles encountered;

vi. regular evaluation of progress at all levels of implementation of gender equality policies;

vii. establishment of formal co-operation structures and mechanisms and other links with civil society organisations working for the promotion of human rights and gender equality;

viii. establishment of regular communication channels with media organisations to ensure a frequent flow of information on gender equality issues and on programmes and progress in this area;

ix. adoption of methodologies for the implementation of the gender mainstreaming strategy, including gender budgeting, gender-based analysis/gender impact assessment, cross-checking where necessary gender- or sex-related data with statistics on socio-economic or other relevant personal circumstances.

4. Ratification of relevant treaties and implementation of all relevant international legal instruments

9. International legal instruments on human rights in general and on women's and girls' full enjoyment of human rights in particular are a fundamental and authoritative basis and a framework for national policies to eliminate discrimination on the grounds of sex and promote gender equality. Their ratification is a first decisive step towards these objectives and their full implementation must be ensured and constantly monitored and evaluated.

10. Fundamental international instruments in this regard can be of a general nature, like the ICESCR and the ICCPR, where Article 3 recognises that women and men are equally entitled to the rights set forth in the covenants; the ECHR and the revised European Social Charter which have similar provisions in Article 14 and Article E respectively; Protocol No. 12 to the ECHR, which follows the same principle but extends this protection to any right set forth by law; or the revised European Social Charter which, in Article 20, provides for an express ban on discrimination on the grounds of sex in matters of employment and occupation.

11. Other instruments, instead of having a core and cross-cutting provision, integrate the principle of non-discrimination on the grounds of sex/gender equality in a systematic manner throughout the text, as it is the case of the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings.

12. Finally, other instruments like the CEDAW, although comprehensive in scope, address specifically the matter of discrimination against women and the achievement of substantive gender equality in a variety of sectorial areas on the basis of cross-cutting provisions, such as those contained in Articles 1 to 5 of the CEDAW.

13. Elements indicating states' political will and commitment to gender equality in this regard include the following:

i. ratification without reservations of all relevant instruments addressing matters related to the elimination of all forms of discrimination against women or based on sex and to the achievement of gender equality and speedy withdrawal of reservations where they have been formulated;

ii. fulfilment without delay, where necessary, of the relevant internal procedures for the implementation of the provisions of the international legal instruments, including the adoption of the necessary national regulations and measures;

iii. regular monitoring and evaluation at national level of the implementation of international obligations;

iv. timely fulfilment of reporting obligations on the implementation of international legal instruments.

5. Adoption and effective enforcement of gender equality legislation and integration of a gender perspective in legislation in all areas

14. National gender equality legislation is a necessary basis for effective policy measures to promote gender equality and eliminate discrimination on the grounds of sex, as well as a basic tool for raising awareness on gender equality. Governments should give priority to the development, adoption and enforcement of effective national gender equality legislation, and to the integration of a gender perspective into all areas of governance, both in laws and policies.

15. Elements indicating states' political will and commitment to gender equality in this regard include the following:

- i. inclusion of the principle of non-discrimination on the grounds of sex and of the principle of equality of women and men in national constitutions or in other fundamental laws;
- ii. adoption/existence of legislation prohibiting sex-based discrimination in all aspects of life and all areas of society, and ensuring *de jure* gender equality, including effective sanctions in cases of violation of the law;
- iii. adoption/existence of legislation allowing the use of positive action/temporary special measures to overcome the effects of structural and historic discrimination and to accelerate the achievement of *de facto* equality;
- iv. adoption/existence of mechanisms for regular and systematic scrutiny of all internal laws in order to guarantee that no direct or indirect sex-based discriminatory provisions are adopted or maintained in the existing legislation;
- v. establishment/existence of specialised institutional mechanisms for the enforcement of gender equality legislation;
- vi. establishment/existence of specialised institutional mechanisms entrusted with the task of receiving complaints from individuals and groups on alleged violations of gender equality provisions. The submission of a complaint to such a mechanism and the subsequent opinion it may result in must not preclude further consideration by the courts;
- vii. adoption/existence and implementation of guidelines on the inclusion of a gender perspective in the drafting of legislation and in the designing of policies in all areas.

6. Elimination of sexism from language and promotion of language that reflects the principle of gender equality

16. Language has a fundamental role in forming an individual's social identity and interacts with social attitudes and culture. The use of language in which the presence, equal status and roles of women and men in society are reflected equally and treated with the same value and dignity is both an essential aspect of gender equality and an approach to achieving substantive equality.

17. Actions of member states must be targeted at the promotion of the use of non-sexist language in all sectors, particularly in the public sector and at all levels and in all forms of education and in media.

18. Elements indicating states' political will and commitment to gender equality in this regard include the following:

i. adoption/existence and implementation of norms imposing an obligation on the public sector to use non-sexist language in official documents, particularly in legal texts, policy papers, programmes, forms and questionnaires;

ii. existence of a clear mandate of gender equality institutions and other relevant institutions to monitor the implementation of the principle of the use of non-sexist language;

iii. existence/promotion of gender-based research into language used particularly in the information sector, including media, and in education;

iv. existence of initiatives to encourage the elimination of discriminatory expressions, which describe women and men in terms of their physical appearance or of the qualities and gender roles attributed to their sex.

B. Standards in specific areas

19. Achievement of substantive gender equality requires the adoption, without delay, of proactive policies to guarantee the implementation of existing legal provisions and norms in specific areas of civil, political, economic, social and cultural life.

20. Progressive realisation of the objective of gender equality, both *de jure* and *de facto*, must be regularly monitored and assessed. This involves a process that requires the creation and use of tools and instruments, including quantitative and qualitative indicators, to evaluate change and measure progress in achieving the required standards in all spheres of public and private life.

21. It is important to note the fact that measures and policies in different specific areas are complementary to each other, often cutting across various sectorial areas and must therefore be

implemented simultaneously. For instance, measures in the field of education and training, including vocational and technical training, influence the situation of women and men in the labour market and their opportunities in social and political life. Similarly, measures aiming at a more qualified integration in the labour market have a decisive impact in social protection entitlement. In the same vein, measures aiming at balanced participation of women and men in political and public life are instrumental for a more democratic society and responsive and accountable governance.

1. Private and family life

22. Women and men are equal in dignity and rights in all spheres, including private and family life. Social significance of maternity and paternity and the role of both parents in the upbringing of children must be taken into consideration to ensure that both women's and men's human rights are fully and equally respected. The government should promote the equal sharing of tasks in regard to family responsibilities, and ensure that these family responsibilities are not a basis for discrimination.

23. Elements indicating states' political will and commitment to gender equality in this regard include the following:

i. ratification and full implementation of relevant international treaties, taking particularly into account Articles 9, 15 and 16 of the CEDAW, together with General Recommendation No. 21 on equality in marriage and family relations adopted by the Committee on the Elimination of Discrimination against Women, Article 10 of the ICESCR, Article 23 of the ICCPR, Articles 8 and 12 of the ECHR, Article 5 of Protocol No. 7 to the ECHR, and Articles 16, 20 and 27 of the revised European Social Charter;

ii. full implementation of relevant international non-binding legal instruments, in particular Article 16 of the UDHR;

iii. adoption/existence and enforcement of legal provisions securing women and men equal rights and responsibilities in regard to marriage, family life and dissolution of marriage, and an equal

right to choose one's own family name, as well as one's own professional occupation, in accordance with relevant international instruments ratified by the member states;

iv. adoption/existence and enforcement of legal provisions securing women and men equal social and economic rights and responsibilities during marriage and cohabitation, and also in case of divorce and separation, including provisions stating that paid and non-paid contributions – such as child care and household maintenance, or work in family business – must both be considered as valuable contributions to the household;

v. adoption/existence and enforcement of legal provisions against forced and early marriages, ensuring free and full consent and establishing the adult age of 18 years as a minimum age for marriage for both women and men, and of measures that protect, assist and support girls/women and boys/men who have been forced into such marriages or been threatened with the possibility of such a marriage, as well as awareness-raising measures, including dialogue with ethnic and religious communities and their leaders, educational institutions, health-care institutions, etc. In cases where exceptions to the age of marriage are justified, the principle of gender equality must be fully respected;

vi. adoption/existence and implementation of measures to ensure that the right to decide freely and responsibly on the number and spacing of children is fully guaranteed to women and men on the basis of equality;

vii. adoption/existence and enforcement of provisions that secure women and men the same parental rights and responsibilities, irrespective of marital status, including provisions on economic maintenance for children, parental responsibilities and contact with children in cases of separation;

viii. adoption/existence and enforcement of equal provisions for women and men on the personal right to acquire, change or retain nationality, as well as to transmit it to children, including norms that do not automatically change spouses' nationality, render her/him stateless, or force one spouse to adopt the nationality of the other;

ix. adoption/existence and enforcement of equal provisions for women and men on legal capacity in civil matters irrespective of marital status, for example ownership, ability to conclude contracts, administer property and heritage, as well as equal treatment at all stages of procedure in courts and tribunals;

x. existence of regular time-use surveys indicating women's and men's average use of time, particularly on child care or care of dependants, household maintenance and other family tasks;

xi. existence and regular implementation of measures, such as awareness-raising campaigns, aiming at eliminating gender stereotypes of girls' and boys', women's and men's roles in family life, and at overcoming traditional social and cultural barriers that prevent girls and boys, women and men from enjoying their rights equally.

2. Education, science and culture

24. Educational choices and achievements influence women's and men's professional career and the well-being of their individual and family life, as well as their life in society. Governments have the obligation to promote access to education as a right for girls as well as boys, women as well as men, on an equal basis, at all levels of education, lifelong learning, science, research and culture.

25. Equal opportunities in regard to education, science and culture are essential for better human and economic development and are a driving force for social change. On the other hand, equal access of women to high level qualifications is not only a basic right, but it is also instrumental for a more balanced society and for the achievement of gender equality.

26. Elements indicating states' political will and commitment to gender equality in this regard include the following:

i. ratification and full implementation of relevant international treaties, taking particularly into account Article 10 of the CEDAW, Article 13 to 15 of the ICESCR, Article 2 of the Protocol No. 12 to the ECHR, and Articles 10, 17 and 20 of the revised European Social Charter;

- ii. full implementation of relevant international non-binding legal instruments, in particular Articles 26 and 27 of the UDHR, as well as of strategic objectives and actions contained in Chapter IV of the Beijing Platform for Action, in particular Section B (education and training of women);
- iii. explicit inclusion of the principle of gender equality in national framework legislation on education and of a gender perspective in all education policies;
- iv. inclusion of a gender equality perspective, in the framework of human rights, in teachers' initial training, retraining and in-service training programmes;
- v. inclusion of a gender perspective in policies and plans for developing and implementing new information and communication technologies (ICTs), including measures to increase women's capacity-building in regard to ICTs;
- vi. regular monitoring of educational curricula, subject contents, education standards, teaching and learning resources, and classroom and school organisation, in order to eliminate gender stereotypes at all levels of the educational system;
- vii. implementation of positive actions/temporary special measures to ensure that girls and boys have equal access to education and vocational training in those fields where there is traditionally an over-representation of one of the sexes, as well as to ensure equal development of personal skills which stereotyped views of sex roles have tended to associate with one of the sexes, such as self-esteem, teamwork, talking to an audience or peaceful conflict resolution;
- viii. integration, in formal and non-formal education, of the principle of equal rights and equal access of girls and boys, women and men to the enjoyment of all human rights, in particular civil, political, economic, social and cultural rights;
- ix. existence of gender/women's studies and research in universities and research institutions and their adequate support and financing;
- x. regular monitoring and assessment of girls' and boys', women's and men's participation at all levels of the educational system;

- xi. regular monitoring of women's and men's access to postgraduate programmes and completion of degrees, including access to grants and scholarships on an equal basis;
- xii. regular assessment of women's participation in scientific research programmes and projects and in their management or co-ordination;
- xiii. awareness-raising campaigns addressed at the general public on gender equality/non-discrimination as a human rights principle, aiming at cultural change in regard to gender stereotypes and traditional roles of women and men.

3. Economic life

27. Equal opportunities in the labour market and in economic life, economic independence and the opportunity to exercise power in economic decision-making structures are vital to the achievement of gender equality. There are still - existential considerable differences between men and women in this respect.

28. Women participate less than men in remunerated work, they more often work part time, their average salary is substantially inferior to that of men and the principle of equal pay for equal work and work of equal value is not always fully respected. Furthermore, women are poorly represented -attributive in economic decision making, whether in the formulation of public, economic and financial policies or in the private sector, as entrepreneurs or in decision-making positions in economic life in general.

29. The gender gap in time used on paid and unpaid work, due to stereotyped gender roles, unequal sharing of family responsibilities and insufficient care services, as well as the persistence of a gender segregated labour market, are important explanations for this situation, which governments must address.

30. Elements indicating states' political will and commitment to gender equality in this regard include the following:

- i. ratification and full implementation of relevant international treaties, taking particularly into account Articles 11 and 13 of the CEDAW, Articles 7 and 10 of the ICESCR, ILO Conventions

No. 100, 111 and 183, Articles 1, paragraph 2, 4, paragraph 3, 8, 20, 26 and 27 of the revised European Social Charter, as well as the promotion of the full implementation of the standards contained in European Union legislation requiring equal treatment of women and men in regard to employment, including access, working conditions, *inter alia*, flexible working time, career development and promotion, equal pay, dismissal, reversal of the burden of proof in cases of discrimination on the grounds of sex, sexual harassment, protection of pregnancy, maternity and paternity, as well as in the access to and supply of goods and services;

ii. full implementation of relevant international non-binding legal instruments, as well as of strategic objectives and actions contained in Chapter IV of the Beijing Platform for Action, in particular Section F (women and the economy);

iii. adoption/existence of national and/or regional and local plans for gender equality in work and employment in the public sector, and creation/existence of institutional mechanisms to monitor their implementation and evaluation of progress, as well as encouragement of the creation of such plans in the private sector;

iv. adoption/existence and enforcement of laws and measures to prevent, combat and punish sexual harassment and other forms of victimisation in the workplace and to protect victims;

v. adoption/existence and implementation of plans/programmes to promote the vocational training of women and their integration in the labour market, as well as proactive measures for women and men to overcome the persisting horizontal and vertical segregation on this market;

vi. adoption/existence and implementation of legal and administrative measures to promote women's equal participation in economic decision making, including implementation of plans for gender balanced participation in boards and other decision-making structures of economic and financial institutions and private enterprises;

vii. adoption/existence and implementation of national programmes, which should include instruments and services such as financial advice and availability of loans, for supporting female entrepreneurship;

viii. adoption/existence of training and competence-building programmes in the field of gender equality for policy makers and decision makers;

ix. information and awareness-raising campaigns addressed at the general public on the right of women and men to equality in the labour market and in economic life;

x. regular gathering, analysis and dissemination of sex-disaggregated statistics on women's and men's participation in the labour market and economic life, including sectors, hierarchical levels, career development, income, wages, full-time/part-time employment, employment contract conditions, etc.

4. Political and public life

31. Participation in political and public life is a basic right of citizenship and must be enjoyed by women and men on a parity basis. The balanced participation of both sexes at all levels of political and public life, including at decision-making level, is therefore a requirement of human rights that can ensure the better functioning of a democratic society.

32. The existence and regular functioning of a parity democracy is also a guarantee that women's and men's interests and needs are fully taken into account in policy making and in the running of society. In achieving the goal of equal participation of women and men, a minimum participation rate of 40% for each sex is considered as the parity threshold to be attained.

33. Elements indicating states' political will and commitment to gender equality in this regard include the following:

i. ratification and full implementation of relevant international treaties, taking particularly into account Articles 7 and 8 of CEDAW, together with General Recommendation No. 23 on political and public life adopted by the Committee on the Elimination of Discrimination against Women, and Article 25 of the ICCPR;

ii. full implementation of relevant international non-binding legal instruments, in particular Article 21 of the UDHR and Recommendation Rec(2003)3 of the Committee of Ministers of the Council of Europe on balanced participation of women and men in political and public decision

making, as well as of strategic objectives and actions contained in Chapter IV of the Beijing Platform for Action, in regard to the electoral system, that may guarantee in particular Section G (women in power and decision making);

iii. adoption/existence and implementation of norms, legal or administrative, including balanced participation of women and men in elected assemblies or bodies;

iv. adoption/existence and enforcement of laws/regulations or other initiatives aiming at balanced participation of women and men in government appointed posts;

v. adoption/existence and implementation of equality plans in decision-making bodies in political and public life, including senior management of public administration, judiciary, diplomacy, etc., and the setting of progressive timeframes;

vi. regular assessment of the participation of women and men in decision-making bodies, both elected and appointed, including percentages of members of each sex in these bodies and identification of obstacles encountered and strategies needed to overcome the identified barriers;

vii. existence of capacity building and training programmes aimed at political participation and representation on a parity basis, for both women and men, and in particular for youth groups and other relevant audiences;

viii. regular monitoring of progress towards gender balance within political parties, particularly in regard to their decision-making bodies, electoral lists and other selection processes of candidates;

ix. systematic inclusion of the gender dimension in campaigning for all elections for bodies at national, regional or local levels, as well as bodies at international level;

x. information and awareness-raising campaigns addressed at the general public on gender balanced/parity participation of women and men at all levels of political and public life.

5. Reconciliation of private/family life and professional/public life

34. Gender stereotypes and a strong division of gender roles influence social models that tend to see women as mainly responsible for family and private life (in the area of unpaid work) and men in the public sphere and professional work (in the area of paid work). Such division leads to the persistence of unequally shared domestic and family responsibilities, being one of the major reasons for discrimination against women in the labour market and for their limited social and political participation.

35. The balanced participation of women and men in professional/public life and in private/family life is, therefore, a key area for gender equality and is essential for the development of society. On the other hand, reconciliation of work and public life with family and private life, promoting self-fulfilment in public, professional, social and family life, is a precondition for a meaningful quality of life for all, women and men, girls and boys, and for the full enjoyment of human rights in the political, economic, cultural and social spheres.

36. Elements indicating states' political will and commitment to gender equality in this regard include the following:

- i. ratification and full implementation of relevant international treaties, taking particularly into account Article 11 of CEDAW, ILO Convention No. 156 and Article 27 of the revised European Social Charter;
- ii. full implementation of relevant international non-binding legal instruments, in particular Recommendation No. R (96) 5 of the Committee of Ministers of the Council of Europe on reconciling work and family life, as well as of strategic objectives and actions contained in Chapter IV of the Beijing Platform for Action, in particular Section F (women and the economy);
- iii. adoption/existence and enforcement of legislation on maternity and paternity protection, including provisions on paid maternity leave, paid parental leave equally accessible to both parents, and paid non-transferable paternity leave, as well as specific measures addressed equally to women and men workers, to allow the fulfilment of family responsibilities, including care and assistance to sick or disabled children or dependants;

- iv. existence of a network of public-funded or public-supported services for families – child care and care for elderly, disabled or other dependent persons – on a wide, adequate coverage basis, able to respond to personal and family needs;
- v. adoption/existence and implementation of initiatives to encourage private and public sector management to introduce and develop family-friendly management practices at work, equally accessible to women and men, such as flexible working time arrangements, different kinds of personal leave programmes, etc;
- vi. adoption/existence and implementation of measures and initiatives to encourage the harmonisation between hours of operation of schools and child-care institutions and regular working hours;
- vii. awareness-raising campaigns addressed at the general public on the importance of an equal sharing of family tasks and responsibilities between women and men, including the need of boys' and girls' contributions to the household as a meaningful element in their education;
- viii. existence of regular time-use surveys indicating women's and men's average use of time on paid and unpaid work.

6. Social protection

37. Social protection is a basic human right and a means to effectively promote social cohesion. However, women are often disadvantaged in this regard, due to a number of factors linked to their situation in the labour market and to varying degrees of social vulnerability on the basis of traditional gender roles and social norms. Less qualified jobs, lower salaries, shorter professional careers or longer career breaks with negative consequences on personal entitlement to pensions are among the factors leading to this situation. Additional difficulties may arise from traditional situations where women have no individual rights to social security, but are dependent on their husbands/partners' rights. Individualisation of rights would, therefore, appear as a more favourable system in terms of gender equality.

38. An increased risk of poverty can particularly affect certain categories of the population where women are often the majority: the unemployed, single parents, older people living alone, and families with several dependants. Furthermore, poverty and material deprivation are often compounded by an inability to participate fully in social life as a result of an inadequate access to employment, education and training, housing, or health care.

39. In planning and implementing social protection policies, it is the responsibility of governments to take fully into account the specific situation of women and men in the labour market and society at large, as well as their current social responsibilities, in order to guarantee formal and substantive equality for both sexes in the access to and enjoyment of social protection rights and entitlements.

40. Elements indicating states' political will and commitment to gender equality in this regard include the following:

- i. ratification and full implementation of relevant international treaties, taking particularly into account Articles 11 and 13 of the CEDAW, Article 10 of the ICESCR, ILO Convention No. 102, Articles 12, 13, 14, 30 and 31 of the revised European Social Charter, and the European Code of Social Security;
- ii. full implementation of relevant international non-binding legal instruments, in particular Articles 22 and 25 of the UDHR;
- iii. adoption/existence, of sustainable and adequate social protection schemes that take into account specific situations of women in the labour market and in social and economic life, for example part-time work, career interruptions, lower average salary, etc.;
- iv. existence of pension systems that take into account specific aspects of working careers and the current unequal sharing of responsibilities between women and men (child care, care for dependant family members, etc.), including, when appropriate, compensatory measures in order to mitigate negative consequences of current pension systems on women;

v. existence/organisation of subsidiary social protection (assistance, supplementary benefits, minimum income) in such a way that payment of the benefits concerned is not subject to humiliating conditions or compromised by arbitrary controls;

vi. existence of gender sensitive training programmes aimed at specific groups at risk of poverty and exclusion, often female dominated, in order to promote their integration into the labour market;

vii. existence of social protection measures to ensure that break-up of marriage or cohabitation (divorce, separation) does not imply for any of the partners, with or without children, any intolerable consequences in regard to housing, indebtedness or similar circumstances, so as to avoid the risk of social exclusion;

viii. existence of social protection measures to secure the right to housing and decent living conditions to single-parent families, headed mostly by women.

7. Health, including sexual and reproductive matters

41. The equal right of women and men to health, including sexual and reproductive health, embraces many other human rights that are recognised in international treaties and human rights documents and which must be enjoyed by both women and men on an equal basis.

42. The health of women and men is clearly influenced by their biological sex. However, socially constructed gender roles and gender inequalities also have a major impact on well-being. Reasons for these variations and consequently different needs of women and men related to their biological differences and the social context must be observed in the provision of health care throughout their lives, from infancy to old age.

43. Gender equality requires that women and men be given equal opportunities to realise their potential for health, including through equal access to services and quality of care.

44. This further implies that women's and men's health must be considered of equal value and that both women and men must have a non-negotiable right to decide over their own body, including sexual and reproductive matters. Such acknowledgement must be reflected in the

development, implementation, access to, monitoring and evaluation of health-care services and in research priorities.

45. Elements indicating states' political will and commitment to gender equality in this regard include the following:

i. ratification and full implementation of relevant international treaties, taking particularly into account Article 12 of the CEDAW, together with General Recommendation No. 24 on women and health adopted by the Committee on the Elimination of Discrimination against Women, Article 12 of the ICESCR, and Article 11 of the revised European Social Charter;

ii. full implementation of relevant international non-binding legal instruments, in particular Article 25 of the UDHR, as well as of the Programme of Action of the International Conference on Population and Development (Cairo, 5-13 September 1994), and of the strategic objectives and actions contained in Chapter IV of the Beijing Platform for Action, in particular Sections C (women and health) and I (human rights of women);

iii. existence and promotion of gender-sensitive education and information about health, including sexual and reproductive health, namely through the educational system and awareness-raising programmes and full information on family planning options, aimed at the general public, including through the media and health services;

iv. existence of equal quality and gender-sensitive health-care services for women and men, both as regards common health concerns and different ones, arising from biological differences, for example in regard to reproductive health and socio-economic inequalities between women and men;

v. existence of full and equal access to relevant, appropriate, timely and understandable information and counselling services, necessary for women and men to make decisions about their health, regardless of their marital status and age and even if specific methods and treatments are not available in a given country;

vi. existence of gender sensitive preventive, biomedical, behavioural, epidemiological and health-service research, including in the testing of new and emerging drugs and medical technologies, benefiting women and men equally;

vii. provision of gender equality training in basic and continuing education for health professionals, including integration of this dimension as part of training in health-care ethics, to ensure that the interests and needs of both women and men are equally addressed and that they are treated with respect, dignity, privacy and confidentiality;

viii. existence of policies and effective implementation of measures – including the training of professionals – addressing health aspects of violence, including domestic and sexual violence and harmful traditional practices, in particular female genital mutilation, forced and early marriages, honour crimes, etc., aimed both at providing adequate health care to victims and preventing future cases.

8. Media

46. Media in modern societies hold an immense potential for social change as they can either hinder or hasten structural change towards gender equality.

47. While respecting fully the independence of the media and the freedom of expression, states should encourage effective measures to ensure that gender equality, as a principle of human rights, is respected in the media, in accordance with the social responsibility that is linked to the power they hold in modern societies.

48. Elements indicating states' political will and commitment to gender equality in this regard include the following:

i. full implementation of strategic objectives and actions contained in Chapter IV of the Beijing Platform for Action, in particular Section J (women and the media);

ii. adoption/existence and implementation of norms, consistent with freedom of expression, against threats to human dignity, gender-based violence and the negative use of women's and men's image in the media, including in advertising, as well as guidelines for the safeguard of

human dignity and for the projection of positive, balanced and diverse portrayals of women's and men's images and roles;

iii. encouragement, to the extent consistent with freedom of expression, of adoption and implementation of self-regulatory measures, guidelines, codes of conduct or other forms of regulations within media organisations that include the matter of sex-based discrimination/gender equality, promote the use of non-sexist language and the presentation of non-stereotyped images and exclude the use of violent or degrading materials;

iv. regular assessment of the participation of women in decision-making and management levels and in technical services of media organisations, both public and private, as well as in advisory, regulatory and monitoring bodies of the media sector;

v. regular assessment and encouragement of women's presence as journalists and participants in the different content areas of printed, broadcast and electronic media – news, politics, culture, entertainment, advertising, etc.;

vi. encouragement of research projects on media coverage of women's participation in education, science and culture, politics, economy and social life, as well as the impact of the media in the shaping of values and attitudes, needs and interests of women and men throughout their lives;

vii. encouragement of gender-sensitive training for media professionals, including owners and managers.

9. Violence against women

49. Violence against women takes place in our world under various forms, such as rape and other forms of sexual violence, physical and psychological violence within and outside the family or domestic unit, sexual harassment, violence in conflict and post-conflict situations, violence in institutional environments, failure to respect freedom of choice with regard to reproduction, female genital mutilation, crimes in the name of honour, forced and early marriages and, in general, traditional practices harmful to women and girls.

50. Violence against women is one of the most serious violations of human rights and fundamental freedoms of women and an obstacle to the enjoyment of those rights and freedoms. Furthermore, violence against women is a waste of capacities and resources for economic and social development; it is also one of the means by which women are forced into a subordinate position compared with men and is, therefore, a decisive impediment to the achievement of gender equality.

51. The prevention and elimination of violence against women are essential components in protecting women's full enjoyment of human rights and are prerequisites for the achievement of gender equality.

52. Elements indicating states' political will and commitment to gender equality in this regard include the following:

i. ratification and full implementation of relevant international treaties, taking particularly into account Article 6 and other relevant provisions of the CEDAW, together with General Recommendation No. 19 on violence against women adopted by the Committee on the Elimination of Discrimination against Women, and Article 16 of the revised European Social Charter;

ii. full implementation of relevant international non-binding legal instruments, in particular the Declaration on the Elimination of Violence against Women (Resolution 48/104 of the United Nations General Assembly), the Intensification of efforts to eliminate all forms of violence against women (Resolution 61/143 of the United Nations General Assembly) and Recommendation Rec(2002)5 of the Committee of Ministers of the Council of Europe on the protection of women against violence, as well as of the strategic objectives and actions contained in Chapter IV of the Beijing Platform for Action, in particular Sections D (violence against women) and I (human rights of women);

iii. adoption/existence and enforcement of legislation and effective judicial procedures to prevent violence against women, protect the victims and punish the perpetrators, as well as protection against retaliation upon victims of violence or those that denounce it or accept to testify;

- iv. adoption/existence and implementation of preventive measures of a legal, political, social, educational and cultural nature, namely addressed at potential victims, as well as potential perpetrators;
- v. adoption/existence of comprehensive national action plans, the implementation of which must be regularly monitored and evaluated;
- vi. adoption/existence of adequate measures, establishment of services and implementation of activities to support and protect victims of violence, such as women's shelters and hotlines, as well as intervention programmes for perpetrators of violence, and appropriate support, including financial support, to NGOs working in these areas;
- vii. adoption/existence of educational programmes and specific training for all professionals involved in any kind of intervention with victims of violence, namely judicial, health and educational personnel, social workers, the police, etc.;
- viii. existence of a clear political message addressed at the general public, including media professionals, of zero tolerance to any kind of violence against women;
- ix. information and awareness-raising campaigns addressed at the general public on the issue of violence against women as a human rights violation, including specific information addressed to boys and men on their responsibility in regard to prevention and elimination of violence against women;
- x. systematic and regular gathering and analysis of data and information, including sex-disaggregated statistics on the type and extent of gender-based violence against women, and dissemination of such information to the general public.

10. Trafficking in human beings

53. Violations of certain human rights, including discrimination on the grounds of sex, are both a cause and a consequence of trafficking in human beings. This increasing phenomenon is a specific manifestation of violence and a modern form of slavery that entails grave violations of

human rights and is an offence to the dignity and integrity of human beings. Protection of human rights must, therefore, be the framework of all actions against trafficking.

54. Women and girls are often discriminated against and their human rights are violated even before becoming victims of trafficking, because they are more often faced with marginalisation, poverty and unemployment than men. Inequalities between women and men must be systematically addressed in the development and implementation of actions against trafficking in human beings.

55. Elements indicating states' political will and commitment to gender equality in this regard include the following:

i. ratification and full implementation of relevant international treaties, taking particularly into account Article 6 of the CEDAW, the United Nations Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children and the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings;

ii. full implementation of relevant international non-binding legal instruments, in particular Recommendation No. R (2000) 11 of the Committee of Ministers of the Council of Europe on action against trafficking in human beings for the purpose of sexual exploitation, as well as the strategic objectives and actions contained in Chapter IV of the Beijing Platform for Action, in particular Section I (human rights of women);

iii. adoption/existence and enforcement of legislation and effective judicial procedures to protect victims of trafficking and punish perpetrators;

iv. adoption/existence and implementation of comprehensive national action plans against trafficking in human beings in which gender equality is fully taken into consideration, namely in regard to prevention, including measures for discouraging the demand, to protection, including rehabilitation, and to prosecution;

v. creation/existence of mechanisms for an effective co-ordination of actions of all sectors whose involvement is essential in preventing and combating trafficking, in which gender equality and

human rights mechanisms, relevant NGOs and other organisations of civil society must participate and where gender-balanced participation must be ensured;

vi. existence of proper training in preventing and combating trafficking in human beings and in identifying and assisting victims and protecting their human rights, for all those actors, who, in the course of their work, have contact with victims;

vii. adoption/existence and implementation of measures to favour programmes for reintegration of victims into society, including reintegration into the education system and the labour market;

viii. existence of appropriate technical and financial support to NGOs and other relevant organisations/groups of civil society engaged in assistance to victims;

ix. systematic and regular gathering and analysing of data and information, including sex-disaggregated statistics on the type and extent of trafficking in human beings, and dissemination of such information to the general public.

11. Conflict and post-conflict situations

56. Women and children make up an estimated 80% of the world's refugee population. They are particularly vulnerable in conflict situations; effective protection must, therefore, be provided to them in these situations, either in armed or other conflicts and foreign occupation. Their voice needs to be heard in the prevention and resolution of conflicts and their specific needs must be dealt with in post-conflict reconstruction.

57. Women's participation in conflict prevention and resolution at decision-making levels must, therefore, be increased, as women have a significant contribution to make, particularly as regards peace building and prevention of further armed conflicts. Their participation in decision-making institutions and mechanisms for the prevention, management and resolution of conflict, including peace negotiations, and democratisation of societies after conflict must not fall under 40%, considered as the parity threshold.

58. Elements indicating states' political will and commitment to gender equality in this regard include the following:

- i. ratification and full implementation of relevant international treaties, taking particularly into account the Rome Statute of the International Criminal Court;
- ii. full implementation of relevant international non-binding legal instruments, in particular the United Nations Security Council Resolution 1325 on Women, Peace and Security, and the Council of Europe Resolution on the roles of women and men in conflict prevention, peace building and post-conflict democratic processes – a gender perspective, adopted at the 5th European Ministerial Conference on Equality between Women and Men, as well as of the strategic objectives and actions contained in Chapter IV of the Beijing Platform for Action, in particular Section E (women and armed conflicts);
- iii. regular assessment and dissemination of information on the incidence of abuse of the human rights of women in conflict situations aiming at the reduction of this incidence, alongside with active promotion of non-violent forms of conflict resolution;
- iv. introduction/existence of mechanisms for adequate consideration of the special needs and contributions of women and men in restructuring projects in post-conflict society;
- v. existence of arrangements for the inclusion of women in structures and mechanisms aimed at the reconstruction of societies in post-conflict situations, such as peace negotiations committees, and other decision-making bodies, along with the regular assessment of women's participation in these bodies, to ensure that gender balance is progressively reached;
- vi. promotion/existence of initiatives to encourage the participation of women in peacekeeping missions in order to ensure the inclusion of women peacekeepers in national contingents participating in international operations;
- vii. encouragement/existence of systematic training for members of peacekeeping operations by governments/states who contribute to peacekeeping forces, which takes into account gender equality concerns, with a view to preventing in particular violence against women and trafficking in human beings;

viii. existence of mechanisms to provide protection, assistance and training to refugee women and other displaced women in need of international protection, as well as to internally displaced women;

ix. systematic consideration of the gender dimension at every stage of the procedures on asylum and reception of refugees.

12. Specific situation of vulnerable groups exposed to multiple discrimination

59. Certain groups of women, due to the combination of their sex with other factors, such as their race, colour, language, religion, political or other opinion, national or social origin, association with a national minority, property, birth or other status, are in an especially vulnerable position. In addition to discrimination on the grounds of sex, these women are often subjected simultaneously to one or several other types of discrimination.

60. Governments must, therefore, pay special attention to the specific needs that women of these groups have for protection against discrimination and for positive action to gain *de facto* equality.

61. Elements indicating states' political will and commitment to gender equality in this regard include the following:

i. ratification and full implementation of relevant international treaties, taking particularly into account Articles 3.g and 6 of the United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities, Protocol No. 12 to the ECHR, Articles 1, paragraph 2, 16, 19 and 20 of the revised European Social Charter and Council of Europe Framework Convention for the Protection of National Minorities;

ii. full implementation of relevant international non-binding legal instruments, as well as of the strategic objectives and actions contained in Chapter IV of the Beijing Platform for Action, in particular Section I (human rights of women);

iii. adoption/existence and enforcement of legal prohibitions of discrimination on any of the above-mentioned grounds;

- iv. adoption/existence and implementation of an active policy to prevent all forms of discrimination;
- v. adoption/existence and implementation of positive action to combat multiple discrimination, in view of achieving *de facto* equality;
- vi. establishment/existence of institutional mechanisms tasked with the responsibility to co-ordinate actions to raise awareness and combat discrimination on any grounds, always taking into account the gender specificities of such discrimination and the need for gender-balanced participation in these mechanisms;
- vii. regular assessment of the integration of a gender perspective in policies and programmes addressed at groups exposed to multiple and coexisting discrimination;
- viii. regular assessment of the integration into gender equality policies of the specific concerns of women belonging to groups exposed to multiple and coexisting discrimination;
- ix. regular gathering and analysis of sex-disaggregated statistics, whenever possible, of documentation/information on the specific aspects of women belonging to groups exposed to multiple and coexisting discrimination, and promotion of research on multiple discrimination, always bearing in mind the gender aspects of such discrimination;
- x. information and awareness-raising initiatives addressed at the general public and groups exposed to multiple and coexisting discrimination on the issue of multiple discrimination, including its gender-specific aspects and problems.

C. Strategies, mechanisms and tools to achieve gender equality

1. Implementation of complementary strategies as obligations of the state in its commitment to equality

62. The setting of legal standards to guarantee the enjoyment of the principle of gender equality and non-discrimination is not sufficient to achieve substantive gender equality. To comply with the commitments made, governments must put in place and efficiently implement proactive

policy measures and various strategies which have been recognised by international organisations as indispensable to pursue the objective of gender equality in an effective way. A dual approach to these strategies is commonly accepted: on the one hand, specific actions including positive action/temporary special measures and, on the other hand, gender mainstreaming to be applied to all policy areas and processes.

63. The extent of development and use of these strategies in national gender equality policy varies from country to country and often depends on the existence of a number of conditions. The effective functioning of institutional mechanisms for gender equality is a precondition for the successful development of these complementary strategies, which are instrumental if properly understood, developed and used.

64. Specific actions, including positive actions and temporary special measures, addressed at women and society at large, are recognised as the traditional mandate of national institutional mechanisms for gender equality; however, they must be complemented by gender mainstreaming, a strategy which must involve a variety of actors responsible for policies in all sectors and levels of governance.

65. To organise the efficient complementary and parallel use of specific gender equality policies and the strategy of gender mainstreaming, the availability of certain instruments is crucial to support their development and implementation and to organise responsibility for pursuing the achievement of gender equality in a systematic and planned manner.

66. Systematic information and communication strategies and national gender equality action plans are further basic requirements for governments in their task to devise and pursue a gender equality policy in the dynamic context of our societies.

67. Elements indicating states' political will and commitment to fulfil these responsibilities include the following:

- i. ratification and full implementation of relevant international treaties, taking particularly into account Articles 1 to 5 of the CEDAW, together with General Recommendation No. 25 on temporary special measures, adopted by the Committee on the Elimination of Discrimination

against Women, Article 3 of the ICESCR and the ICCPR; Article 14 of the ECHR and Article E of the revised European Social Charter, which provide a cross-cutting basis for the enjoyment of all the rights enshrined in these treaties, as well as Article 20 of the revised European Social Charter, which provides for an express ban on discrimination on the grounds of sex in matters of employment and occupation and obliges states to promote equal opportunities and equal treatment;

ii. full implementation of relevant international non-binding legal instruments, in particular Recommendation No. R (98) 14 of the Committee of Ministers of the Council of Europe on gender mainstreaming and the Resolution on achieving gender equality: a challenge for human rights and a prerequisite for economic development, adopted at the 6th European Ministerial Conference on Equality between Women and Men (Stockholm, 8-9 June 2006), as well as of the strategic objectives and actions contained in Chapter IV of the Beijing Platform for Action, in particular Section H (institutional mechanisms for the advancement of women);

iii. existence and explicit recognition of a legal basis for introducing specific actions, including positive actions or temporary special measures, according to Article 4 of the CEDAW;

iv. existence and enforcement of a binding obligation to adopt and pursue a strategy of gender mainstreaming, including gender budgeting and gender-based analysis/gender impact assessment in all areas of governance and clear identification of actors responsible for its development, implementation and evaluation;

v. adoption/existence and effective implementation of periodic national action plans for gender equality and of indicators to measure their outcomes and progress achieved in their implementation, to support systematic and regular reporting and, if necessary, the reviewing of actions and strategies in order to better achieve the objectives of such action plans;

vi. development and implementation of adequate information and communication strategies aiming at an understanding and a broad consensus on the development of national gender equality policy, its promotion and implementation, and at fostering public opinion, new perceptions and cultural changes in public opinion, including through raising awareness of social organisations and the media.

2. Establishment or reinforcement of institutional mechanisms/national machinery for gender equality

68. Institutional mechanisms/national machinery are essential instruments that governments must establish or reinforce to pursue their obligation to eliminate discrimination on the grounds of sex and to achieve gender equality.

69. There is an overall trend towards the diversification and multiplication of gender equality mechanisms and their progressive establishment in various policy areas and at different levels of power, including in parliaments, regional and local level bodies and also as independent institutions.

70. As regards institutional mechanisms within government structures, there are no ideal, fixed models valid for every country. Economic, social, cultural and political realities differ from country to country and institutional mechanisms, to be effective and sustainable, must fit into the national context and be sensitive to these realities.

71. However, some basic requirements for the creation, reinforcement or effective functioning of these mechanisms can be pointed out and envisaged as indicators of the political will and commitment and of the strategic goals of states in regard to the achievement of gender equality.

72. Such elements include:

- i. full implementation of the strategic objectives and actions contained in Chapter IV of the Beijing Platform for Action, in particular Section H (institutional mechanisms for the advancement of women);
- ii. that gender equality mechanisms be at the highest political level; more specifically, that the national co-ordinating unit be at the highest level of government, under the direct responsibility of the president, prime minister or cabinet minister, and that units or focal points be set up within ministries or other government departments or within regional and local power structures, at the highest level of those departments and structures;

iii. that institutional mechanisms have the necessary authority, visibility, political recognition, necessary funding and human resources, and that their action is fully supported by political power at the different levels of its exercise;

iv. that the overall structure of gender equality machinery includes an interdepartmental/interministerial structure with high level representatives with decision-making powers from all relevant policy areas in order to ensure the effective functioning of the process of gender mainstreaming;

v. that the mandate of institutional mechanisms has a clear legal basis with well-defined functions and responsibilities; and that these necessarily include the dual-track approach to gender equality work: 1. specific policies and actions, including positive action when appropriate, in critical areas for the advancement of women and for gender equality; 2. promotion, monitoring, co-ordination and evaluation of the process of gender mainstreaming in all policies and programmes;

vi. that institutional mechanisms develop gender expertise both within themselves and as capacity builders for gender equality at different levels of government and administration and for that purpose develop methods, instruments and tools for gender analysis/gender impact assessment and gender budgeting, as well as training on gender equality and the use of these methods, instruments and tools;

vii. that resources for the core operational costs of institutional mechanisms – staff, facilities, regular functioning of the institution – are the sole responsibility of the state, even if funding for specific actions and projects can also be found from various sources;

viii. that institutional mechanisms establish formal and informal links of co-operation with other public institutions and administrations in general;

ix. that institutional mechanisms establish formal and informal links of co-operation with a wide range of civil society organisations, namely women's and human rights NGOs, the media, the research and academic community, social partners and other relevant social actors, as well as with international and European organisations pursuing gender equality objectives;

x. that mechanisms for gender equality are established at parliamentary level, as well as independent agencies and other bodies, such as ombudspersons that may receive complaints for discrimination on the basis of sex.

3. Development of studies and instruments to evaluate women's and men's situation and measure progress of that situation

73. While formal gender equality can be achieved quite rapidly by enshrining this principle into constitutions, laws or specific norms, the same does not happen in regard to substantive gender equality. Its achievement is a complex process which must be regularly monitored and evaluated.

74. As a first step it requires an in-depth knowledge of women's and men's real situation in all areas of life, and of the obstacles and barriers that stand in the way of gender equality. A second step consists in the devising of strategies, plans and programmes to overcome these obstacles and barriers. A third step is the implementation of these strategies and plans and their regular assessment and evaluation, a process that requires adequate tools and instruments to measure progress.

75. Elements indicating states' political will and commitment to fulfil these responsibilities include the following:

- i. development and adoption of quantitative and qualitative indicators to capture the real situation of women's and men's lives and to measure progress in the changing of that situation where the achievement of gender equality so requires;
- ii. regular collection and analysis of sex-disaggregated statistics and other data necessary to support the indicators, either by specialised dedicated surveys or by the inclusion of routine gender-relevant variables into mainstream, regular surveys; in both cases the involvement of the entities responsible for the statistical system is essential;
- iii. inclusion of clear targets, time frames and benchmarks in policies and programmes adopted for the achievement of gender equality and regular monitoring of their implementation;

iv. adoption/existence of tools and instruments for gender-based analysis/gender impact assessment of laws and policies (checklists, manuals, handbooks, statistics, questionnaires, specific software, surveys, forecasts, or other similar tools), and for gender budgeting; these practices must become a matter of routine in policy making, both before and after planning and implementation;

v. existence and support of studies and research into gender relations, including women's studies and gender studies in universities and other research institutions and the financing of such studies and research projects.

4. Establishment of co-operation and partnerships

76. Because gender equality is a concern of all members of a society, the full involvement of boys and men is decisive and instrumental to achieve that aim, which will have a positive impact on and bring added value to the lives of both girls and boys, women and men.

77. The establishment and development of effective channels of co-operation and partnership within governmental and administrative structures, in all areas and at all levels, and between government and civil society organisations have been recognised as an important strategy for the effective promotion of gender equality, which, being a common objective, concerns society as a whole.

78. Women's NGOs and human rights NGOs, social partners, academic and research institutions, and the media are among the most relevant of civil society organisations whose co-operation is fundamental to achieve gender equality.

79. Elements indicating the states' political will and commitment to reach this common objective include the following:

i. establishment of strategies to involve boys and men in gender equality;

ii. creation/existence of interdepartmental structures with high-level representatives from all policy areas and at all policy levels responsible for planning, co-ordination, implementation and evaluation of gender mainstreaming in all policies and programmes;

- iii. creation/existence of regular channels of institutionalised dialogue and co-operation with civil society organisations working for gender equality, such as women's and human rights organisations; for example, their inclusion in consultative bodies and the establishment of regular consultation procedures in relation to equality policies and plans;
- iv. creation/existence of programmes of technical/financial support for civil society organisations, particularly women's organisations and human rights organisations, in their work for gender equality and regular assessment of projects developed in this context;
- v. establishment of regular dialogue/co-operation with other civil society organisations, including media organisations, social partners, research and academic institutions, professional organisations and specific interest groups, in order to raise gender equality awareness;
- vi. regular assessment of co-operation and partnership with civil society organisations in the development and implementation of programmes and projects aiming at the achievement of gender equality (number of programmes/projects, audiences targeted, rate of success, etc.);
- vii. effective co-operation at regional and international levels, including through bilateral and transnational projects and sharing of experiences and good practices.

7. Bibliografija

1. Bajić, Slavica, Nada Drobnjak, Ivan Krkeljić, *Komentar Zakona o rodnoj ravnopravnosti*, Podgorica: Kancelarija za rodnu ravnopravnost Vlade Crne Gore, 2008.
2. Baker, Mona, *In Other Words: A Coursebook on Translation*, London and New York: Routledge, 2001.
3. Bassnett, Susan, *Translation Studies*, London and New York: Routledge, 2002.
4. Benwell, Bethan, Elizabeth Stokoe, *Discourse and Identity*, Edinburgh University Press, 2006.
5. Blagojević, Marina, *Rodni barometar u Crnoj Gori: društveni položaj i kvalitet života žena i muškaraca -2007. godine (prvi izvještaj)*, Podgorica: Kancelarija za rodnu ravnopravnost Vlade Crne Gore, 2008.
6. Brown, Gillian, George Yule, *Discourse Analysis*, Cambridge: Cambridge University Press, 1983.
7. Cameron, Deborah, *Feminism and Linguistic Theory*, Macmillan, 1992.
8. Đorđević, Radmila, *Gramatika engleskog jezika*, Beograd, 2002.
9. Đorđević, Radmila, *Uvod u kontrastiranje jezika, šesto izdanje*, Beograd:2004
10. Eckert, Penelope, Sally McConnell-Ginet, *Language and Gender*, Cambridge: Cambridge University Press: 2003.
11. Eggins, Suzanne, *An Introduction to Systemic Functional Linguistics*, London:Continuum International Publishing Group, 2004.
12. Hatim, Basil, Jeremy Munday, *Translation: An Advanced Resource Book*, London and New York: Routledge, 2004.
13. Hlebec, Boris, *Opšta načela prevođenja*, Beograd: Naučna knjiga, 1989.
14. Jaworski, Adam, Nikolas Coupland, *The Discourse Reader*, London: Routledge, 2006.

15. Martin, J. R., David Rose, *Working with Discourse: Meaning beyond the clause*, London: Continuum,
16. McCarthy, Michael, Ronald Carter, *Language as Discourse: Perspectives for Language Teaching*, London and New York: Longman, 1994.
17. Mills, Sarah (ur.), *Language and gender: Interdisciplinary perspectives*, Longman, 1995.
18. Mršević, Zorica, *Standardi i mehanizmi za postizanje rodne ravnopravnosti u demokratskim zemljama*, Beograd: Misija OEBSa pri SRJ, 2002.
19. Munday, Jeremy, *Introducing Translation Studies*, London and New York: Routledge, 2005.
20. Newmark, Peter, *A Textbook of Translation*, Prentice Hall International, 1988.
21. Nikolić-Ristanović, Vesna, i Mirjana Dokamnović, *Međunarodni standardi o nasilju u porodici i njihova primena na Zapadnom Balkanu*, Beograd: Prometej, 2006.
22. Paltridge, Brian, *Discourse Analysis*, London: Continuum, 2006.
23. Perović, Slavica, *Jezik u akciji*, Podgorica: CID, 2009.
24. Prčić, Tvrtko, *Engleski u srpskom*, Novi Sad: Zmaj, 2005.
25. Prčić, Tvrtko, *Semantika i pragmatika reči*, Novi Sad: Zmaj, 2008.
26. Romain, Suzanne, *Language in Society, An Introduction to Sociolinguistics*, Oxford: Oxford University Press, 2000.
27. Saeed, John I., *Semantics*, Blackwell, Malden Ma, Second Edition, 2003.
28. Speer, Susan, *Gender Talk: Feminism, Discourse and Conversation Analysis*, Routledge, 2005.
29. Savić, Svenka, Čanak M., Mitro V., Štasni G. (prir.), *Rod i jezik*, Novi Sad: Ženske studije istraživanja i Futura publikacije, 2009.

30. Lawrence Venuti (ed.), Mona Baker (advisory ed.), *The Translation Studies Reader*, London: Routledge, 2000.

Prevedena djela:

31. Tanen, Debora, *Ti jednostavno ne razumiješ*, prev. Slavica Perović, Rijeka Crnojevića: Obodsko slovo i Podgorica: Institut za strane jezike, 1999.

Priručna literatura:

1. *Evropa od A do Š*, Vajdenfeld, Verner i Wolfgang Vesels (izdavači), Beograd: Fondacija Konrad Adenauer, 2003.
2. *Ka jednakosti*, grupa autora, prev. Sabina Nadžaković, Dragana Varezić, Podgorica: Liga žena glasača u Crnoj Gori, 2002.
3. *Kako orodniti ustav? Analiza ustava iz rodne perspektive*, van der Leest, Kristina, Daliborka Uljarević, prev. Irena Bošković, Podgorica: Kancelarija za rodnu ravnopravnost Vlade Crne Gore, 2008.
4. *Language and Gender, An Advanced Resource Book*, Jane Sunderland, Routledge, 2006.
5. *Pojmovnik rodne terminologije prema standardima Europske unije*, Borić, Rada, izradio Centar za ženske studije, Zagreb: Ured za ravnopravnost spolova Vlade RH, 2007.
6. *Pojmovnik ženske terminologije*, Damjanović, Sunčica, Nada Džaja Vrbanić, Bosiljka Trabuk Pupovac, Zagreb: Ženska infoteka, 2000.
7. *Priručnik za školu Evropskih integracija*, grupa autora, Podgorica: CGO, CRNVO, Evropski pokret u CG, 2005.
8. *Rodna ravnopravnost u međunarodnim dokumentima – Evropska unija*, ur. Nada Drobnjak, prev. Tamara Jurlina i Jasna Tatar, Podgorica: Kancelarija za ravnopravnost spolova Vlade CG, 2005.
9. *Rodna ravnopravnost u međunarodnim dokumentima – Savjet Evrope*, ur. Nada Drobnjak, prev. Milica Kadić-Aković, Podgorica: Kancelarija za ravnopravnost spolova Vlade CG, 2005.

10. *Stotinu riječi za jednakost, Rječnik termina o jednakosti između žena i muškaraca*, Gender centar Vlade Federacije BiH i Gender centar Vlade RS.
11. *Zaštita žena od nasilja – dokumenti Savjeta Evrope*, ur. Nada Drobnjak, prevod T. Luburić, T. Jurlina, O. Kusovac, Podgorica: Kancelarija za rodnu ravnopravnost Vlade CG, 2008.
12. *Oxford Advanced Learner's Dictionary*
13. Bujas, Željko, *Veliki hrvatsko-engleski rječnik, treće izdanje*, Zagreb, Globus, 2001.
14. Bujas, Željko, *Veliki englesko-hrvatski rječnik, treće izdanje*, Zagreb, Globus, 2001.

Internet stranice:

www.bgcentar.org.rs

www.coe.int

www.conventions.coe.int/treaty/en/treaties/html/001.htm

www.ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=418

www.gender.gov.me

www.ilo.org/global/lang--en/index.htm

www.ilo.org/global/Themes/Equality_and_Discrimination/lang--en/index.htm

www.minmanj.gov.me/organizacija/odjeljenje-za-poslove-rodne-ravnopravnosti

www.oecd.org

www.ohchr.org/EN/UDHR/Pages/SearchByLang.aspx

www.osce.org/gender , www.osce.org/item/25936.html

www.osim.org.me

www.undp.org/mdg

www.unescodoc.unesco.org

www.unifem.org

www.un-instraw.org

www.un.org/en/documents/udhr/index.shtml

www.un.org/summit2005/documents.html

www.un.org/womenwatch/daw/index.html

www.un.org/womenwatch/daw/beijing/platform/index.html

www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/

www.who.org